

H. HENSZEN VEENLAND

BRAZILIAANSE EXPEDITIE

BEN
H.

Braziliaanse expeditie

Braziliaanse expeditie

door

H. Henszen Veenland

Geïllustreerd door Ben Horsthuis

W. D. Meinema N.V. – Delft

Voorbereidingen

„Ziezo, we beginnen.”

Tjeerd Rienstra ging behaaglijk zitten in de brede stoel binnen de Fokker Friendship. Naast hem liet Bram Hoenders zich in een dergelijke zetel zakken en vlak achter hen was de plaats van Koert Lammers.

Met z'n drieën waren ze op weg naar New York. Of eigenlijk: op weg waren ze nog niet, maar dat zou niet lang meer duren.

Het had wèl lang geduurd, eer ze er zeker van waren, dat hun onderneming door zou gaan. Maandenlang overleg; maandenlang de zorg over het benodigde geld en de nodige uitrusting – maar ze hadden de zaak voor elkaar gekregen en . . . nu gingen ze!

Tjeerd en Koert waren nog niet zo lang geleden afgestudeerd aan de hogeschool: allebei bioloog. De één voornamelijk plantkundige, de ander dierkundige. Ze hadden er tijdens hun studietijd al eens vaker over gepraat, dat het geweldig wezen zou als ze de kans zouden krijgen ,naar ergens in de wereld' te gaan om daar in niet of haast-niet bezochte streken te zoeken naar niet of haast-niet bekende soorten planten en dieren.

Tot Tjeerd op een avond gezegd had: „Als we de kans niet krijgen, nou, dan maken we de kans.”

Zoiets kun je gemakkelijker zeggen dan doen, maar ze waren begonnen te proberen, of ze werkelijk hun vage plannen zouden kunnen verwezenlijken. En . . . dat was gelukt.

Ze hadden hun plannen duidelijk uitgewerkt. Ze zouden – als het lukken wilde – naar het gebied van de Amazone gaan, om daar in de oerwouden te zoeken naar orchi-

deeën en varens, en te proberen een verzameling vlin-
ders en vogels bijeen te brengen van nog onbekende
soorten. Natuurlijk was het niet de bedoeling, zich tot
de genoemde planten en dieren te beperken: als ze van
andere soorten waardevolle exemplaren zouden kunnen
bemachtigen, zouden ze dat niet laten.

Maar het máken van plannen is nog heel iets anders dan
het uitvoeren ervan. Het eerste kost studie en overleg;
het tweede kost geld, véél geld en moeite, véél moeite.
Tegen die moeite zagen ze niet op. Integendeel: ze be-
schouwden de komende moeilijkheden en avonturen
als een zeer aantrekkelijk deel van hun plannen. En de
inspanning, die het overwinnen van de nog onbekende
maar vast en zeker komende bezwaarlijkheden kosten
zou – wel, die hadden ze er graag voor over. Méér dan
eigen inspanning en volharding werd daar niet voor
vereist. Die konden ze – naar ze meenden – wel op-
brengen.

Meer hoofdbrekens had het gekost, aan de benodigde
gelden te komen. Om die bij elkaar te krijgen moest je
een aantal lieden weten warm te maken voor je onder-
neming. Het had veel tijd en veel praten gevergd – ten
slotte waren ze boven verwachting geslaagd. Met name
doordat Tjeerd om zo te zeggen Bram Hoenders tegen
het lijf gelopen was.

Dat was geweest op een dag, dat Tjeerd ergens een
cameraman aan het werk zag. Die was bezig met op-
namen te maken voor een film, waarmee het gemeente-
bestuur de aandacht op zijn stad en de aantrekkelijk-
heden van die stad wilde vestigen.

Tjeerd had even staan kijken – was een praatje begon-
nen met de man achter de camera, toen die een ogen-
blikje scheen uit te rusten.

Wat hij van de stad wilde filmen en voor wie of voor
wat hij dat deed?

De fotograaf was helemaal niet geheimzinnig met de

bedoeling van zijn werk. Waarom zou hij? Bovendien: het is altijd prettig als iemand echt belangstelling toont, voor wat je aan het doen bent.

En zo had het gesprek een keer genomen, die geen van de twee had kunnen vermoeden. Toen Tjeerd hoorde, wat eigenlijk de bedoeling was van de opnamen die de ander maakte, was hij op een gedachte gekomen die hij ook maar dadelijk had uitgesproken.

„Een vriend van mij en ik zijn van plan, een expeditie te ondernemen naar Zuid-Amerika,” vertelde hij. „Als die verfilmd werd, zou de vertoning van die film later geld in het laatje kunnen brengen misschien.”

Dat laatste was meer een vraag, dan het vaststellen van een feit.

De cameraman had hem aangekeken en gezegd: „Wie weet. Het is de moeite van het bespreken wel waard, denk ik.”

„Laten we dat dan doen,” stelde Tjeerd voor.

„Laat ik me eerst voorstellen,” antwoordde de ander.

„Bram Hoenders is mijn naam – dat ik filmer ben, hoef ik er denkkelijk niet bij vertellen.”

„Nee. Ik ben Tjeerd Rienstra – bioloog. Een vriend van mij gaat ook mee. Als de reis doorgaat tenminste. Wanneer schikt het je eens te komen praten?”

Dat was gauw afgesproken – maar met één keer praten was de zaak nog lang niet beklonken. Al werden zij drieën het die eerste keer wel eens over het voor naamste: Bram Hoenders zou mee gaan.

Die beschikte over heel andere relaties dan de twee wetenschapsmensen: hij kende vooraanstaande lui van een omroepvereniging en vertoonde zijn films vaak op lezing-avonden. Goed, dat zou kunnen – met toelichting van Tjeerd of Koert dan. Maar . . . die avonden zouden pas geld opbrengen ná de expeditie – en ze moesten geld hebben vóór die begon. Om de onderneming te kunnen betalen.

Voor een deel werd die moeilijkheid opgelost, doordat Bram Hoenders er in slaagde de omroepvereniging waarvoor hij wel vaker had gewerkt, te bewegen een deel van de kosten op zich te nemen. Daardoor verwierf ze zich dan het recht, de films van de expeditie te vertonen in haar televisie-uitzendingen.

Tjeerd en Koert kregen hulp van een wetenschappelijke instelling en verkochten aan een krant het reisverslag, dat zij zouden schrijven. Ja, en zo waren de gelden bij elkaar gekomen, die ze nodig hadden, om hun uitrusting te kopen – en te verscheppen. Dat laatste was al een week of wat geleden gebeurd: als ze in Belèm zouden aankomen, hoopten ze die uitrusting daar te vinden. En ze hadden hun vliegtuigbiljetten kunnen betalen – enkele reis maar, want je kon moeilijk vooruit bepalen, wanneer je de terugreis zou maken. Ze hadden natuurlijk wel een reisschema, dat op een bepaalde reisduur was gebaseerd – maar je kunt nooit weten, of je dat precies kunt volgen. Met name niet wanneer je naar een oerwoudgebied trekt, waar nu niet bepaald geregelde spoor-, tram- en busdiensten te verwachten zijn.

De machine begon te taxiën – raakte los van de grond. „Nou begint de reis werkelijk,” zei Bram. Hij keek naar de snel onder hen wegschietende startbaan; naar het vliegveld, dat beneden hen wegschoof; naar het Hollandse landschap, waarvan groter stukken te zien kwamen naarmate het vliegtuig hoger steeg.

„Als we terugkomen, zijn we beroemd,” schertste Bram.

„Misschien maken we dan kans een beetje bekend te worden,” veronderstelde Koert bedaarder.

„Dat doen we vast en zeker,” beweerde Tjeerd. „Al was het alleen maar doordat de lui onze gezichten en onze daden zien op jouw films, Bram.”

„Ik zal mijn best doen, jullie heldendaden zo duidelijk en overtuigend mogelijk op de film vast te leggen,”

beloofde de cameraman lachend. „Maar dan moeten jullie die natuurlijk in behoorlijke overvloed verichten.”

„Ik zei ‚daden’, en jij wilt daar ‚heldendaden’ van maken,” zei Tjeerd. „Denk erom, dat we die niet hebben beloofd.”

„Dan doen jullie ze maar onbeloofd,” hield Bram vol. „Denk erom: hoe avontuurlijker een film, hoe meer die inslaat en hoe meer die inbrengt.”

„En om dat laatste gaat het jou,” lachte Tjeerd.

„Jullie waarschijnlijk ook,” kaatste Bram terug. „Alleen: jullie willen daar niet zo rond voor uitkomen. Jullie moeten natuurlijk volhouden, dat het wetenschappelijk belang van onze expeditie het allervoornaamste is.”

„Is het ook – de geldelijke kant van de zaak is alleen van belang voor zover die nodig is om de zaak te laten doorgaan.”

„De zaak gaat door,” stelde Bram vast. „Maar je wilt toch niet beweren, dat de geldzaken je verder weinig of niet interesseren?”

Nee, dat wilde geen van de drie beweren: de opbrengst van film en reisverslag en van – wie weet? – een boek over hun belevenissen later, zou hard nodig zijn om alle kosten te dekken. Maar . . . ze hadden er goede moed op, dat dat lukken zou!

De oversteek over de Atlantische Oceaan was tamelijk eentonig. Als je urenlang niet veel anders ziet dan water, golvend water beneden je met soms een schip, dat zijn weg ploegt door de golven; of wolken, wanneer je boven het wolkendek vliegt, dan kijk je niet voortdurend. Dan praat je wat, dan lees je wat. Dan eet je, wat een vriendelijke stewardess je brengt en je drinkt een kop koffie of een glas wijn.

Belangwekkender wordt het uitzicht weer, als je de

kust van Amerika nadert, over New York vliegt en probeert beneden je een paar punten te onderscheiden, waar je wel eens foto's van hebt gezien. Het vrijheidsbeeld bijvoorbeeld en de wolkenkrabbers. Ja, dat is allemaal toch wel interessant. En dan komt de landing op het vliegveld Idlewild.

De drie Nederlanders waren blij, dat ze voor een poosje het vliegtuig verlaten konden. Ze kwamen de trap af, die naar de begane grond leidde – mensen, wat was het hier druk! Nog drukker dan op Schiphol, vond Bram. Hij had dat wel geweten: op zijn fotoreizen was hij al eens eerder hier geweest. Daarom nam hij zo'n beetje de leiding – bracht zijn vrienden bij de douane en dóór de douane. Want ze zouden in New York de nacht doorbrengen – het vliegtuig, dat hen naar de Braziliaanse stad Belém vervoeren zou, vertrok pas de volgende morgen.

Nu zie je in een halve dag niet veel van een reuzenstad – je krijgt een oppervlakkige indruk en je kunt later vertellen, dat je er geweest bent, maar dat is dan ook alles. Ze stelden er zich mee tevreden: hun doel was immers helemaal niet New York te komen bekijken. Misschien dat ze daar de gelegenheid voor zouden hebben of nemen op de terugreis, nú waren ze veel te veel gespannen om met hun werk en hun onderzoekingen in de selva's ¹⁾ te beginnen, dan dat ze een paar dagen zouden willen uittrekken voor de stad.

Ze gingen die avond vroeg naar bed in het hotel, waar ze onderdak hadden gevonden: een vliegreis is vermoeiender dan je denkt, al heb je dan zogenaamd niets anders te doen dan stil in je stoel te zitten.

Met een lift gingen ze naar de verdieping, waar hun kamers waren: drie eenpersoonskamers naast elkaar. „Ik zal blij zijn, als ik in bed lig,” zei Bram, toen ze bij

¹⁾ oerwouden.

de deur van hun nachtverblijven afscheid namen. Hij gaapte vervaarlijk.

„Meen ik te zien,” lachte Tjeerd. „Als je er maar voor zorgt, dat je je morgen niet verslaapt.”

„Geen denken aan,” verzekerde Bram. „Maf ze.”

Hij verdween in zijn kamer – de andere twee deden als hij.

Ja, een mens kan gelijk krijgen op een heel andere manier dan hij dacht.

„Geen denken aan,” had Bram beweerd, toen er sprake was van een mogelijk zich-verslapen. Nou, gedácht had hij er bepaald niet aan: Koert en Tjeerd zaten al in de restauratiezaal aan het ontbijt, toen er van de heer Bram Hoenders nog niets te zien of te horen was. Ze wachtten al een poosje – nee, niet lang nog, maar toch wel zó lang, dat Koert op zijn polshorloge keek en Tjeerd een beetje met zijn rechtervoet op de grond tikte.

„Hij zal zich toch niet verslapen hebben?” veronderstelde Koert.

„Geen denken aan,” herhaalde Tjeerd de woorden, waarmee Bram de vorige avond verzekerd had op tijd te zullen wezen. Maar de toon, waarop Tjeerd ze herhaalde, was wat geprikkeld door ongeduld. Ten slotte wacht een vliegtuig niet op een verlate passagier.

Koert hoorde de geprikkelde toon; Koert begreep, waardoor zijn makker ongeduldig werd. Het verging hem zelf net zo – al liet hij het minder merken. Hij stond op. „Ik ga eens kijken voor alle zekerheid,” zei hij.

Tjeerd gaf geen antwoord, maar schonk zich een kop koffie in. Teken, dat hij niet van plan was langer met ontbijten te wachten. Per slot van rekening hoef je, terwille van een langslaper, jezelf niet te kort te doen.

Met de lift was Koert gauw boven. Hij liep de gang door naar de kamerdeur van de heer Hoenders. De deuren er naast stonden open: die waren van de ka-

mers waar hij en Tjeerd geslapen hadden. Kamermeisjes waren al bezig die te doen.

Hij bonsde op de deur waarachter Bram moest wezen. Luisterde. Geen antwoord. Hij bonsde opnieuw: luider en langer. Luisterde weer. Nu kwam er geluid – een slaperige stem, die vroeg, wat dat lawaai betekenen moest.

De vent lag dus blijkbaar nog in bed! Dat ergerde Koert; dat gaf hem tegelijk een lichte schrik. De tijd!! „Kom eruit, kerel!” riep hij. „Wij zitten al een poos met het ontbijt op je te wachten!”

Bram scheen intussen iets meer wakker geworden te zijn. Tenminste: dat zou je kunnen vermoeden aan zijn antwoord. „Als jullie wachten hoef ik me niet te haasten, man. Dat wordt pas nodig, als jullie weg zouden gaan.”

Het moest een grap voorstellen – maar Koert was helemaal niet in een stemming om deze grap te waarderen. Hij schreeuwde terug: „Dan mag je wel drommels vlug opschieten, want met een minuut of wat gáán we. Dat vliegtuig wacht niet.”

Hij hoorde een vlugge bons op de kamervloer: Bram sprong zeker uit bed.

„Ik zal me haasten,” riep hij. „Had me dan eerder geroepen!”

Jawel, op die manier zouden de lui, die zich niét hadden verslapen nog de schuld krijgen!

„Wij dachten, dat jfj ons roepen zou!” schreeuwde hij terug. „En toen je niet kwam geloofden we, dat je al beneden zat.”

Hij lachte alweer: je zou mal wezen als je je dag liet bederven door een kleinigheid.

„Dat viel dan tegen,” hoorde hij uit de kamer. Maar de stem klonk gesmoord. Als van iemand, die bezig is met een washandje over zijn gezicht en zijn mond te wrijven.

Koert liep naar de lift: hij was er nu zeker van, dat Bram zijn best deed de verzuimde tijd in te halen. Nou, dat zou dan wel lukken, vertrouwde hij. Hóe – dat zagen ze straks wel.

Ze zagen het; maar het ging even anders als Koert – en misschien ook Bram – verwacht had.

Het was inderdaad later dan voor een rustige gang van zaken goed was. Tjeerd had al een deel van zijn ontbijt naar binnen gewerkt, toen Koert weer bij hem kwam zitten. Met een blik op de klok zei hij: „Nog een minuut of wat, en we moeten weg. De auto voor het vliegveld kan elk ogenblik komen.”

Dat ‚elk ogenblik‘ mocht een beetje overdreven zijn, dat ze niet veel tijd meer hadden, zag Koert ook, toen hij naar de klok keek. Hij gaf geen weerwoord, maar begon een paar boterhammen te smeren en te beleggen. Al klaarmakende at hij de eerste vast op. Tjeerd schonk hem koffie in.

„Komt die langslaper onderdehand?” informeerde hij ongeduldig.

„Hoop ik. Maak jij voor hem brood klaar.”

De ander schudde het hoofd. „Geen denken aan,” verzekerde hij. Die woorden van Bram schenen hem niet uit de gedachten te willen. Het leek haast, of hij er zich nóg (of: weer en meer) aan ergerde.

„Hij zou een paar broodjes in zijn zak kunnen steken,” opperde Koert met een lachje, terwijl hij zelf stevig doorat.

„Als hij dat wil, dan maar ongesmeerd en onbelegd,” beweerde Tjeerd. „Een goede les voor hem.”

Maar Bram Hoenders had op dat punt geen lessen nodig. Hij kwam op het nippertje de ontbijtzaal binnen – dronk een paar slokken koffie en nam niet eens de moeite om te gaan zitten.

„We stappen dadelijk op lui,” zei hij. „Kijk, daar komt al iemand ons waarschuwen.”

Dat was inderdaad zo: een kelner kwam op hen toe om te zeggen, dat de maatschappij-bus voor Idlewild voor stond.

„Prachtig.” Bram Hoenders zette zijn koffiekop neer. „Gaan jullie maar vast – ik reken met deze man af en ben onmiddellijk bij jullie.”

Hij was volkomen op zijn gemak: de doorgewinterde reiziger, die zich door krapte-aan-tijd helemaal niet uit zijn evenwicht liet brengen.

Zijn makkers zaten nog maar net, toen hij al instapte. Naast Tjeerd was nog een plaats vrij. Die nam hij.

„Zo, mooi op tijd,” zei hij tevreden. En toen hij het gezicht van Tjeerd zag, dat nog een beetje stroef stond, voegde hij er plagend bij: „En lekker uitgeslapen, man!”

„Maar zonder ontbijt op reis, denk daar aan.”

Bram Hoenders lachte. „Valt best mee. Zie je, ik ben uitgeslapen genoeg om te weten, dat de stewardess straks aan boord best wat voor me te bikken heeft.” En zielsvergenoegd ging hij zitten kijken naar de ochtenddrukke straten, die ze doorreden.

„Hij heeft nog gelijk ook,” vond Koert. „Had ik het geweten, dan was ik ook langer blijven liggen.”

„Een goeie leer voor een volgende keer,” zei Bram, zich half naar hem omwendend. „En als Tjeerd dan op tijd wakker wordt om ons te komen porren . . .”

„Geen denken aan,” bromde deze. Maar zijn brommen klonk niet boos. „De volgende keer ben jij aan de beurt om als eerste op te staan en ons als laatsten te wekken.”

„Oké,” beloofde Bram.

De vliegtocht naar Belèm was minder eentonig dan die over de Atlantische Oceaan. Eerst gleed het Amerikaanse land onder hen voorbij; toen de Caraïbische Zee met haar verschillende eilanden. Na een tussen-

landing in Port-au-Prince begon het vliegtuig aan het laatste deel van de tocht – dat werd afgelegd in een nachtvlucht.

„Geeft dus niet, als we ons verslapen,” lachte Koert. Maar daar was weinig gevaar voor: je kunt een beetje dommelen in je vliegtuigstoel – van echt, diep slapen komt niet veel.

In de ochtend streek de grote vogel neer op het vliegveld van Belèm.

„Zuid-Amerika,” zei Tjeerd, toen ze op de begane grond liepen.

Hij bedoelde: nu begint onze expeditie eigenlijk pas goed.

HOOFDSTUK 2

Het wordt ernst

De dagen in Belèm waren druk en vol. Om te beginnen moesten de expeditieleden nagaan, of de vooruitgezonden bagage aangekomen was. Dat was betrekkelijk gauw gebeurd – ze vonden hun benodigheden inderdaad in de opslagplaats, waarheen die waren gestuurd. Nummer twee was: nagaan, of alles er was en of alles in orde was. Daar ging wat meer tijd in zitten – maar het onderzoek had een zeer bevredigend resultaat. Er ontbrak niets en er was weinig beschadigd. Niet eens ernstig of onherstelbaar: in de winkels in Belèm kon het beschadigde worden vervangen en het niet-vervangbare kon in een atelier worden hersteld.

Toen kwam iets heel anders aan de orde. Ze hadden – vanzelfsprekend – helpers nodig. Draggers. En lieden, die als tolk dienst zouden kunnen doen.

In Nederland was al over deze punten overlegd, en ze

waren tot de slotsom gekomen, dat het zoeken van dragers vermoedelijk het beste gedaan kon worden zo dicht mogelijk bij de streek, waar ze hun onderzoekingen hoopten te verrichten. Maar een tolk die moesten ze, hadden ze afgesproken, al in Belèm zien op te diepen. Want zo'n man zouden ze ongetwijfeld nodig hebben als ze ergens diep-het-land-in hun dragers moesten werven.

Het leek hun het beste aan de hotelhouder bij wie ze onderdak hadden gekozen, hulp te vragen.

Hij luisterde aandachtig naar wat ze wensten. Een man, die als tolk dienst kon doen. Bij de Indianen in de buurt van de Rio Negro. Gingen de senhores daarheen?

„Dat ligt wel in de bedoeling,” vertelde Tjeerd. De vraag leek hem tamelijk onnozel en totaal overbodig: als je een tolk moet hebben om je verstaanbaar te kunnen maken bij lui aan de Rio Negro, ligt het min of meer voor de hand, dat je naar die streek trekken wilt en niet naar Patagonië. Maar goed – je moet nooit alles zeggen wat je denkt. Met name niet als je daardoor een man nijdig zou kunnen maken, van wie je een dienst vraagt.

„Hoe willen de senhores daar naartoe reizen?” informeerde de hotelhouder.

Weer zo'n vraag, die Tjeerd overbodig vond. Toch beantwoordde hij ze.

„Met de boot naar Manaos, en dan verder te voet.”

De Braziliaan knikte. „In dat geval zouden de senhores met het aannemen van een tolk kunnen wachten, tot ze in Manaos zijn,” meende hij. „Dat spaart een poos loon en het reisgeld voor één man.”

Die overweging was niet verwerpelijk; ze bewees in ieder geval, dat de hotelier aan de belangen van zijn gasten dacht. Maar voor een van de drie antwoord had kunnen geven, ging de man verder: „Een tolk vinden de heren waarschijnlijk het best onder lieden, die in de

selva's hebben gewerkt als rubbertapper of iets van die aard."

Koert knikte – hij had iets dergelijks in Holland al beweerd.

„Nu treft het, dat ik – toevallig, mag ik wel zeggen – een dag of twee geleden van een dergelijke man gehoord heb."

Hij vertelde niet, hóe hij van die man gehoord had, en geen van de Hollanders kwam op de gedachte, daarnaar te vragen. Geen van de Hollanders dacht er op dit ogenblik aan, dat het wel een beetje uitzonderlijk heten mocht, dat een gezeten burger als deze hoteleigenaar kennis had aan een rubbertapper. Rubbertappers behoren bepaald niet tot de welvarendste burgers van Brazilië.

„Kunt u die man voor ons vinden?" vroeg Tjeerd.

Ja, dat zou wel gaan – hij zou er iemand opuit sturen. En als de man gevonden werd, zou hij het de senhores laten weten.

De man werd gevonden.

In een van de privé-vertrekken van senhor Romulo Caldera. Senhor Romulo Caldera was de hulpvaardige hotelbezitter.

„Ik weet een baan voor je," zei hij, toen hij kort na zijn gesprek over een benodigde tolk zijn eigen kamer binnenkwam.

De man, die aan de tafel zat, bezig met een stukje houtsnijwerk, keek niet eens op, toen Romulo tegen hem sprak. Hij leek niet te luisteren.

De hotelhouder ging door: „Je kunt niet almaar hier blijven, dat weet je."

„Maar al te goed," bromde de ander. „En als ik het misschien vergeten zou, dan herinner jij me er wel aan."

Romulo gaf op die bittere opmerking geen weerwoord.

„Op het ogenblik heb ik Hollanders in mijn hotel, die een tolk zoeken.”

„Ik ken geen Hollands.”

„Hoeft niet. Die kerels spreken Engels – dat doe ik ook met ze. En dat kan jij vertalen.”

„In het Portugees?”

„Nee. In de taal van weet ik welke Indianenstam, die jullie tegenkomen kunnen in de selva's van de Amazone en de Rio Negro.”

„Wou je me daarheen terug hebben?” viel de ander uit.

„Nooit.”

Romulo leunde gemakkelijk tegen de tafel. Zijn stem werd gemoedelijk. „Luister, Pablo,” zei hij. „Ik weet niet zo goed als jij, dat het in de selva's verschrikkelijk is.”

Pablo sneed hem het woord af. „Dat weet je niet zo goed als ik. Ik ben er geweest; jij niet.”

„Ik ken jouw verhalen – en die geloof ik. Maar het maakt verschil, of je daar als rubbertapper heengaat of als tolk. Je wordt dan meteen zoiets als hoofdman van de dragers, die de senhores nodig hebben.”

Dat klonk iets minder ongunstig, dan Pablo verwacht had. Hij vroeg: „Wat willen die Hollanders daar dan?”

„Filmen hadden ze het over. En zeldzame planten en dieren zoeken.”

„Hm. Nou, laten ze zoeken – ik ga niet mee.”

„Zou ik wèl doen in jouw geval.” Er lag iets in de toon waarop deze raad gegeven werd, dat Pablo deed opkijken.

„Hoe bedoel je?” vroeg hij scherp.

„Moet ik je dat nog uitleggen?”

„Graag.”

Het gesprek begon bedenkelijk op een twist te lijken.

„Zoals je wilt. Kijk eens, je bent nu lang genoeg hier geweest naar mijn zin.”

„Weet ik.”

„Ik heb je een schuilplaats gegeven en mee laten eten – maar aan alles komt een eind. Je kunt hier niet blijven hangen.”

„Voor je schuilplaats en je eten ben ik je dankbaar, al smaakt genadebrood bitter. Maar om weer terug te gaan naar die groene hel . . .”

Pablo sprak minder heftig dan even tevoren: hij had inderdaad hulp gekregen, toen hij die nodig had.

Romulo haalde de schouders op. Met een gebaar van: ja, wat wil je eigenlijk? Wat kan ik anders?

„Je bent gedrost van die rubbertapperij eer je contracttijd om was,” zei hij. „Als ze je vinden, moet je die gaan uitdienen – om er niet over te praten, dat je wel eens langer zou moeten blijven.”

„En om te zorgen, dat ze me niet vinden, stuur jij me naar de Rio Negro terug.”

„Man, denk na. Je gaat als lid van een vreemde expeditie – da's één. En nummer twee: het zou wel een wonder wezen, als je in de selva's net tegen de lui op- liep, die jou daar meegemaakt hebben. Er is daar ruimte genoeg om elkaar niet in de armen te lopen.”

„Best mogelijk – maar je weet nooit, wat er gebeuren kan.”

Pablo had nog weinig trek om Romulo diens zin te geven. Dat merkte deze heel goed; hij besloot door te tasten.

„Wat je doet moet je natuurlijk zelf weten – maar ik hou je niet langer. Als je met deze Hollanders meegaat, kun je blijven zolang als zij blijven. En anders . . .”

„Verdrijf je zo gauw mogelijk,” vulde Pablo driftig aan. „Ik moet zeggen, dat je me broederlijk en christelijk behandelt.”

„Doe ik. Ik heb je in huis genomen en gehouden – en nu heb ik een baan voor je gevonden.”

„Ik zal er over denken,” beloofde Pablo. Hij wilde van dit gesprek af.

Maar Romulo was niet van plan, hun gesprek op een dergelijke vage, voor hem onbevredigende manier te beëindigen.

„Dan moet je met die Hollanders praten,” besliste hij.

„Dan weet je, wat ze vragen en wat ze bieden. En dan doe je het.”

Dat was geen bevel – dat was een verwachting.

„Goed – ik zal me presenteren. Maar ik beloof niet, dat ik het doe.”

„Dan zal ik zeggen, dat je je morgen bij de heren ver-voegen zult.”

„Waarom niet direct?”

Hij aarzelde even – toen zei de hotelhouder: „Ze hoe-ven niet te weten, dat wij broers zijn.”

„Schaam je je voor me?”

Het antwoord was een vraag: „Wat gaat het die lui aan, hoe wij elkaar kennen?”

Pablo trok de schouders op. Goed, als Romulo hem niet als broer wilde erkennen voor die vreemden, dan niet. Van veel belang was dat niet – voor hem tenminste. En voor Romulo?

Tersluiks keek Pablo naar zijn broer. Een gedachte, een onveilig vermoeden schoot hem door het hoofd: zou Romulo iets weten van wat hijzelf hem nooit verteld had? Weten, dat het niet alleen zijn weglopen uit de selva was, waarom hij zich eigenlijk niet frank en vrij tussen de mensen durfde bewegen? Maar . . . niemand kon toch aan Romulo verteld hebben van wat er zich daarginds in de oerwouden had afgespeeld? Niemand? Wist hij, Pablo dan precies met wie Romulo allemaal gepraat kon hebben? Welke lui misschien in het hotel hadden gelogeerd en – opmerkzaam geworden door de náám – hadden verteld wat Pablo Caldera op zijn kerf-stok had?

In ieder geval: Romulo had nooit iets gezegd en nooit iets laten merken dat er op wees, dat hij wíst . . .

„Hoe heet ik?“ vroeg hij opeens. Tamelijk onverwacht voor Romulo, al had deze zijn gedachten zelf al wel in die richting laten gaan. Daardoor kon hij ook onmiddellijk antwoord geven.

„Je voornaam kun je houden – alleen je achternaam moet anders worden. Laten we zeggen, dat je Pablo Samper bent.”

„Mij best. Maar, denk erom, beloofd heb ik niets.”

„Weet ik. En ik weet nog meer.”

Was dat een bedekte dreiging? Pablo vroeg er niet naar, maar zijn benauwende gedachte van daarnet werd sterker.

„Maak dan maar een afspraak met die Hollanders,” zei hij.

„En maak jij er een met die lui, als ze je als tolk willen aannemen.”

Toen keerde Romulo zich om en liep de kamer uit. Naar zijn restauratiezaal: hij moest in de zaak wezen om toezicht te houden.

Pablo keek hem na met een norske blik. Het was, dat hij niet anders kón, dat hij móest – anders zou hij er niet over peinzen, om weer naar de selva's terug te gaan.

„Pablo Samper, senhores,” stelde de hotelhouder de man voor, die misschien als tolk met de expeditie mee zou gaan. „Bekend in de streek, waar de heren heen trekken. Heeft daar een poos doorgebracht bij de rubberwinning.”

„Als wat?“ vroeg Bram Hoenders. Hij nam de Braziliaan met onderzoekende blik op. De man scheen wel een flinke kerel. Een vent, die voor geen kleintje vervaard was. Iemand, aan wie je in geval van nood wat hebben kon. Alleen – waarom dwaalden de ogen van deze Pablo telkens af?

„Tapper, senhores. Zwaar werk.”

„Hoef je bij ons niet te doen,” zei Tjeerd. „Tenminste

geen sjouwwerk. Ken je de taal, die daar gesproken wordt?"

„Niet helemaal – maar dat zullen de senhores wel niet verwachten. Wel genoeg ervan, om met Indianen te praten en te onderhandelen.”

Dat was een mooi ding en de drie expeditieleden keken elkaar eens aan. Ze waren – wat betreft de talenkennis van deze man – tevreden. Als ze hem geloven konden, tenminste. En . . . wat zouden ze anders? Controleren of hij voldoende een Indiaans dialect sprak, konden ze immers niet.

„Een betrouwbare kerel, senhores, al zeg ik het zelf,” beweerde Romulo. „Als ik daar niet van overtuigd was, zou ik hem niet bij de edele heren aanbevelen.”

„Begrijpen we,” zei Tjeerd. Hij wachtte even, als dacht hij over iets. Toen zei hij, zich naar de hotelhouder kerend: „Ik vraag me iets af.”

„Wat, senhor?”

„Gisteren beweerde je, dat we beter een tolk konden opdiepen in Manaos – en nou presenteer je er ons een hier in Belèm.”

De hotelier schudde het hoofd. De heren hadden hem ietwat verkeerd begrepen. Hij had niet gezegd, dat ze in Manaos beter slagen zouden; hij had er alleen op gewezen, dat een tolk die ze hier aannamen duurder zou uitkomen dan een, die ze pas in Manaos in dienst zouden nemen.”

„Als ik de senhores te duur uitkom . . .,” begon Pablo een zin. Hij was helemaal niet happig op het baantje, en als hij eraf kon komen met een schijn van gelijk tegenover Romulo's aandringen om het te nemen, zou hij dat niet laten. Dan stuurde zijn broer hem denkelijk niet de straat op – ondanks zijn dreigementen.

„Nee, dat zeggen we niet,” en Tjeerd Rienstra glimlachte. „We hebben nog geen woord over je loon gepraat. Maar als senhor Caldera anders handelt dan wij

hem hoorden spreken, mag ik daar wel naar vragen, dacht ik."

„Mag u," bromde Pablo.

„Deze man kén ik," zei senhor Caldera. „En voor deze man kan ik instaan. Dat is waarschijnlijk voor de edele heren van belang. Misschien méér dan een beetje geld." Nu waren de geldmiddelen van de expeditie niet zó overvloedig, dat de heren leden met ‚beetjes geld' erg scheutig konden zijn – aan de andere kant was betrouwbaarheid bij een zo belangrijk man als een tolk wel een paar centen waard.

Ze zetten dus het gesprek voort. Informeerden naar allerlei over de streek langs de Rio Negro, waar ze heen wilden. Over de inboorlingen daar. Over het klimaat en over de manier van reizen en werken. Ze wisten daar al heel wat van, maar een man die er geweest was en gewerkt had, kon allicht meer bijzonderheden geven. En . . . uit wat hij vertelde konden ze, met de boekenkennis die ze bij hun voorbereidingen vergaard hadden, enigszins nagaan, of deze Pablo Samper inderdaad was en kende, wat hij voorgaf te zijn en te kennen.

„We moeten er nog even onderling over overleggen," besloot Tjeerd Rienstra het gesprek. „Kom morgenochtend terug om te horen, wat we besloten hebben." „Jawel, senhores."

Pablo verdween – Romulo bleef nog een ogenblik. Drong er bij de edele heren op aan, deze kans niet te laten voorbijgaan. Samper was een vent, op wie je aan kon en aan wie ze zeker een goede hulp zouden hebben. „Wat moet hij verdienen?" vroeg Bram.

De hotelier noemde een bedrag. Hij kon natuurlijk niet zeggen, dat Samper het daarvoor doen zou, maar het was – meende hij – een behoorlijk loon. Méér dan een rubbertapper ooit verdienen kon. Maar daarvoor was het werk van een tolk dan ook belangrijker dan dat van zo'n arbeider.

Hij liet de Hollanders alleen. Die wilden waarschijnlijk onderling beslissen.

Dat deden ze. Ze zouden die Samper aannemen, besloten ze. Al merkte Bram Hoenders op, dat de vent je niet recht in de ogen keek en al vond Koert Lammers, dat senhor Caldera wel erg zijn best had gedaan voor deze Pablo.

„Een landsman, die hij helpen wilde,” meende Tjeerd.

„En overigens: we hebben onze ogen niet in ons zak. Als we uitkijken, zal ons wel niets gebeuren.”

„Laten we beginnen met deze man te vertrouwen,” vond Bram. „Als we denken dat dat niet kan, moeten we hem niet meenemen.”

„Gelijk heb je. En . . . welke reden zouden we eigenlijk hebben, om hem niet te vertrouwen?”

Zo wás het, naar hun beste inzicht.

De volgende morgen werd Pablo Samper aangenomen als tolk; beloofde Pablo Samper mee te zullen gaan en de senhores trouw te zullen helpen.

Met het laatste begon hij al dadelijk. Er moesten nog verschillende dingen worden geregeld, bijvoorbeeld het pakken en inschepen van de instrumenten en de verdere bagage van de expeditie. En niet te vergeten: het kopen van verschillende uitrustingsstukken, die ze niet uit Holland hadden meegebracht. Dat betrof voornamelijk woudkleding, een tent en kampeergerei.

Daarbij kwam de selva-ervaring van Pablo Samper uitstekend van pas. En zijn kennis van de artikelen niet minder. Want nu kochten ze niet alleen wat nuttig zou zijn, maar tegelijk goede kwaliteit tegen niet te overdreven prijzen. Je moest afdingen in de magazijnen – en als de verkopers in de gaten kregen, dat er een doorgewinterde Braziliaan bij was, die wist van kwaliteiten en prijzen, lieten ze eerder wat van het gevraagde bedrag vallen. Deze man wist klaarblijkelijk genoeg van de

zaken af, om een andere winkel te gaan opzoeken als hij in de zaak waar hij onderhandelde, overvraagd werd.

In een van de magazijnen viel het Bram Hoenders op, dat de verkoper op een gegeven ogenblik de onderhandelende Pablo in een hoekje had weten te krijgen. Daar redeneerden de twee in een rad Portugees, waar je als Hollander geen woord van snapte. Maar al snapte Bram niets, hij zag wel wat. Hij zag, dat de verkoper met klem ergens op scheen aan te dringen; dat hij naar zijn achterzak greep. Bram zag ook, dat Pablo nadrukkelijk van 'nee' schudde en de hand afweerde, die uit de achterzak iets gehaald scheen te hebben, dat aan Pablo gegeven zou worden. Bram Hoenders meende te begrijpen: de verkoper deed zeker een poging om van de tolk gedaan te krijgen, dat die voor een hogere prijs kocht, dan hij van plan leek. Dat hij minder zou afdingen.

Als dat zo was, liet Pablo zich niet omkopen door een flinke fooi – en de man steeg in Bram z'n achting. Een betrouwbare kerel – daar had senhor Romulo Caldera dus gelijk in gehad.

De boot, waarmee de vier mannen de Amazone zouden opvaren, lag voor de kade. Een flinke vrachtboot met passagiersaccommodatie. Hij leek behoorlijk vol te worden. Balen en kisten werden aan boord gebracht door havenarbeiders; passagiers kwamen de loopbrug over en zochten een plaatsje aan dek of in de kajuiten.

Bram Hoenders hield toezicht op het aan boord brengen van zijn filmmapparatuur: het kostbaarste toestel droeg hij eigenhandig. Maar hij kon niet meer zorg aan zijn toestellen geven dan Pablo deed: die scheen alles te zien wat ook maar enig gevaar voor de bagage en de camera's van de senhores kon betekenen, en de sjouwerman, die meehielp die dingen aan boord te brengen, hield hij oplettend in het oog.

Aan dek stond een troepje schamele kerels. Breedgerande hoeden beschutten hun gezichten tegen de brandende zon; hun kleurige poncho's ¹⁾ hingen losjes over hun schouders. Maar ze waren gescheurd en met rafels: deze reizigers behoorden tot de armere Brazilianen. Ze hadden weinig of geen bagage – maar wél stak in hun gordel de machete ²⁾.

Ze keken naar het gesjouw van de lui, die pakken en kisten en reisgoed aan boord brachten; ze namen de mannen en vrouwen op, die zich inscheepten. Maakten af en toe een opmerking of taptten een grap over iemand, die hen opviel.

Ineens zei een van hen: „Hallo, Caldera.”

Pablo liep langs hen, terwijl hij een sjouwer die een groot statief droeg van Bram Hoenders, vooruitging naar de plek waar dat statief moest worden neergezet.

Pablo keerde onwillekeurig het hoofd naar de man die geroepen had: hij dacht er op dat moment niet aan, dat hij niet meer Caldera, maar Samper heette. Met een even opheffen van de hand groette hij terug – zorgde verder uit de buurt te blijven van de man, die hem herkend had. Gelukkig, dat geen van de Hollanders deze korte ontmoeting had gezien!

Het was geen prettige herinnering, die de groetende man bij Pablo had opgeroepen. Een arbeider was het, met wie hij vroeger had samengewerkt in een diamant-wasserij in Minas Geraes – in de tijd, vóór hij als seringüero ³⁾ werkte in de oerwouden langs de Amazone. De dagen in die wasserij waren moeilijk geweest, al was er dan niets gebeurd waar Pablo verkeerd in gehandeld had.

Nu was de volledige uitrusting van de expeditie aan

¹⁾ poncho: als schoudermantel gedragen rechthoekige lap.

²⁾ lang, scherp mes, dat ook voor kappen van struikgewas en slingerplanten kan worden gebruikt.

³⁾ rubbertapper.

boord, en de tolk kon een plaatsje voor zichzelf opzoeken. Hij reisde in dezelfde klasse als de Hollanders: Tjeerd had erop gestaan, deze man precies te geven wat zijzelf op reis genoten. Hij voelde er niet voor, een opvallend onderscheid te maken in dingen, waar zo'n onderscheid niet nodig was. Waar het misschien aanleiding wezen kon tot afgunst en ontevredenheid, die gauw konden overgaan in misnoegen.

„Behandel een man zoals jezelf behandeld zou willen worden,” zei hij. „Dat is niet alleen christelijk voorschrift, het is bovendien verstandig.”

„Niet ,bovendien’,” verbeterde Koert hem.

„Je hebt gelijk,” gaf Tjeerd toe.

Maar al was het dan de bedoeling, dat de Braziliaanse tolk dezelfde reisgemakken zou genieten als zijn Hollandse werkgevers, dat wilde nog niet zeggen, dat hij ze aanvaardde. Zeker, toen senhor Rienstra hem vertelde, dat hij aan boord in een zelfde hut zou slapen en aan dezelfde tafel zou eten als de andere expeditieleden, had hij dankbaar gezegd: „Een grote eer, senhor.” Maar hij maakte van die eer geen gebruik wat betreft het eten aan dezelfde tafel – dat bleek al bij de eerste maaltijd. Die werd opgediend, kort nadat het schip de reis was begonnen. De vierde stoel bij het tafeltje van de Hollanders bleef onbezet, en toen Bram Hoenders na het eten op zoek ging naar Pablo Samper, vond hij die in een wat verscholen hoekje van de eetzaal.

„Waarom ben je niet bij ons komen zitten?” vroeg hij.

„Dat zou niet passen, senhor.”

„Onzin. Ik zou niet weten, wat er voor ongepasts in stak.”

„Ik ben de senhores zeer erkentelijk voor hun vriendelijkheid – en misschien zou het aan boord wel kunnen. Maar later niet meer.”

Bram begreep de man niet. Nú wel en later niet? Hoe bedoelde hij?

De tolk legde het uit. Aan boord waren er nog geen dragers en zo – die kwamen in Manaos wel. En als ze op hun tocht de selva's binnendrongen, kon je – daar was Pablo vast van overtuigd – niet als gelijken met dragers omgaan. De senhores tenminste niet.

„Jij dan wel?”

Pablo schudde het hoofd. Nee, hij ook niet. Tenminste niet helemaal. Maar hij moest wel met hen eten en bij hen kamperen. Om toezicht te houden. Hij stond dan zo'n beetje tussen de senhores en de dragers in; hij zou immers de bevelen van de senhores moeten overbrengen. En iemand die bevelen overbrengt is, de meerdere van wie ze ontvangt – al eet en slaapt hij bij hetzelfde vuur en in dezelfde tent.

Helemaal helder was de redenering niet voor de Hollander – misschien lag dat aan het eigenaardige Engels, dat Samper sprak. Mogelijk kwam het, doordat Bram Hoenders de gedachtengang niet volgen, niet aanvaarden kon.

„Maar al is dat dan zo,” zei hij, „daarom kun je aan boord toch wel aan onze tafel komen zitten?” hield hij aan.

Nee, dat ging niet, beweerde Pablo. Want als hij daar eenmaal aan gewend was, zou het niet leuk zijn als hij later het niet meer doen kon.

Bram trok de schouders op – goed, een man moet weten wat hij wil en doet. En als Pablo lekkerder at aan een andere tafel . . .

Die opmerking was als grap bedoeld – als senhor Hoenders scherp op zijn gesprekspartner gelet had zou hij hebben kunnen zien, dat deze de grap niet snapte. Enige geprikkeldheid in de woorden meende te horen. En daar – éven, o heel even maar – door gekwetst werd. Maar onmiddellijk had Pablo zich hersteld. Hij stelde de bedoeling van de senhores zeer op prijs – en van de slaaphut, die ze voor hem hadden besteld zou hij zeker

gebruik maken. De nacht doorbrengen aan dek of in het gemeenschappelijk slaapverblijf voor de minder-betalende passagiers was niet prettig.

Best – dan zo afgesproken; en Bram ging naar de anderen terug.

Hij wist niet, waaróm Samper zo ingenomen was met een eigen slaaphut. En hij vroeg zich niet af, waarom deze man, die van plan was later met de dragers rond één kookpot te eten, hier aan boord een verscholen hoekje had opgezocht in plaats van zich voor de gezelligheid bij enkele landslui te voegen. Er waren genoeg van zijns gelijken aan boord.

De vaart op de Amazone duurde ettelijke dagen. Je kreeg helemaal niet de indruk, dat je op een rivier voer. In Holland zag je – als je dat deed – voortdurend allebei de oevers. Zelfs op de breedste stromen. Maar hier . . . Nou ja, dat was ook geen vergelijking. De Nederlandse rivieren zijn hooguit honderd, honderdtwintig meter breed – als je ergens bij een samenvloeiing komt zie je misschien een waterbreedte van een paar honderd meter, maar dan moet je de rivier in de schuinte over kijken, anders haal je een dergelijke afstand nog niet. Maar deze Amazone!

Die had een breedte die je in kilometers moest uitdrukken – je had de indruk op een langgerekt, reusachtig meer te varen. De brede watervlakte voerde geweldige bomen en kleine eilandjes mee op haar stroming: afkomstig uit het enorme oerwoudgebied, waar ze doorheen vloeide. Ontwortelde bomen; afgekalfde stukken oevergrond, met nog een weelderige plantengroei daarop – bossen haast. Koert keek met belangstelling naar die drijvende stukken oerwoud – hij beweerde, er dieren op te ontdekken.

„Die zijn er ook op, senhor,” vertelde Pablo. „Maar géén andere als u ook in de selva’s zult vinden.”

Dat was een troost: er ging niets voorbij, dat niet ergens anders gevonden zou kunnen worden.

„Soms bouwen mensen op zo'n drijvend eiland een woning,” vertelde de tolk.

„Nee, niet voor goed – dan zouden ze mét hun huis en hun eiland de oceaán opdrijven. Maar om op die manier de rivier een eind af te zakken. En ook wel, om na een reis van wie weet hoe lang, hun eiland en hun huis ergens aan de kant vast te leggen – als hun dat lukt dan. Om zo in een heel andere streek te wonen.”

„Waarom?” wilde Bram Hoenders weten.

Ja, waarom? Om in die nieuwe streek rubber te verzamelen of bosprodukten. Om daar misschien op andere dieren te jagen als ze gedaan hadden in het stuk land, waar ze vandaan kwamen. Of misschien, omdat ze moeilijkheden uit de weg wilden of moesten gaan, die ze zichzelf en anderen hadden bezorgd. Hoe kan je weten, welke redenen een ander ertoe brengen om te doen wát hij doet?

De oevers van de rivier waren omzoomd met ondoordringbaar bos. Dichte, groene muren schermde het gezicht af waar het water het land bereikte. Zolang het schip min of meer het midden van de stroom hield, kon je weinig onderscheiden van de verschillende boomsoorten, waaruit de strandbossen bestonden. Als het een oever naderde, omdat er een havenstad moest worden aangedaan, veranderde dat natuurlijk. Dan herkende je de onderscheidene bomen: palmen, met hoog boven hun waaiervormige kruinen het dichte bladerdak van reusachtige loofbomen. Dicht aan de wateroever bomen met een warnet van luchtwortels – en lager mimosastruiken, ficusplanten en hoog-opgroeïende varens.

„Dieren zie je nog niet veel,” bromde Koert. Al wist hij best, dat de afstand tot het strandbos te groot was, om veel beesten in en onder de bomen te kunnen ont-

dekken. Vogels zag je nog het meest. Ergens ontwaarde hij een groep flamingo's: de wit-rose dieren stonden op hun slanke poten in het oeverslib. Toen de boot een schel signaal met de scheepsfluit liet horen, vlogen ze als een sierlijke wolk op. Ze bleven een poosje in de lucht hangen en daalden toen weer naar het ondiepe water aan de kant, waar ze het zoeken naar voedsel opnieuw begonnen.

Een troep wilde eenden vloog over – verdween achter het groen van een voorbijdrijvend eilandje.

„We zullen genoeg vinden om te bestuderen en te verzamelen,” zei Tjeerd hoopvol.

„En jij komt nog films tekort,” voorspelde Koert aan Bram. Die lachte maar eens. Films komt een mens altijd te kort, want als de koorts je eenmaal te pakken heeft, wil je alles opnemen, wat je maar tegenkomt aan moois en belangwekkends. En dat was er in deze streken in overvloed, dat had hij al bekeken.

Hij had al heel wat opnamen gemaakt – al sprong hij met zijn voorraad niet onnadenkend om. Die voorraad was zéér behoorlijk – maar het meeste ervan werd bewaard tot de eigenlijke expeditietochten in de rimboe, bij Indianen. Een paar films van de reis op de Amazone moest hij maken – om te vertonen als inleiding, wanneer ze in Holland lezingen zouden houden over hun onderneming en hun resultaten. Hoofdzaak moesten de opnamen worden, die het wetenschappelijk en wetenswaardig verslag zouden vormen. Het „beeldverslag” dan – het geschreven verslag, daar moesten de heren biologen voor zorgen.

En toen kwamen ze in Manaos.

tenh.

Het binnenland

In Manaos toonde Pablo duidelijk wat hij waard was. Hij zocht voor de senhores een behoorlijk onderdak en toog er toen op uit, om dragers te gaan huren.

Tenminste: dat scheen zijn plan te wezen. Maar Tjeerd vond, dat bij een dergelijk belangrijk onderdeel van hun laatste voorbereidselen je er zelf bij wezen moest – en daarom ging hij met Pablo mee. Die protesteerde niet; hij zou dat trouwens moeilijk hebben kunnen doen – maar Bram meende op te merken, dat de tolk liever alleen gegaan was. Deze maakte namelijk – o, nogal zwakjes – de senhores opmerkzaam op het feit, dat hij zeer zeker de gehuurde dragers aan de edele heren zou voorstellen, en als een van die helpers hen niet aanstond, wel, dan stuurde je hem eenvoudig weg.

Maar Tjeerd vond dat niet de goede manier: een man huren en hem dan zonder meer afdanken omdat zijn gezicht je niet aanstond, daar voelde hij weinig voor.

„Ga jij dan mee,” zei Koert. „Een van ons is voldoende; Bram en ik vermaken ons wel.”

Achteraf gezien had Tjeerd niet mee hoeven te gaan, al beweerde hij dat het wel belangwekkend geweest was, om eens in de mindere buurten van Manaos onder te duiken en de onderhandelingen mee te maken bij het huren van dragers.

„Heb je die kunnen volgen?” vroeg Koert lachend. Een beetje spits óók: in zijn vraag lag immers opgesloten, dat hij de kennis die zijn makker van Portugees bezat, niet erg hoog aansloeg. Maar Tjeerd nam het niet kwalijk. Beweerde, dat je aan de toon van het gesprek

en aan de gebaren van de lui die het voerden, best merken kon, hoe de onderhandelingen verliepen. En, wat belangrijker was: kon ontdekken, wat voor vlees je in de kuip had; wat voor mán Pablo huurde.

Hij had er – met instemming van Tjeerd – zes aangenomen. Lui, die de selva's kenden; er gewerkt hadden en wisten, waar ze heen trokken en wat hun te wachten kon staan.

De Hollanders hadden onderling overleg gepleegd over de vraag, of ze hun dragers wapenen zouden. Bram was daar dadelijk tegen geweest: ze trokken immers niet op jacht of ten oorlog, beweerde hij. Maar hij had een nog zwaardere reden: tenslotte wist je nooit, hoe de houding van deze inlandse helpers zich zou kunnen wijzigen. En dan was het veiliger, wanneer ze onbewapend waren. Of . . . onbewapend? Nee, zo was het niet helemaal en hoefde het ook helemaal niet te wezen. Ze hadden en hielden hun machetes: een Braziliaan zou zonder een dergelijk mes zich vast en zeker niet in de selva wagen.

„Je moet beginnen met je mensen te vertrouwen,“ oreerde Koert, toen Tjeerd zijn standpunt uitvoerig had toegelicht.

„Jawel,“ stemde Bram in, „maar voorlopig niet verder dan je ze ziet.“

Ze lieten dit onderwerp voor wat het was – waarom zouden die lui onbetrouwbaar zijn? Nergens om; maar voorzichtigheid is de moeder van de porseleinkast. In elk geval: noch de pas-geworven dragers noch de eerder aangenomen tolk hoefden te merken, dat ze terdege in de gaten werden gehouden.

En . . . met een paar dagen zou dat minder nodig wezen, hoopte en vertrouwde Tjeerd. Dan konden ze hun nieuwe helpers beter beoordelen en zou best gebleken zijn, dat het geschikte kerels waren. Hij had niet voor niets méé ,uitgezocht’.

Ze bleven niet langer in Manaos dan nodig was – tenslotte heeft de duur van een expeditie ook invloed op de totale kosten. En . . . ze verlangden er alle drie naar, met hun eigenlijke werk te beginnen.

Het eerste stuk van de reis het binnenland in werd weer per boot gemaakt. Dit keer een heel wat kleiner vaartuig, dan waarmee ze hierheen gekomen waren.

Op de tocht deden de drie Hollanders hun best, de namen en de bijpassende gezichten te onthouden van hun pas-geworven helpers. Dat lukte niet al te slecht – al maakten ze een enkele maal een vergissing. Die dan lachend werd hersteld. De zes dragers waren op het eerste gezicht eendere kerels – maar al gauw zag je hun onderlinge verschillen. Allemaal klein van stuk, allemaal donker van uiterlijk, allemaal druk en beweeglijk, maar met verschillend karakter. Gustavo Pinella was een vent met een open oogopslag, hulpvaardig en opgewekt. Leon Novan keek ernstiger – vooral als hij alleen was en met niemand sprak. Had hij de een of andere moeilijkheid in zijn leven? Matteo Ruiz was een nog jonge man – je zou haast zeggen: een wat oudere jongen. Vrolijk en onbekommerd; een beetje slordig en onnadenkend ook. Van de andere drie viel eigenlijk géén bijzonder op, en hún namen verwisselde Tjeerd nog het vaakst. Maar dat zou natuurlijk op de duur wel goed komen.

De mannen schenen de wijze waarop ze werden behandeld, erg op prijs te stellen. Misschien waren ze gewend, meer gecommandeerd en afgesnauwd te worden dan ze door de senhores ollandese gedaan werden. En zo ontstond een prettige verstandhouding. „We hadden ze heus wel schietwapens kunnen geven,” meende Koert na een paar dagen. Tjeerd noch Bram gaf daar antwoord op. En tegen Pablo maakte Koert de opmerking: niet.

Toen was de boot ver genoeg stroomopwaarts gevaren. Had het punt bereikt, waar de expeditie zou ontschepen en te voet verder trekken.

Het was bij een kleine nederzetting – wat huizen, wat kleine akkertjes en een aanlegplaats aan de oever, die je toch eigenlijk de naam kade niet geven kon. De spullen werden aan wal gebracht – onder zorgzaam toezicht van de drie blanken. En ook van Pablo, die luid en duidelijk en druk aanwijzingen en bevelen gaf aan zijn landslui. Dezen volgden die bevelen gewillig op onder het oog van senhores. Of ze even gewillig geweest zouden zijn, als Pablo alléén toezicht en bevel gevoerd had?

De groep mannen stond temidden van hun reisgoederen aan de kant en keek, hoe de boot zich van de wal losmaakte. Ze zwaaiden groetend naar de scheepsgasten aan dek; riepen afscheidswaarden. De stoomfluit gilte één, twee maal; een laatste groet. Toen had de boot het midden van de rivier bereikt en van de oever af kon je zien, dat alle lui aan boord weer aan het werk gingen.

„Moeten wij ook doen,” zei Tjeerd.

Aan boord hadden ze de lasten voor de verschillende dragers al vastgesteld; hadden ze al afgesproken, hoever ze de eerste dag aan land zouden trachten te komen. Niet in het plaatsje blijven, waar ze aan wal waren gegaan, maar onmiddellijk het bos in. Pablo beweerde een gedeelte van de streek, dicht langs de Rio Negro, te kennen en aan hem hadden de Hollanders dan ook de leiding van hun eerste mars toevertrouwd.

Hij liep voorop, met senhor Rienstra naast zich. Dan volgden de beide andere Hollanders, en achter dezen de dragers met hun lasten. De stoet trok bekijks – er was nooit veel te doen in dit afgelegen stadje en daarom was elke afwisseling welkom. Verscheidene lieden liepen mee – naast en achter de groep. Sommigen begonnen een praatje met een drager. Wilden weten, waar de

vreemdelingen vandaan kwamen, waar ze naar toe wilden en wat het doel van hun optocht was.

Gustavo – nog fris onder zijn draaglast, want de dag begon pas – zei: „Een optocht is een feest; we gaan feest vieren in de selva.”

De man die de vraag had gesteld, keek hem aan; half van plan nijdig te worden, omdat hij zich voor de gek gehouden voelde. Maar het prettige gezicht van Gustavo en de lach, waarmee deze hem aankeek maakten, dat hij zijn verontwaardiging voelde zakken: deze man had niet de bedoeling je voor de gek te houden.

„Weet je het zelf niet misschien?” vroeg de meeloper verder.

„Half en half,” vertelde Gustavo. „Drie senhores uit Olanda willen in de oerwouden naar planten en dieren zoeken en opnamen maken.” Hij haalde de schouders op, toen hij erbij voegde: „Waarom – dat weet ik niet. Dat zou je hun zelf moeten vragen. Maar ze betalen goed en ze behandelen ons als mensen.”

Die twee dingen stonden hem bijzonder aan: hij was ze niet gewend geweest in de dagen, toen hij werkte als rubbertapper. De vrager begreep die achtergrond van Gustavo's mededeling.

„Zou er voor mij ook nog een plekje wezen?” informeerde hij.

Pablo scheen de vraag te hebben gehoord. Hij keerde zich om en zei: „Nee, het spijt me voor je. Maar ik heb geen mannetje meer nodig.”

„Jammer,” mompelde de man, die graag mee had gewild. Maar de teleurstelling was niet erg groot: ten slotte is het logisch, dat een expeditie die op stap gaat, voldoende dragers heeft gehuurd.

Meelopen met een troepje mannen, die je nieuwsgierigheid hebben gewekt is wel aardig, maar je houdt het nooit lang vol: niet eens v er buiten het plaatsje waren de meelopers allemaal verdwenen, teruggegaan naar

hun werk of hun nietsdoen. Tjeerd vermoedde, dat het laatste méér het geval zou zijn dan het eerste.

Hoe verder de dag voortschreed, hoe warmer het werd. De zon was heet. Ze trok dampen omhoog uit de rivier en uit de moerassen, die dicht naast de oever lagen. Witte dampen, die zich verdichtten tot nevels. Het uitzicht verwaasde en werd beperkter, al kon je voldoende zien om te weten waar je liep. Om uit te kijken naar mogelijk onverwachte obstakels en gevaren op het pad. Voorlopig schenen die gevaren niet erg veelvuldig te zijn: het was nog te dicht bij de bewoonde wereld om hier al angst hoeven te hebben voor bosdieren of slangen en dergelijke. Al kon je er natuurlijk nooit helemaal zeker van zijn, dat er niet de een of andere anaconda ergens tussen het gras schuifelde. Opletten was altijd geboden.

Veel mensen kwamen ze niet tegen. Hier en daar was iemand bezig op een klein akkertje of met het verzorgen van een paar vruchtbomen. Dan keek zo'n man op als de expeditie voorbij kwam – groette met een even omhoog heffen van de hand of met een „goede morgen”. De Hollanders zwaaiden een groet terug; een enkele drager riep iets. En de tocht ging verder. Pablo was dadelijk van de rivieroever afgebogen en had richting landinwaarts gekozen. Lang duurde het niet, of de boomgroei werd weelderiger, en onder de bomen zag je dicht struikgewas: mimosa's, ficus, lianen.

Tjeerd nam dat allemaal gretig op: nóg zag hij wel geen onbekende plant- of boomsoorten, maar het was voor hem een heel nieuwe sensatie tropische bomen te zien, niet in broeikassen in Holland, in de Rotterdamse diergaarde of in de Leidse Hortus, maar in de vrije natuur. In de streek, waar deze planten thuishoorden. Wacht maar: als ze dieper de selva's zouden binnengedrongen zijn, vond hij vast en zeker heel wat belangwekkende en onbekende soorten. Koert liep te speuren naar dieren –

maar van hen drieën had Bram het het drukst, want die werkte al. Hij had zijn camera in de hand – liep soms een eindje vooruit om de aankomende expeditie te filmen of nam haar op als ze voor-hem-uit stapte. Maakte foto's van het landschap, waar ze doortrokken. Allemaal als inleiding voor het beeldverslag van hun expeditie, waar ze later hun lezingen mee wilden illustreren.

Hij was met goede moed en een flinke dosis ijver begonnen. Daardoor maakte hij zich misschien een beetje té druk – na een korte poos was hij méér moe, dan hij verwacht had. Hij borg zijn toestel in de paraattas, veegde zich het zweet van het voorhoofd en kwam bij Koert en Tjeerd lopen.

„Een tikkeltje warm, hè?” zei hij. Koert keek hem in het rode gezicht.

„Zo aan jou te zien wel,” gaf hij toe.

„Aan mezelf te voelen ook,” zei Tjeerd. „Ik zou zeggen: een poosje rusten kan geen kwaad.”

„Kan waarschijnlijk veel goed,” beweerde Bram.

Het leek wel, of Pablo de opmerkingen gehoord had. Hij had wel niet officieel de leiding van de tocht, maar wat betrof rusten, opbreken en dergelijke dingen werden zijn adviezen zonder meer opgevolgd.

„Als we hier siësta hielden, senhores?” stelde hij vragend voor. Hij wees op een stuk grond rechts, dat langzaam omhoog liep en dat droog was, droger dan het meer laag gelegen deel, waar ze juist waren doorgekomen.

„Uitstekend,” zei Bram. Hij legde zijn toestel naast zich op de grond en maakte het zich gemakkelijk. Zijn beide vrienden kwamen bij hem zitten.

Maar voor Pablo en de anderen begon de rust niet zo onmiddellijk. De lasten moesten worden neergezet en toen gaf de tolk orders om tenten op te zetten. Twee hadden ze er bij zich: een grote, die onderkomen bood

aan de Brazilianen, en een kleinere voor de senhores. „Ben je van plan, hier lang te blijven?” vroeg Tjeerd, toen hij zag dat de tentzeilen werden uitgepakt en uitgerold; dat de tentpalen in de grond werden gestoken. „Eerst komt de grote hitte,” verklaarde Pablo, „en dan de regen.”

„De hitte is mij al groot genoeg,” mompelde Bram. „En regen: nou, daar frist de boel van op.”

Pablo gaf geen rechtstreeks antwoord op de opmerking. Hij vergenoegde zich met te zeggen: „Dan lopen we daarna prettiger, senhor.”

Er was geen zuchtje wind – en eigenlijk hadden, wat hen betrof, de Hollanders het opzetten van de tenten best achterwege willen laten, dat had werk bespaard aan de dragers. Maar goed – laat Pablo zijn gang gaan. Tenslotte bedoelde de man het goed. En wist hij méér van de selva's af in zijn eentje, dan zij met hun drieën.

Ze zaten in de opening van de tent en keken uit over het landschap voor hen. Veel was er niet te zien, want de blik kon niet ver reiken. Het was windstil – de bladeren van de bomen bewogen niet. Ergens klonk de schorre schreeuw van papegaaien – ze kwam dichterbij en een paar van die kleurige vogels werden zichtbaar tussen het donkere groen. Terwijl hij er naar keek ontdekte Koert een kolibrie – het kleine vogeltje schoot als een glanzende pijlspits weg tussen het gebladerte. Kapellen fladderden rond. Toen was er een schuifelend en knorrend geluid – in het onderhout scharrelde een pekari ¹⁾ te voorschijn.

Ja, er was wel het een en ander te zien, en de drie mannen keken telkens toe. Maar de warmte werd drukker, hun vermoeidheid begon zwaarder te wegen. Dicht bij de andere tent lagen twee dragers al te slapen en je kon je goed voorstellen, dat binnen Pablo en de rest evenmin wakker zouden zijn. Of . . . nee, Pablo

¹⁾ klein varken.

was wakker. Hij kwam juist naar buiten en tuurde rond. Of hij gevaar zag. Maar dat was er niet – en hij glimlachte. Hij deed een paar stappen naar de senhores. „De edele heren kunnen hun siësta nemen,” zei hij, „er wordt gewaakt.”

„Een wijs woord,” waardeerde Tjeerd. Hij gaapte en liet zich achterover zakken. Sloot de ogen. Het duurde niet lang of hij soesde weg. En de andere deden als hij.

Door een daverende slag werd Tjeerd Rienstra wakker. Opeens kláárwakker. Toen hoorde hij een zwaar ruisen, een stromend ruisen. Hij hoefde niet eens buiten de tent te kijken om te weten wat dat betekende: regen, tropische regen.

Naast hem kwamen de beide anderen overeind. Bram lachte. „Kunnen we meteen nagaan, of onze tent waterdicht is,” zei hij.

Dat konden ze – en dat wás hun tent.

Je kon buiten weinig onderscheiden. De dingen heel dicht bij – maar een eindje van de tent vandaan zag je niet veel meer dan het neerdruipe water en het dichte groen. De grond werd drassig.

Door de regen heen kwam Pablo. Hij schoof onder het beschuttende tentzeil. „Een gewoon verschijnsel, senhores,” zei hij. „Namiddag-regen.”

„Wisten we,” zei senhor Lammers. En dat was zo. Ze hadden natuurlijk geweten van het klimaat en van de plotselinge regenbuien in het rivierengebied van de Amazone. Maar het is heel iets anders zo'n overvloedige bui mee te maken, dan er alleen maar over te lezen of te horen vertellen.

„Straks houdt het op,” voorspelde de tolk. „En dan wou ik verder trekken.”

„Dan is het bijna avond,” wierp senhor Hoenders tegen. Hij had niet veel zin om deze dag zijn vermoeide ledematen nog meer in te spannen.

„We kunnen zeker nog een paar uur lopen,” beweerde Pablo. „Maar als de senhores anders beslissen . . .”

Hij keek vragend naar senhor Rienstra.

„Doen we,” zei die. „Rusten is best – maar laten we dat zoveel mogelijk doen als het warm of donker is.”

„Een wijze opmerking,” vond Koert. „Als het droog is, gaan we.”

„Ik onderwerp me,” en Bram zuchtte komisch. Hij wist, dat de anderen gelijk hadden: je kon geen hele middagen en namiddagen ergens kamperen en rusten. Maar voorlopig hoefden ze nog niet op te breken. Zouden ze niet kunnen opbreken. Want de regen stroomde neer – onafgebroken. Vanuit de droge beschutting van hun tent keken de drie naar buiten. Naar de grotere tent, waar hun helpers onderdak hadden. Pablo zat dicht bij de opening – hij had een sigaret gedraaid en rookte. Af en toe wisselde hij een paar woorden met de mannen die achter hem lagen en zaten.

„Als het lang duurt . . .,” begon Koert. Hij maakte de zin niet af. Wat zou hij ook hebben móeten zeggen? Wat konden ze – hoe lang die regen ook duurde – anders doen dan wachten?

Toen begon de regen opvallend te minderen; snel te minderen. Hield op. Maar van de bladeren droop nog water.

Pablo kwam naar de drie Hollanders toe. „We kunnen opbreken, senhores,” zei hij. „Het regent niet meer en de bomen druipeu nooit lang.”

„Goed.”

Tjeerd kwam overeind en zijn vrienden eveneens. Inderdaad was de drukkende hitte verminderd – het lopen zou minder bezwaarlijk wezen. Het duurde niet lang of ze konden dat ondervinden: de dragers hadden de tenten tamelijk gauw afgebroken en gepakt; ze namen hun lasten weer op en met Pablo aan de kop zette de groep zich in beweging.

De leider zocht wat hogere grond – het lagere land was soppig. Je schoenzolen zogen er vast en dat maakte het lopen bezwaarlijk. Onder de bomen hing een diepe schemer – nóg was de lucht blijkbaar niet onbewolkt en werd het zonlicht, behalve door het lover, óók tegengehouden door wolken. De atmosfeer was vochtig.

Zwijgend liepen de mannen voort – het leek, of ze hun krachten wilden sparen na hun rust-uur. Het pad dat ze volgden was niet veel meer dan een éénmansspoor tussen bomen en verward onderhout. Slingerplanten warrelden er vaak overheen – dan moest de machete er aan te pas komen om de doortocht makkelijker te maken. Pablo hanteerde dat wapen met gemak – trouwens: dícht groeiden de lianen hier nog niet. Dat zou, als ze dieper het oerwoud binnendrongen, heel anders en veel erger worden.

En toen begon het lichter te worden voor hen uit. De boomgroei werd iets minder dicht, er kwamen grotere ruimten tussen de stammen. Je kon verder kijken dan tot dan toe. Ineens bleef Pablo staan – hij wachtte tot senhor Rienstra vlak naast hem was en wees toen tussen de stammen door vooruit.

„Hutten,” zei hij.

Inderdaad zag Tjeerd in de verte tegen een helling een paar onderkomens van hout en palmbladeren. De grond eromheen was van de weelderigste plantengroei gezuiverd: je zou kunnen zeggen, dat er bij elke woning een erfje lag.

„Arowakken,” lichte Pablo de Hollanders in. „Een Indianenstam, die hier nederzettingen heeft.”

„Waarschijnlijk meer en grotere dan deze,” veronderstelde Bram Hoenders.

„Si, signore. Hier staan maar een paar hutten.”

„Laten we erheen gaan,” stelde Bram voor. Hij zag al een pracht van een filmstrook klaar.

„Goed,” stemde Tjeerd in.

Tussen de huizen verschenen een paar gestalten: de Arowakken hadden klaarblijkelijk de reizigers opgemerkt. Ze bleven staan en keken naar wat de nieuwkomers doen zouden. Toen het duidelijk werd, dat dezen naar de hutten kwamen, veroorzaakte dat onder de inboorlingen blijkbaar enige onrust.

„Wie weet, wat deze lieden meegemaakt hebben van doortrekkende vreemdelingen,” opperde Koert een verklaring.

Niemand gaf antwoord op zijn opmerking, maar wie nauwkeuriger op de dragers gelet had, zou hebben kunnen zien, dat onder hen er wel waren, die antwoord hadden kunnen geven. De rubbertappers, die dieper in de wildernis door moesten dringen en daar weken en maandenlang moesten leven, waren niet altijd onberispelijk in hun optreden tegen de Indianen. Met name niet, als ze iets wilden hebben, dat die Indianen bezaten.

Pablo zei niets. Hij bleef vooraan lopen – naast senhor Rienstra. En deze had niet anders dan vreedzame en vriendelijke bedoelingen.

Dat bleek uit de manier, waarop hij naar een man toeliep, die bij de eerste hut was blijven staan. Een slanke, gespierde kerel. Hij droeg weinig kleren: niet veel meer dan een lendeschort. Helemaal geen sieraden – alleen waren zijn oorlellen doorboord en uitgerekt. Maar wapens had hij wèl: een boog met enkele pijlen.

„Die zijn zwaar vergiftigd,” fluisterde Pablo, toen ze de Indiaan naderden.

Je kon horen, dat hij ontzag had voor de gevaarlijke dingen.

Senhor Rienstra glimlachte. „De man schiet niet,” verzekerde hij. „Kijk maar, hij legt geen pijl op zijn boog.”

Pablo schudde het hoofd: de senhor leek hem wat al te zorgeloos.

„Andere leden van de stam schuilen tussen de hutten en de bomen,” waarschuwde hij. „En die schieten wel.” „Niet als wij geen aanleiding geven,” beweerde Rienstra. „En dat zullen we niet.”

Hij hield zijn lege handen voor zich uitgestrekt, alsof hij de Indiaan op deze wijze wilde groeten. Dat wilde hij ook, maar in de eerste plaats maakte hij het gebaar om te laten zien, dat ze ongewapend en vredelievend kwamen. De Arowak liet zijn ogen over de hele naderkomende groep dwalen – de onderzoekende blik stelde hem gerust. En toen Pablo hem in de taal van zijn stam begroette, gleed er een zweem van een glimlach over zijn gezicht.

Hij knikte – keek naar de blanken. Die kwamen op hem toe – boden hem de hand. Met Pablo als tolk knoopten ze een gesprek aan. Vertelden, dat ze de nacht hier graag wilden doorbrengen, misschien een paar dagen in deze buurt wilden blijven.

„Waarom?” wilde de Indiaan weten.

Hij was niet langer alleen: van tussen hutten en stammen waren meer mannen te voorschijn gekomen en hier en daar keek een vrouwengezicht uit een hutopening. Pablo legde uit, wat de vreemde senhores zochten: zeldzame planten en dieren. En een van hen – hij wees op senhor Hoenders – wilde beelden maken van de mensen.

Dat laatste begreep de Indiaan niet dadelijk. Beelden – daarbij dacht hij aan de grote, verweerde steenklompen, die diep in het oerwoud soms gevonden werden. Godenbeelden uit verre tijden – wonderlijke, angst-aanjagende gestalten. Wilde de senhor zulke beelden maken? vroeg hij verbaasd. Want hij begreep niet, hoe dat zou moeten: hij zag helemaal geen gereedschap, dat daarbij zou kunnen worden gebruikt.

De tolk schudde het hoofd. Nee, geen beelden van steen of van hout, maar kleinere afbeeldingen. Hij

vroeg senhor Hoenders, of deze misschien een foto ergens van kon laten zien om duidelijk te maken, wat voor beelden hij maken wilde. Bram was onmiddellijk bereid – hij haalde een kiekje te voorschijn waar hijzelf met een paar vrienden opstond.

De Indiaan bekeek het aandachtig – vergeleek het met de man, die voor hem stond. Wenkte toen een paar van zijn stamgenoten en liet hun het ding zien. Gebaarde daarbij druk en wees naar Bram Hoenders. Even praatten de mannen opgewonden met elkaar – toen gaf de eerste het kiekje terug.

Ja, de vreemden konden hier hun nachtverblijf opslaan – en als ze langer blijven wilden: waarom niet, als ze in vrede wilden leven?

Die laatste toevoeging kon zowel een voorwaarde als een uiting van bezorgdheid, van angst, wezen. Pablo gaf daar geen mening over en geen van de drie Hollanders vroeg ernaar. Ze waren immers niet anders van plan, dan vreedzaam en vriendschappelijk op te treden?

Onder een paar palmbomen, een eind terzijde van de Indianenhutten, werden de twee tenten opgeslagen – en de Arowakken toonden daar bijzondere belangstelling voor. Voor de toestellen die ze zagen gebruiken, nog meer dan voor de tenten overigens. Die toestellen waren in de eerste plaats de primussen, die dienden bij het klaar maken van het avondeten – die dingen brandden vlugger en beter dan de primitieve vuren, waar de Arowakkenvrouwen hun potje op kookten. Maar ook wat aan fotomateriaal werd neergezet had de nieuwsgierige belangstelling. Niet, dat er veel van te zien was – maar toen het eten was gedaan, had Bram Hoenders de gelukkige inval een van zijn camera's aan een stuk of wat van de mannen te tonen. Hun een beetje uit te leggen, wat je met zo'n ding doen kon. En wat hij van plan was ermee te doen. Dieren afbeelden, zei hij. Wisten

zij hier in de omtrek plaatsen, waar vaak dieren kwamen? Drinkplaatsen bijvoorbeeld of plekken, waar vogels nestelden?

Zeker wisten ze die, zeiden we. En een paar van de mannen verklaarden zich bereid, hem erheen te brengen. „Graag,” nam hij aan. Maar één geleider was genoeg – hij wilde de dieren zo min mogelijk schuw maken . . . Toen lachte een van de Arowakken stil voor zich heen: een man, die voor het eerst van zijn leven in de selva kwam, zou in zijn eentje méér dieren verjagen dan tien Indianen zouden doen! Maar hij zei dat niet: ook de wildernis heeft haar hoffelijkheid.

HOOFDSTUK 4

Op stap

Het daglicht was snel verdwenen – een lange schemertijd kennen de tropen niet. Rond de twee tenten lag duister, zelfs de dichtbijstaande inboorlingenwoningen waren maar vaag te onderscheiden.

„We gaan niet allemaal slapen,” had de leider van de expeditie beslist, en niemand had hem tegengesproken. Pablo en de dragers niet, omdat ze dat niet mochten; Koert en Bram niet, omdat ze het niet wilden. Iedereen was er van overtuigd, dat waken verstandig wezen zou. Pablo had aangeboden, de voornacht de wacht te houden voor de tent van de senhores; bij de andere tent verdeelde hij de wachturen onder de dragers.

Best. Maar je kunt onder je tentdak in je slaapzak kruipen, dat wil nog niet zeggen, dat je gauw in slaap valt. Al ben je meer dan moe van een hele dag sjouwen in een drukkende hitte. Want . . . er bleken veel muggen en muskieten en wie weet wat voor andere vliegende en

gonzende en stekende en zuigende insecten te wezen, die verzot schenen te zijn op mensenbloed.

Onophoudelijk hoorde je hun gezoem en voelde je ze op je huid. In je gezicht, op je handen en armen, op je benen. Ze kropen de slaapzakken binnen en het was een hopeloze strijd om de kwellers te verjagen, weg te slaan, dood te slaan. Voor één die je verpletterde, kwamen er wie weet hoeveel in de plaats. Telkens klonk in de tent de pletsende klap van een vlakke hand, of een nijdige, half-bedwongen grauw van iemand, die wéér geen kans kreeg weg te soezen.

„Als het zo doorgaat, doen we geen van drieën de hele nacht een oog dicht,” zei Bram nijdig. Hij had zichzelf een flinke slag in het gelaat gegeven – en daarbij niet eens het zuigende insect geraakt, dat hem plaagde. Het beest vloog snorrend weg.

„Mooie kans, dat je gelijk krijgt,” mopperde Koert.

„Die ellendige beesten.”

Tjeerd probeerde een grap. „Ze wreken zich alvast op jou, omdat jij ze wilt vangen en prepareren,” zei hij. Maar hij lachte er niet bij: zelfs zichzelf kon hij met deze gezochte geestigheid niet vermaken.

Toen werd het losse zeil dat voor de tentopening hing een eindje opzij geschoven en Pablo stak zijn hoofd naar binnen.

„Ik hoor de senhores praten,” zei hij, half verontschuldigd. „Hebben de edele heren last van muggen?”

„Véél last,” erkende Bram uit de grond van zijn hart.

„Jij niet?”

„Ook wel – maar misschien wat minder. Als ik de heren een raad mag geven . . .”

Natuurlijk mocht dat – en de heren waren zó blij met een komende raad en een mogelijk daarop volgende verlichting van de plaag, dat ze geen van de drie hun tolk-gids verweten, dat hij niet eerder met zijn helpende raad op de proppen gekomen was.

„Als de senhores hangmatten tussen een paar bomen binden en daaronder vuur stoken . . .” stelde Pablo voor.

Jawel hangmatten! Maar die hadden ze niet.

Zouden wel te krijgen zijn, veronderstelde Pablo. Je zou ze kunnen lenen van de Arowakken.

„Morgen dan pas,” meende Bram. Hij vond het niet verstandig, hun gastheren – zo moest je die Indianen toch een beetje beschouwen en behandelen – midden in de nacht wakker te maken en om hangmatten te vragen.

Maar Pablo beweerde, dat dat geen groot bezwaar hoefde te zijn. Bovendien: met een geschenk bereik je veel.

Goed dan – dan moest hij maar eens gaan praten. En beloven, dat de senhores de volgende morgen wel een geschenk zouden aanbieden.

„En hoe eer je terug bent, hoe beter,” zette Bram hem tot spoed aan.

Pablo wás inderdaad nogal gauw terug. Met twee Arowakken, die hangmatten droegen. Die deze hangmatten in een mum van tijd tussen een paar palmen ophingen en er zelfs een laag vuur onder aanlegden. Een vuur, dat meer rook dan warmte gaf. Het was ook hoofdzakelijk om de rook begonnen.

Het middel hielp: het aantal muggen en muskieten dat rond de hoofden van de drie Hollanders gonsde, verminderde aanmerkelijk – ze hielden je niet meer zó afdoend wakker als eerst. Maar je moest wél wennen aan de rook en de reuk, die het beschermende vuur produceerde. Wonderlijk: je wende er eerder aan dan aan de vliegende beesten. En de vermoeidheid hielp stevig mee om de mannen in slaap te laten wegzakken.

Bram ging de volgende ochtend met Pablo mee naar de hutten van de Arowakken om het beloofde geschenk te

gaan brengen. Dat bestond uit een paar lege conservenblikken: voor de Arowakken kostbare voorwerpen om water in te halen of te bewaren; om uit te drinken ook. En erbij gaven de senhores een scheermes voor de hoofdman.

Het aangeboden viel bijzonder in de smaak. De vriendschap werd door deze gulle gaven onmiddellijk verstevigd. Wat bleek, toen senhor Hoenders nog eens begon over de aanwijzing van plaatsen, waar hij dieren zou kunnen bespieden en fotograferen. Twee, drie mannen boden aan hem als gids naar dergelijke plekken te brengen. Bram wist niet dadelijk te kiezen, te beslissen – bang, door het kiezen van de één de ander voor het hoofd te stoten. En dát had hij wel begrepen: het zou verstandig zijn, met deze Arowakken op goede voet te blijven. De hoofdman maakte aan zijn besluiteloosheid een eind. Hij wees een van de mannen aan. „Kunu,” zei hij, met een knik naar de man die hij bedoelde. Deze deed een luchtsprong van blijdschap: of dat was om de komende tocht met de blanke senhor of om het van de blanke senhor te verwachten geschenk, kon je niet uitmaken. Wel kon je er met tamelijke zekerheid naar raden.

„Kunu gaat met u mee,” vertelde Pablo aan senhor Hoenders. Toen wist Bram, dat het vreemde woord de naam van zijn begeleider was.

Die ging dadelijk met de twee naar de tent van de expeditie. Hij had snel uit een van de hutten zijn wapens gehaald: boog en pijlen. Nu liep hij achter Pablo – Bram Hoenders sloot de stoet van drie.

Het werk van de dag was gauw geregeld. Bram zou met Kunu en een van de dragers op stap gaan: waarheen, dat zou de Arowak wijzen. En Tjeerd zou met Koert voorlopig in de naaste omtrek van de nederzetting rondkijken naar planten en dieren, die voor hen van

belang waren. De dragers konden bij de tenten blijven, een rustige dag nemen.

Gustavo Pinella droeg de grote filmcamera en het bijbehorende statief, dat senhor Hoenders meenam en hoopte te gebruiken. Kunu stak geen hand uit om de man van een stuk van deze bagage te ontlasten: blijkbaar was het dragen van andermans lasten voor een vrije Arowak vernederend. Een gids, die de weg weet en wijst, die zo nodig voor de veiligheid van de mensen-onder-zijn-geleide zorgt, is een heel wat belangrijker persoon dan een lastdrager!

Aanvankelijk leidde de weg door niet al te moeilijk terrein – hij voerde naar de oever van een smalle rivier. Een zijstroom van de Rio Negro, begreep Bram. Hij liep zwijgend mee: met Kunu kon hij geen woord wisselen, en Gustavo was nu eenmaal een zwijgzaam man. Bovendien: ergens in zijn achterhoofd had Bram de wetenschap, dat je door veel praten wilde dieren kunt verschrikken, schuw maken, verjagen. Tenminste: hij meende, dat die kansen er waren.

Het pad dat ze volgden, daalde langzaam – de grond werd sappiger. Tussen de boomstammen door glinsterde iets. Water. Ze liepen er niet regelrecht op aan – Kunu volgde een weggetje, dat min of meer evenwijdig lag met de rivier. Soms bleef hij even staan en luisterde. Dan schudde hij het hoofd en vervolgde zijn tocht, maar zijn scherpe ogen speurden onophoudelijk links en rechts. Ook Gustavo keek opmerkzaam uit, maar zelfs een onervaren woudloper als Bram Hoenders zag duidelijk, dat de Indiaan veel meer scheen op te merken dan de Braziliaan.

De Arowak veranderde van richting. Ze waren bij een punt gekomen, waar het smalle pad een tweesprong maakte: Kunu koos het pad naar de oever. Toen ze buiten het geboomte traden, lag een reep oevergrond voor hen – niet meer dan een paar meter breed. En

daar, een eindje het land opgetrokken, zag Bram een kano. Uit een boomstam gemaakt: lang en smal. Kunu schoof hem te water; stapte erin. Beduidde de beide anderen, dat ook te doen. Gustavo had moeite om veilig met zijn last aan boord te komen: maar het lukte hem toch, zijn kostbare toestellen onbeschadigd en veilig in de kano te bergen.

In het struikgewas lag een pagaai verborgen. De Arowak haalde die en nam plaats achterin het vaartuig. Toen begon hij te peddelen: beurtelings rechts en links van het bootje haalde hij zijn pagaai door het water; de kano gleed naar het midden van de stroom en voer dan stroomaf.

Bram keek met verbazing naar wat hij op het water en ter weerszijden ervan zag. Een uitbundige groei van bos en bomen aan de oevers, en tussen het overdadige groen de felle kleuren van tropische vogels: papegaaien, zwarte ooievaars, flamingo's, wilde eenden. Soms meende hij vaag de schim te zien van een ander dier: een tapir, een jaguar mogelijk. En glinsterde niet rond die tak daarginds het geschubde lijf van een reusachtige slang?

Op en in de rivier andere dieren: dicht aan de kant een paar waterzwijnen, midden in de stroom alligators. Die kwamen met hun koppen, hun spitse snuiten en een stuk van hun rug boven het water uit. Een enkele scheen te kijken als de kano dicht bij hen kwam – maar met zekerheid kon je dat niet vaststellen: het was haast niet uit te maken, naar welke richting ze hun kleine ogen draaiden.

„Gevaarlijk spul,” mompelde Gustavo. Net op het ogenblik dat een van de dieren zijn vervaarlijke bek openspalkte en de dreigende rijen van zijn tanden zichtbaar werden.

Bram greep naar zijn camera – liet die even snorren. Kunu schudde haast onmerkbaar het hoofd – hij

scheen te bedoelen, dat er later beter gelegenheid komen zou om dieren van dichtbij te zien.

Een eind voorbij de plek waar de meeste alligators lagen, stuurde de Arowak zijn kano naar de kant. De plek waarheen hij koers zette, was dichter begroeid dan de strook oever, die ze voorbij gevaren waren: bomen met luchtwortels stonden tot vlak aan de waterlijn. Hij beduidde de anderen, dat ze aan land moesten gaan; begon tegen hen te praten. Het was duidelijk, dat hij iets wilde uitleggen. Met veel gebaren en met een paar woorden, die Gustavo begreep en aan senhor Hoenders overbracht, lukte het hem zich te doen begrijpen. Hier was een plek, waar veel dieren kwamen drinken; waar vaak roofdieren scholen om prooi te vinden.

„Dan is het hier gevaarlijk,” mompelde Gustavo. Op gevaar was hij heel duidelijk niet bijzonder gesteld.

„Misschien,” gaf Bram half toe. Helemaal toegeven wilde hij niet en ontkennen kon hij niet. „Maar als we uitkijken . . . En dat zal die Arowak zeker.”

„Ik trouwens ook,” verzekerde Gustavo – minstens net zo nadrukkelijk tegen zichzelf, als tegen zijn broodheer. Bram Hoenders was de eerste, die aan land ging. Hij keek opmerkzaam rond – zocht een geschikte plek om zijn statief op te stellen en zijn camera.

Het leek wel, dat Kunu die bedoeling begreep. Hij kwam naar de Hollander toe en stootte hem aan. Liep toen voor deze uit een eindje van de oever af. Wees. Uit zijn wijzen maakte de fotograaf op, dat een bepaald stuk van de oever het meest door drinkende dieren bezocht werd. Dat hij dáár dus de meeste kans maakte, dieren te zien.

Goed – dan nu kijken waar de toestellen en de mannen het meest onopvallend konden worden opgesteld. Dat was gauw gedaan. En de camera betrekkelijk vlug ‚bedrijfsklaar’ gemaakt. Toen begon het wachten.

Dat duurde lang. Heel lang. Kunu kon dat het gemakkelijkst: hij was op de grond gaan zitten, tegen de stam van een boom geleund. Ogenscheinlijk deed hij niets; in werkelijkheid waren zijn zintuigen gespannen om iets te horen, te zien, te ontdekken. Gustavo had het zich ook gemakkelijk gemaakt – maar veel rust vond hij niet. Hij kende de selva goed genoeg om te weten, dat ieder ogenblik gevaar kon dreigen – en niet goed genoeg om zich volkomen in staat te voelen, elk gevaar te bestrijden. Zijn ogen gingen onrustig heen en weer. Bram Hoenders had andere zorgen. Natuurlijk wist hij, dat er wilde dieren konden verschijnen, die niet ongevaarlijk waren; maar hij vertrouwde op de waakzaamheid en de behendigheid van Kunu. Van Gustavo ook een beetje. Zelf lette hij op elke mogelijkheid die zich zou voordoen, om opnamen te maken.

Na een poos wás er zo'n mogelijkheid. Zijn toestel stond niet erg ver van de waterkant – hij hoefde het met de statiefkop maar even te draaien en hij kon zowel een stuk land als een stuk rivier fotograferen. Hij hoopte op het verschijnen van een of meer landdieren – misschien wel een jaguar die een prooi besloep. En toen . . . In het water vlak bij de oever werd een stromend geluid hoorbaar. Kunu wendde het hoofd die kant op, zag Bram. Gustavo bleef onbeweeglijk – had hij niets gehoord of stelde hij in wat zijn meester deed weinig belang? Bram volgde de blik van de Arowak. Zag toen. Langzaam gleed een alligator door het water op de wal aan – de spitse kop half boven de waterspiegel. Achter het smalle lichaam streeppte een vervloeiende zoglign. Het beest bereikte de kant – kroop het land op. Het bewoog sneller dan Bram verwacht had – een eind van hem vandaan ging het in de zon liggen. De camera had gesnord – het zwemmende en kruipende beest vulde het eerste stuk van de film. En toen hervatten de mannen het wachten.

Een paar watervogels verschenen – op hun lange stelt-poten stapten ze vlak bij de oever door het water en zochten aas. Af en toe schoot een vogelkop omlaag – greep een vogelbek een vis. En dan snorde de camera. Zo verliep de morgen. De warmte was toegenomen – Gustavo had de ogen gesloten en scheen van mogelijke gevaren niet meer te weten. Toen kwam Kunu uit zijn zittende houding overeind. Haast zonder enig geluid liep hij naar de Hollander en poogde deze duidelijk te maken, dat binnen niet lange tijd de regen komen zou. Bram begreep hem – hij had immers de middagregen meegemaakt.

Wat zou het beste zijn: blijven en zo goed mogelijk tegen de regen schuiling zoeken, of terug gaan naar de tent? Hij slaagde er niet in, deze vraag aan de Indiaan duidelijk te maken; daar moest Gustavo aan te pas komen. Hij stootte de drager aan – legde hem de zaak uit. „Beter teruggaan,” meende die onmiddellijk. Maar hij overlegde toch zo goed en zo kwaad hij kon met Kunu. Die scheen zijn mening te delen – althans dat beweerde Gustavo na een kort gesprek. Goed, dan op pad.

De spullen van de fotograaf waren gauw genoeg gepakt en toen werd de terugtocht aanvaard. Kunu liep voorop, achter hem Bram Hoenders; Gustavo was derde man. Die droeg statief en tas, het filmapparaat droeg Hoenders zelf.

Ze volgden het pad waarlangs ze waren gekomen, een smal voetspoor door het overdadige gewas. Het begon stiller te worden tussen de bomen en in het gebladerte. Wel vlogen er nog vogels en krijsten er papagaaien, wel zag je een enkele maal een bosdier verdwijnen in de plantengroei op de grond, maar het was opvallend dat er minder beweging en minder geluid was, dan toen ze een paar uur geleden hierheen gekomen waren. Het leek wel, of door de middagwarmte ook de dieren lomer en langzamer werden.

Plotseling bleef de Arowak staan – met een schok haast. Bram, vlak achter hem, liep haast tegen de Indiaan op. Zag hoe deze vliegensvlug zijn boog spande. Langs de man heen ontdekte de Hollander het gevaar. Dwars over het pad lag een glinsterende zwarte band, gevlekt met zilverstippen. Hij bewoog kronkelend – een brede kop met open bek was dreigend geheven. Een rode, gespleten tong flitste telkens fel naar buiten – werd dan weer snel teruggetrokken. Tot de kop naar voren schieten zou en de tanden zich in dodelijke beet zouden boren in mensenvlees.

Bram deed een pas terug – wilde terzijde wijken. Maar de Arowak had de boogpees losgelaten – de pijl snorde weg. Ze trof het gevaarlijke beest vlak onder de driehoekige kop – het halfopgerichte voorste deel van het slangelijf sloeg neer. Een paar stuiptrekkingen nog – toen lag het ondier stil.

Kunu liep er op toe – zijn beide metgezellen deden dat ook. Bleven toch op veiliger afstand dan hij.

„Chu chupi,” hoorde Bram zijn gids zeggen. Hij keek naar Gustavo – begreep deze die woorden? Dat deed Gustavo inderdaad – hij kende het dier trouwens. Vertelde, dat de chu chupi een van de grootste en gevaarlijkste slangen is van de Zuidamerikaanse wildernis. Een monster, dat zonder aanleiding grote dieren en zelfs mensen aanvalt.

„Dat scheelde maar een haar!” zei hij erbij, en hij rilde nog van ontzetting. „Als Kunu niet . . .”

Dat was waar: het snelle schot had een uitval van het dier naar een van hen drieën voorkomen. Bram stak de Indiaan zijn hand toe – een gebaar van dank, dat deze glimlachend aanvaardde. Hij wierp een blik op het dode beest en wilde dan verder gaan. Maar de Hollander dacht daar anders over: de slangenhuid zou een waardevol aandenken zijn. Hij maakte dat de beide anderen duidelijk. Die waren hem terwille en stroopten het vel

af. Al kostte dat meer tijd, dan eigenlijk aan Kunu lief was. „Wat wil de blanke heer ermee doen?” vroeg hij aan Gustavo.

„Mee nemen en bewaren,” antwoordde deze. Hij zou dat niet gedaan hebben, bedacht hij, terwijl hij dit antwoord gaf.

Bram Hoenders bedacht iets héél anders. Die slangehuid zou niet alleen een herinnering zijn aan het tijdige boogshot van de Arowak, maar minstens evenzeer aan Gods bewaring, die dat boogshot een doeltreffend middel had laten zijn.

De regen stroomde omlaag toen ze de tenten bereikten. De mannen waren dan ook doornat, hun kleren konden ze wel uitwringen. Kunu hoefde zich daar het minst druk over te maken: de simpele lendedoek die hij droeg kon, wat hem betrof, wel aan zijn lichaam drogen. Bram en Gustavo deden een andere broek en een ander hemd aan – klaar was Kees!

„Nog succes gehad?” informeerde Tjeerd, terwijl zijn kameraad van kleren wisselde. Hij keek naar de slangehuid, die Gustavo op de grond van de tent had neergegoid.

„Succes en geluk,” zei Bram. Van het geluk vertelde hij éérst: dat werd het verhaal van het reddende boogshot van Kunu. Toen kwam het vertellen van zijn succes: dat werd het verhaal van zijn geslaagde opnamen.

„Een gezégende dag mag je wel zeggen,” verbeterde Bram. „En hoe is het jullie vergaan?”

De twee anderen vertelden van hun vondsten. Die waren niet meegevallen; Tjeerd zowel als Koert was van mening, dat ze nog niet diep genoeg het oerbos waren binnengedrongen om bijzondere vondsten te doen. Om volslagen onbekende planten en dieren te vinden. En dát zouden ze natuurlijk willen.

„Komt nog,” troostte Bram.

„Als we verder gaan,” zei Koert.

„Wat mij betreft – al willen jullie morgen.”

Maar zó snel braken ze hun verblijf bij de Arowakken-nederzetting niet af. Er wás in de omtrek meer te vinden dan ze de eerste dag gedaan hadden: wanneer er een paar Indianen met hen zouden meegaan, werd er vast en zeker meer gevonden en gevangen, beweerde Bram. Dat kon je nagaan als je er op lette, wat hfj op zijn eerste tocht allemaal had kunnen doen. Dank zij de hulp van Kunu.

„Je kunt gelijk hebben,” gaf Tjeerd toe. „We gaan bij onze vrienden praten.”

Dat deden ze – diezelfde avond nog. En . . . er werden spijkers met koppen geslagen. Niet alleen beloofde de hoofdman, dat de witte senhores een paar man zouden meekrijgen – hij vond óók goed, dat senhor Hoenders in en om de nederzetting opnamen zou maken. Kunu had blijkbaar verteld van wat er die dag gebeurd was. Nee, niet van de chu chupi in de eerste plaats: dergelijke ontmoetingen met dieren waren voor de bewoners van dit bosgebied geen uitzonderlijkheden. Maar van wat de blanke heer met zijn toestel gedaan had. Hij had het op de dieren gericht, maar die beesten waren er niet in het minst door gewond of betoverd. Dan hoefden mensen daar ook niet bang voor te wezen, had Kunu be-toogd. Zó was het gekomen, dat Kamalheiri, de hoofdman, het gedoe van de senhor met het toestel-met-het-oog wel wilde toestaan.

Bram Hoenders besloot, eerst opnamen te maken van de mensen en hun doen-en-laten. Dieper de selva in kreeg hij ongetwijfeld kansen genoeg om dieren te filmen – mensen? ja, wie zou zeggen, of ze opnieuw

de kans krijgen zouden bij een nederzetting hun tenten op te slaan? De dagen dat Koert en Tjeerd de rimboe introkken met een paar dragers, om de flora en de fauna te bestuderen, gebruikte hij om het leven van de Arowakken te fotograferen. Vrouwen bij hun werk; mannen als ze pijlen maakten of boogschieten oefenden; het hele ‚dorp‘ op visvangst.

Dat laatste deed Kamalazeiri een dag of wat eerder, dan eigenlijk het plan was. Hij vertelde dat aan Pablo, en die bracht het over aan senhor Hoenders. Het grote visfeest werd eenmaal per maand gehouden: in de tijd van volle maan. Zover was het nú nog niet – het zou verscheidene dagen duren, eer het de juiste tijd wezen zou. Maar terwille van de senhor moest het dan wat eerder gebeuren.

Tussen de hutten werden grote bakken neergezet. Die werden volgestort met pulp van plantewortels. Tjeerd Rienstra nam wat van het goedje in de hand, wreef het verder fijn tussen duim en vinger. Rook er aan.

„Van welke plant is deze wortel afkomstig?” vroeg hij. Hij merkte wel, dat er een vreemde geur aan de pulp zat – misschien dat hij had kunnen zeggen van welke plant de wortel afkomstig was, als hij bloem of blad had gezien. Maar die waren er niet bij.

„Die wortel is giftig,” zei Pablo, die de vraag vertalen moest. „Ik heb er meer Indianen mee zien werken. Voor pijlspits-gift. Maar hoe ze heet . . . ?

Hij vroeg het aan Kunu.

„Barbasco,” antwoordde die. „Draagt de dood,” voegde hij er waarschuwend bij.

„Zeg, dat ik morgen van die planten zoeken wil,” beval Tjeerd.

Pablo bracht het over. Kunu knikte. Goed, hij zou meegaan en de senhor zoveel van die barbascoplanten wijzen als deze maar wilde.

De volle bakken werden opgenomen en de mannen

zetten zich in beweging naar de rivieroever. Ze droegen bovendien pijl en boog.

Achter de mannen met de bakken volgde het hele dorp, een druk-taterende troep. Je kon merken, dat ze vol verwachting waren van een goede vangst, die overvloed van voedsel betekenen zou.

Toen ze aan de waterkant gekomen waren, gooiden de mannen hun bakken in de rivier leeg. Bram liet zijn camera snorren – maar toen de laatste bak omgekieperd was, scheen er voorlopig niets meer te gebeuren. De mannen stonden langs de oever – tussen en achter hen vrouwen en kinderen. Een paar jongens drongen naar voren – met stevige hand werden ze terug geduwd. Het dorp wachtte – de meeste ogen strak op het water gericht. De mannen hadden hun bogen schietensgereed. Na een kwartier, twintig minuten begon het. Hier en daar kwam een vis boven drijven – méér vissen – véél vissen. De beesten waren bedwelmd door het in het water gegooide gif – ze haptten naar lucht. Toen snorden de pijlen van de bogen en haast elk schot trof. Het stromende water voerde de dode vissen mee: een eindje stroomaf liepen jongens het water in om ze te grijpen. Luide, waarschuwendende kreten hielden hen tegen: het gevaar van alligators!

Snel werden een paar kano's bemand – die voeren de rivier op en de mannen aan boord ‚plukten‘ de getroffen vissen uit het water. Een overvloedige vangst. Ze werd in de lege kuipen gestort en toen begon de vrolijke terugtocht naar het dorp. Bram Hoenders filmde naar hartelust: hier maakte hij opnamen, die het in Holland ‚doen‘ zouden!

Bij de Indianenhutten werden de gevangen vissen op rekken in de felle zon te drogen gelegd. Dat drogen ging snel: na een paar uur waren de visselijven al zo stijf als planken. Toen werden ze op elkaar en naast elkaar gelegd om bewaard te worden – zoals je in som-

mige streken van Europa het brandhout voor de winter achter de woningen kunt zien opgetast.

De volgende dag zou een groot maal de feestelijke visvangst besluiten. De senhores en hun helpers werden ook genodigd – een uitnodiging, die ze niet konden en niet wilden afslaan.

Het was goed, dat ze niet afgeslagen hadden. – Voor de aanvulling van de filmverzameling, voor het kennismaken met Arowakse gebruiken . . . maar niet wat betrof het opgediende eten.

In de eerste plaats bestond dat uit klaargemaakte vissen van de jongste vangst. Die werden in hun geheel gebakken – en het meest gewaardeerde deel van deze spijs vormden de ingewanden. En dát begrepen de drie Hollanders wel: voor wat je gastheren het lekkerste van het lekkere vinden, mag jij je neus niet ophalen. Zelfs mochten ze die niet dichtknijpen, toen andere lekkernijen werden opgediend: geroosterde maden en gebakken zwarte kevers.

Met mannenmoed aten ze daarvan – zo weinig als ze durfden. Gelukkig kwamen er toen voor hen meer eetbare zaken: bananen, sinaasappels en ananassen. Die de onsmakelijke smaak van wat ze eerst hadden geslikt wegnamen.

En dan was er een soort bier, masato. Koppig was dat, en het leek geraden er niet meer dan een matig gebruik van te maken. Wat ze deden. En wat – tot hun verwondering – de dragers ook deden. Die anders heus van een ruime dronk niet afkerig waren.

Op hun weg terug naar de tenten vroeg Tjeerd ernaar aan Pablo. Of de mannen bang waren geweest, dronken te worden en daarom zo weinig bier hadden genomen. De tolk lachte – een lach, waar wat leedvermaak in scheen te klinken. Vertelde toen. Nee, het was niet uit angst voor dronkenschap, dat zijn makkers zo weinig gedronken hadden. Maar ze waren niet erg op masato

gesteld. Omdat ze wisten, hoe dat spul gebrouwen werd.

„Hoe dan?“ wilde senhor Rienstra weten.

Nou, had de senhor al niet eens de vrouwen aardappelen zien klaarmaken? Yucca's, heetten die.

Ja, dat had senhor Rienstra inderdaad een keer of wat gezien; daar was toch niets bijzonders bij?

Bij het gewone klaarmaken niet, nee. Maar – en terwijl hij aan zijn uitleg begon, schitterde er iets spotachtigs in de ogen van Pablo – wél als ze van die yucca's bier maakten. Dat ging zó: de knollen eerst koken, dan schillen en fijnstampen. En onder-het-stampen-door telkens een handvol van dat spul in de mond steken, goed kauwen tot het een soort zachte brij was geworden en dan in de pot terugspuwen.

Tjeerd griezelde, toen hij zich deze manier van bierbrouwen voorstelde. En zoiets had hij gedronken . . .

Bij de herinnering kokhalsde hij bijna.

Pablo scheen dat niet te zien – tenminste hij ging met zijn verhaal door. Dat een beetje minder schokkend werd nu.

„Als de aardappelmasa op die manier zowat vloeibaar gemaakt is, wordt de zaak met bananebladeren toege-dekt en te gisten gezet. Na drie dagen is de masato klaar. En de Arowakken drinken ze graag. Lui die als rubbertapper in de selva's hebben gewerkt, weten dat allemaal – nou, en daarom zijn ze niet erg op die drank gesteld,“ besloot hij zijn verklaring betreffende de opvallende matigheid van zijn maats.

Tjeerd vroeg niet verder – hij had volkomen zijn be-komst van de masato. „Nooit weer,“ nam hij zich voor. Terwijl hij zich tegelijk afvroeg, of je zo'n besluit kon volhouden zonder de Arowakken tegen je in het harnas te jagen.

De wetenschap eist soms wonderlijke offers.

Het verhaal van Gustavo

De expeditie had de Arowakken-nederzetting verlaten en trok dieper het oerwoud in. De drie Hollanders waren niet ontevreden over wat ze reeds hadden gezien en verzameld – ze hoopten echter op hun verdere tocht nog veel meer en belangrijker vondsten te zullen doen. Als ze de verhalen mochten geloven, die ze van hun dragers hoorden. Vaak op de voettocht door het land – vaker als ze rust hielden in de middaghitte of 's avonds in het bivak.

Verhalen waren dat over avonturen met wilde dieren; over bomen en planten die je vinden kon in de haast ondoordringbare eenzaamheid van de rimboe. Die ze hadden gezien, toen ze als seringuero's werkten in de verlatenheid van de rubberbossen of op hun tocht naar de plek, waar ze moesten gaan tappen.

„Hebben jullie vaak inboorlingen ontmoet?” vroeg Rienstra op een avond. Ze zaten in een wijde kring bij elkaar – de senhores en de anderen. Zo wilde Tjeerd het: hij beweerde, dat je je mannen meer aan je bond als je ze niet op een afstand hield, maar min of meer als gelijken behandelde.

Pablo had een beetje tegengesputterd, toen senhor Rienstra dat zei – hij had nog meer tegengesputterd, toen de senhor het werkelijk deed: de eerste maal, toen hij, Pablo, de mannen naar de tent van de edele heren moest nodigen. Maar weigeren – dát had hij niet gewaagd. Al was duidelijk aan hem te zien geweest, dat hij het helemaal oneens was met deze manier van optreden.

„Waarom eigenlijk?” had Bram Hoenders gevraagd. Pablo had de schouders opgehaald. Ja, zoiets dééd je nu eenmaal niet met je dragers in de oerwouden – niemand.

„Dat lijkt mij geen voldoende reden om het ook niet te doen,” meende Hoenders. „Je moet je mensen als mensen behandelen.”

„Dat wil ik ook wel,” bromde Pablo. „Maar er is verschil tussen mensen en mensen.”

Natuurlijk kon niemand dat tegenspreken: het was een waarheid als een koe. Alleen maar: hoe bedoelde je die waarheid? Wat wilde je ermee beginnen? Als je bedoelde, dat er opvallend onderscheid moest worden gemaakt tussen heren en helpers, dan was Tjeerd Rienstra het er beslist niet mee eens. Maar als je beweren wilde, dat de ene man een ander karakter had, anders optrad en anders werkte dan de andere – van zelfsprekend, dat je daar niets tegen in kon en wilde brengen.

Pablo had zich bij het besluit van de heren neergelegd – zij beslisten tenslotte.

De eerste keer dat het hele gezelschap in de avond in één groep samen zat, had hij weinig gezegd. Net, of hij de kat uit de boom keek. Nadien was dat een beetje veranderd – hij praatte mee. Maar was minder gul met verhalen over belevenissen in de selva dan de anderen. Nou ja – ieder heeft zo zijn eigen trant, meende Tjeerd. Maar Bram Hoenders herinnerde zich, dat hij de eerste keer de beste toen hij deze tolk zag, al had opgemerkt, dat de kerel je nooit recht in de ogen keek. Hoewel: er was niets op de man en zijn doen en laten aan te merken geweest, heel de tijd dat hij bij hen in dienst was.

„Inboorlingen ontmoet je soms,” gaf Matteo antwoord op de vraag van senhor Rienstra. „Maar als je ongewapend bent en alleen – nou, dan is zo'n ontmoeting niet altijd zonder gevaar.”

„Een man in de selva is nooit ongewapend,” beweerde Leon Novan.

Gustavo begon een sigaret te rollen – toen hij ermee klaar was en aan het papier had gelikt om te plakken, zei hij: „Je kunt wel een wapen hebben, maar niet in staat zijn het te gebruiken.”

„Zal niet veel voorkomen,” meende Matteo.

„Een makker van mij is het overkomen,” zei Gustavo. Hij hield een vlammetje bij de sigaret die hij gemaakt had en zoog de brand in de tabak.

„Nou ja, als je makkers dan voor je zorgen . . . Voor je vechten desnoods,” zei Leon.

„Dat was nu juist niet het geval – hij was alleen.”

„Stom om alleen het bos binnen te dringen.” Leon zei het – de anderen mompelden iets dergelijks. Alleen Pablo zweeg – keek gewild-onverschillig naar Gustavo. „Ze waren met z’n tweeën gegaan,” vertelde die. „Die kameraad van mij, Raúl Gomez heette hij, en nog een ander, Pablo Caldera.”

Zag Bram het goed, dat de tolk bij het noemen van die tweede naam even scheen te schrikken? Onzin natuurlijk – hij vergiste zich. Hoe vaak komt het niet voor, dat voornamen eender zijn?

„Ze hadden allebei genoeg van het werk en de behandeling bij de rubbertapperij. Nou ja, de meesten van ons snappen dat wel – en wie het niet zelf hebben meege maakt, hebben er over horen vertellen. Goed, met z’n beiden zouden ze drossen. Een gewaagde onderneming, dat weet iedereen. Maar een man dóet gewaagde dingen, als hij verbitterd is. Dat waren ze – ze hadden een voorman getroffen, die geen hart voor zijn mensen had en alleen maar dacht om een grote rubberproduktie. Hij jakkerde zijn mannen af en zorgde zo goed als niet voor hen. Er waren meer dan eens woorden geweest, en gevochten was er ook genoeg. Bij een van die slaande ruzies had die Pablo de voorman een messteek toege-

bracht – hij wist niet hoe erg of hoe diep, want een paar anderen hadden de vechtenden gescheiden en de gewonde geholpen. Met zijn dolle kop was Pablo Caldera weggelopen, naar zijn slaappleats. Maar zó dol was hij niet, of hij begreep dat het wijs zou wezen te maken, dat hij uit de voeten kwam. Nou, over weggaan, de boel in de steek laten, hadden hij en Raúl meer dan eens gesproken. Nu was het zover, dat het nodig was.

Hij zocht Raúl op. Zei, dat hij er tussenuit kneep. Vroeg, of Raúl meeinging. Die weifelde niet lang – ze waren het immers al een poos zo half en half van plan. Bovendien: je laat een makker niet alleen de selva intrekken – je weet, dat dat zo ongeveer met de dood gelijk staat.

Dus togen ze met z'n beiden op pad. Ik zal jullie niet alles vertellen, wat ze hebben doorgemaakt – maar makkelijk hebben ze het niet gehad. Dagen vochten ze met het oerbos – jullie weten dat wel. En – Gustavo lachte even met een blik naar de drie senhores – wie van jullie het nog niet weet, zal er binnenkort wel achter komen. Nou, en dan zijn wij met een hele groep, gewapend en van levensmiddelen voorzien. Maar alla – komen die tijden, dan komen die zorgen. Voor Raúl en zijn maat kwamen die zorgen gauw genoeg. Ze hadden niet veel mondkost kunnen meenemen – soms konden ze een pekari schieten of in een rivier wat vis vangen. En ze vonden wel eens bananen. Maar het was sober leven en gevaarlijk trekken, want je komt niet alleen pekari's tegen – er zijn ook slangen en jaguars.

Afijn, het liep allemaal nogal. De eerste dagen tenminste. Het leek wel, dat niemand hen achterna zette – misschien, dat er geen lui te vinden waren geweest om een achtervolging in te zetten, omdat geen man een paar weggetrokken kameraden wil opjagen en vangen; of omdat de voorman aan de gevolgen van de messteek gestorven was. Dat wisten ze natuurlijk niet – en Raúl

vertelde me, dat die Caldera daar soms wel over in zat. Het is iets anders in een ruzie een vent gewond te hebben én in een ruzie een man te hebben doodgestoken. Al heb je het dan zó niet bedoeld."

„Nou weten we nog steeds niet, waarom die maat van jou in z'n ééntje door de selva moest," zei Matteo. „Is die Pablo verongelukt of zo?"

Gustavo schudde ontkennend het hoofd. „Nee, die Pablo Caldera niet. Een ongeluk hebben ze wel meegemaakt, maar dat trof Raül. Op een middag – ze waren in een stuk bos dicht bij een rivierloop en daar groeiden de bomen minder dicht op elkaar – barstte er een geweldig onweer los. Regen als een gordijn – maar daar schrik je niet van in de selva. Dat komt haast alle dagen voor. Maar de bliksem was niet van de lucht en de donder rommelde om bang van te worden. En – al zeg ik het zelf – Raül was geen kerel om gauw bang te wezen. Maar goed – ze sjouwden door. Om ergens een schuilplaats te vinden, al wisten ze zelf niet hoe of waar. Want een hol in de natte bosgrond is er niet, en als ze ergens een holle boom tegenkwamen, zouden ze daar toch niet in hebben durven kruipen.

Afijn, ze kwamen in de buurt van de oever – ze zagen de rivier al stromen. En toen opeens . . . Een flikkerende bliksemstraal – toen een donderslag zoals ze er nog geen gehoord hadden. En tegelijk een geweldig kraken en breken. De bliksem was in een van de bomen geslagen. Takken tuimelden naar beneden en de hele stam wankelde. Ze probeerden weg te komen, maar het lukte niet. Een zware tak trof Raül en sloeg zijn linkerbeen kapot. Pablo bleef ongedeerd – meer geluk dan wijsheid, dat spreekt.

Nou, daar zaten ze – of liever: de één lag. Ze hebben daar moeten blijven tot de onweersbui over was – nou, dat was ellende, dat begrijpen jullie. En die ellende werd er niet minder op, toen ze verder wilden komen.

Raül kon niet lopen – hij sleepte zich zo'n beetje voort, half leunend op zijn kameraad. Pijn dat de vent leed! Toen kwam er wondkoorts bij . . .”

„Hadden ze dan helemaal niets om te verbinden of zo?” vroeg Koert.

„Hout om te spalken kon die Caldera van de bomen breken, en een paar stukken lap, daar scheurde hij het hemd van Raül voor stuk. Voor de rest moesten ze maar hopen, dat er de een of andere inboorling opdook, die helpen wou en kon. Of dat ze uit die groene hel kwamen en ergens in de bewoonde wereld belandden.”

„Dat moet ze gelukt zijn, want anders wist jij dit verhaal niet,” zei Leon.

„Het is ook gelukt,” bevestigde Gustavo. „Tenminste van Raül weet ik het. Van die ander niet.”

„Hè?” Je hoorde de verbazing in het korte vraagwoord. Leon boog in aandacht naar de verteller toe om het vervolg te horen. Het antwoord op zijn verwonderde vraag.

„Raül vertelde me, dat het hoe langer hoe moeilijker ging, dat trekken door het oerbos. En geen sterveling zagen ze. Wel hadden ze een keer een gevecht met een slang, die onverwacht uit een boom zijn kop naar omlaag liet schieten. Toen heeft Caldera als een vent gevochten – Raül kon niet veel doen. Die was verzwakt en kon amper op de been blijven. Maar die Pablo heeft kans gezien, met zijn machete het ondier dood te krijgen.”

„En toen?” vroeg Matteo. „Hoe zijn ze eruit gekomen?”

„Raül is gevonden door een Indiaan. Toen had zijn makker hem in de steek gelaten.”

Het was een totaal onverwachte voortzetting van het verhaal, en ze riep enkele kreten wakker.

„Een gemene streek!” schreeuwde Leon.

„Wie laat nou een maat gewond achter!” riep Matteo.

„Die vent dacht alleen om zichzelf,” beweerde Bram. Tjeerd Rienstra zei: „Laat Gustavo nou eerst vertellen, waarom die Pablo Caldera zijn maat achterliet.”

Terwijl hij de naam noemde, schoot hem opeens een herinnering te binnen: Caldera, zo heette ook de hotelhouder in Belèm, de man die hen aan hun tolk geholpen had. Hun tolk met de voornaam Pablo.

Maar Tjeerd Rienstra was een te bedachtzaam man om uit dergelijke toevalligheden vérgaande gevolgtrekkingen te maken. Zelfs veronderstellingen wilde hij er niet aan verbinden, en dus duwde hij de herinnering weg. Om weer te luisteren naar Gustavo, die nu zijn vraag zou beantwoorden. Zou gaan zeggen, welke reden die Pablo Caldera er toe bracht alléén verder te gaan en de ander in de selva te laten.

Dat antwoord kwam niet. Dat wil zeggen: Gustavo kon de reden niet noemen. Omdat Raúl hem niet anders had kunnen zeggen dan: „Op een morgen toen ik wakker werd, was Caldera verdwenen. Hij had al wel een paar keer gezegd, dat we het nooit zouden halen met z'n tweeën – nou ja, hij had een hele sleep aan mij.” „En hoe is die vriend van jou uit de selva gekomen?” vroeg Matteo.

„Hij heeft geluk gehad. Een poos heeft hij in z'n eentje gelegen en een poos geprobeerd, in z'n eentje vooruit te komen. Erg ver kwam hij niet. En toen leek het er erg op, dat hij nooit levend uit het oerbos komen zou. Een paar Indianen hebben hem gevonden – die waren met hun kano in de buurt geland en een eind het bos ingedrongen. Om te jagen op pekari's en zo. Ze hebben Raúl meegenomen en naar hun hut gebracht. Daar hebben ze hem verpleegd, als je dat woord gebruiken kunt . . .”

„Wis en zeker kun je dat – weet jij een beter?” viel Leon hem in de rede.

„. . . en toen hij opgeknapt was, hebben ze hem een eind

de rivier afgeroeid tot hij te voet een blanke nederzetting bereiken kon."

„Ooit nog iets gehoord of gezien van die Caldera?" vroeg een van de andere dragers.

Gustavo haalde de schouders op. „Brazilië is zó groot – eer je elkaar dáár tegen het lijf loopt . . . En het is niet eens zeker, dat die kerel zelf veilig uit de selva geraakt is."

„In ieder geval heeft hij zich miserabel gedragen," stelde Leon vast.

„Onchristelijk gedragen heeft die man zich," zei Bram. Hij had onder het luisteren door telkens naar Pablo Samper gekeken – ééns had deze zijn blik opgevangen en toen dadelijk de ogen afgewend.

„Het is voor die Pablo te hopen, dat als hij ooit in een dergelijke situatie komt, ze hem beter behandelen dan hij zijn makker gedaan heeft," zei Leon.

Maar Matteo dacht daar anders over. „Als ik de vent vond en ik wist, wie hij was, stak in geen hand uit om hem te helpen."

„Dan ben jij geen haar beter, Matteo," zei Tjeerd. „Kan wel, senhor – maar zo denk ik er nu eenmaal over. En ik vermoed, dat ik de enige niet ben."

Nee, dat was hij niet – al zei niet iedereen het in zo duidelijke woorden als hij.

„Dan zijn jullie allemaal fout, jongens," hield senhor Rienstra vol. „Wat die Caldera gedaan heeft, wil ik helemaal niet goedpraten – al weten we, dacht ik, niet genoeg van de man en de omstandigheden af om hem volslagen te veroordelen. Maar je moet je naaste liefhebben als jezelf – en dat een naaste dat niet gedaan heeft, geeft jou niet het recht, om het gebod van Christus aan je laars te lappen."

„Makkelijker gezegd dan gedaan," mopperde Gustavo. „Je moet maar eens alleen en gewond in de selva zijn achtergelaten."

„Gelijk heb je, Gustavo,” gaf Tjeerd toe. „Makkelijk zou het zeker niet zijn om dan later zo’n man te helpen – maar je moet een gebod niet alleen opvolgen als dat makkelijk is.”

„Als het niet makkelijk is, kán ik het niet,” probeerde de drager onder zijn christelijke plicht uit te komen. Hij voelde zelf wel, dat die poging niet veel kans van slagen had. En in zijn hart was hij het eigenlijk wel eens met senhor Rienstra – maar toegeven . . . ? Dáárvóór was hij – door en na zijn verhaal – nog te veel op de vent gebeten, die zijn vriend Raúl in de ellende had achtergelaten.

„Wat een mens niet kan – daarvoor kan hij kracht vragen aan Wie het gebod gaf,” zei Koert. „Vergeet je dat niet een beetje?”

„Soms helemaal,” zei Gustavo. Koert kon niet uitmaken, of dat nu erkennen was van een vaak verloren strijd, dan wel een uiting van onverschilligheid. En . . . was die onverschilligheid misschien niet voorgewend?

Verbeelde Bram Hoenders het zich, of zag hij het werkelijk goed? Het leek hem de volgende dag net, of Pablo Samper zoveel mogelijk uit de buurt van Gustavo bleef. Nu was dat niet bijzonder moeilijk, want de tolk liep meestal dicht bij een van de Hollanders en de dragers kwamen in de sliert mannen, die door de rimboe trok, achteraan. Maar andere dagen had Pablo langer werk om de dragers bevelen te geven. En deed hij dat ook meer nadrukkelijk. Met meer gezag, om zo te zeggen. Maar ja, een man kan zich gemakkelijk op een andere man verkijken – met name als hij die ander in de gaten meent te moeten houden. Hem als niet-betrouwbaar bekijkt.

En toch . . . De hele dag kon Bram zijn achterdochtige gedachten niet kwijtraken – en toen ze kamp maakten in de middag, begon hij erover met zijn beide vrienden.

Die luisterden zwijgend. – Tjeerd verwonderde zich niet eens over wat Bram zei te vermoeden. Koert wèl. „Man, je reinste toevalligheid, dat die voornaam klopt,” beweerde hij. „Trouwens – als ik goed geluisterd heb, wist Gustavo niet eens, of die Pablo Caldera heelhuids uit de selva gekomen is.”

„Zegt het jou niets, dat onze hotelhouder in Belèm dezelfde achternaam had als die kerel uit het verhaal van Gustavo?” vroeg Bram.

„Nog niet.”

„Toevallig anders, dat die twee elkaar kenden,” hield Bram vol. Ironisch.

„Mogelijk. Maar het is net zo goed mogelijk, dat het echt toevallig is geweest, en niet een opgedist smoesje, zoals jij schijnt te veronderstellen.”

„Aan toevalligheden en veronderstellingen hebben we niets,” zei Tjeerd bedachtzaam. „Die geven geen enkel houvast.”

„En wat wilden jullie dan met een houvast beginnen?” informeerde Koert. „De man beschuldigen? Hem wegsturen?”

„Nee,” zei Tjeerd, „nee. Want per slot van rekening weten we niet, waarom die Pablo van Gustavo zijn kameraad in de steek heeft gelaten.”

„Om helemaal precies te zijn: we weten eigenlijk niet eens met zekerheid, dát hij die Raúl in de steek gelaten heeft. Wie zegt, dat de vent niet door een jaguar is opgevreten of door Indianen is weggevoerd?”

„Dan had die Raúl daar wel iets van gemerkt,” meende Bram. „Zó vast slaapt geen mens, dat hij dán niet wakker zou worden.”

„Toegegeven – dan weten we nóg niet, of het verhaal van Gustavo beslist waar is. Die Raúl kan . . .”

„. . . gelogen hebben, wil je zeggen? Waarom zou hij dat gedaan hebben?”

Koert haalde de schouders op. „Weet ik veel.” Toen

lachte hij om zijn eigen woorden. Of liever: om de gedachte, die ze bij hem opwekten. Een gedachte, die hij dadelijk uitsprak. „Eigenlijk weten we niet alleen niet veel, maar bitter weinig. In geen geval genoeg, om onze vriend en tolk Pablo weg te sturen.”

„Maar in elk geval genoeg, om hem een beetje extra in de gaten te houden,” besloot Bram.

„Doe dat,” zei Tjeerd.

„Maar dan alsjeblieft, zonder dat het opvalt,” verzocht Koert. „En laten we dan nu nog een poosje van onze siësta genieten.”

Wat ze eensgezind deden.

HOOFDSTUK 6

Ontmoeting in de selva

De expeditie merkte, dat ze dieper het onbewoonde bos introk: mensen kregen de mannen niet meer te zien; zelfs vonden ze ternauwernood meer ergens het spoor van een voetpad. Ervaren rubbertappers zagen soms een smalle doorgang tussen het bijna ondoordringbare gewar van struiken en planten op de bosgrond – dan beweerde Matteo, dat daar een poosje geleden iemand voorbijgegaan moest zijn, die zich een weg gehouwen had met zijn machete. En dan beweerde Leon met evenveel zekerheid, dat zijn makker zich dat maar verbeelde. Het kon evengoed wezen, dat ze de sluipweg van het een of andere wilde dier hadden gevonden.

Ja, dan merkten de Hollanders, dat hun dragers geen ervaren woudlopers waren; geen spoorzoekers, die met de geheimen van de wildernis vertrouwd waren. „Dat had die meneer Caldera in Belèm ons moeten zeggen,” vond Tjeerd, „dat ervaring in het spoorzoeken en gron-

dige bekendheid met het bos voor onze helpers onmisbaar zijn."

„Hij heeft misschien gedacht, dat Pablo Samper daar wel om zou denken, als die hielp bij het aannemen van dragers," vergoelijkte Koert.

Bram bromde, half voor zichzelf: „Die man in Belèm was er veel te veel op uit, ons die Pablo aan te smeren. Let op mijn woorden."

Dat deden ze – en ze konden er niet meer in vinden dan vooralsnog onbewezen vermoedens en wantrouwen. Pablo deed zijn werk prima, Pablo sloofde zich om zo te zeggen uit voor de expeditie en hij scheen met de dragers uitstekend overweg te kunnen. Nóg – al was er dan het verhaal van Gustavo geweest.

Gustavo zelf had blijkbaar niet de minste achterdocht tegen de man, die de ongelukkige voornaam droeg – en een, twee dagen ná het vertelsel scheen Pablo Samper het ook niet meer nodig te vinden, Gustavo zoveel mogelijk te vermijden. Hij zocht veeleer diens gezelschap. Of . . . was dat misschien, om op die manier te laten zien, dat hij met die kerel uit het verhaal over Raúl Gomez niets te maken had? vroeg Bram zich af. Maar met dat al: een vent met méér ervaring in het trekken door de jungle zouden ze goed hebben kunnen gebruiken. Want het leek wel, of dat trekken steeds bezwaarlijker werd. Hoe dieper ze het binnenland intogen, hoe ondoordringbaarder en dreigender de selva scheen te worden.

Al was het waar, dat ze hoe langer hoe meer onbekende en kostbare planten vonden; hoe langer hoe meer insecten en kleinere dieren ontdekten, vingen, verzamelden. Tjeerd en Koert hadden handen vol werk met het prepareren van hun vondsten en de verzameling die ze bijeen brachten begon een respectabele omvang te krijgen. Wat het werk van de dragers verzwaarde.

Toen besloten ze niet verder te trekken met de hele

groep – ergens een basiskamp op te slaan, dat tegelijk als opslagplaats zou dienst doen. En vandaaruit tochten te maken om hun verzameling uit te breiden.

„We zullen onderdehand over teruggaan kunnen praten,” overwoog Tjeerd op een avond. Hij had een hele dag gebotaniseerd en was met een rijke buit thuisgekomen.

„Praten wel – gaan voorlopig nog niet,” antwoordde Koert. „Ik kan nog heel wat onderzoekingen doen hier.”

„En je moet maar denken: als we hier weggaan, komen we waarschijnlijk nooit meer terug. Je kunt niet om de twee of drie jaar zo'n expeditie op touw zetten,” waarschuwde Bram.

„Net zo min als je een expeditie kunt blijven doorzetten tot je er genoeg van hebt,” meende Tjeerd.

Daar had hij gelijk in – tenminste voor zover het hen drieën betrof. De anderen – de tolk en de dragers – waren niet zo enthousiast voor het leven en werken in de selva. Je kon dat af en toe merken: aan een opmerking, die je opving, al was die niet voor jouw oren bestemd; aan de manier waarop de dragers hun werk deden. En al stelden ze heel duidelijk de wijze waarop ze werden behandeld, erg op prijs – die vriendelijke, die vriendschappelijke behandeling kon niet verhinderen, dat de mannen naar het eind van hun verbintenis begonnen te verlangen.

Pablo had het daar een keer over met Bram Hoenders, toen ze samen achter de filmcamera zaten te wachten of er een mogelijkheid zou komen om opnamen van apen te maken. Ze hadden de dieren nacht aan nacht horen krijsen in de boomtoppen, ze hadden ze dag aan dag zien klauteren in de takken, en . . . het was nog niet gelukt opnamen te krijgen van apen met jongen, die door de moeder werden verzorgd. Zulke opnamen moest Bram hebben, had hij zich voorgenomen, en

deze dag was hij er met Pablo op uit getrokken met het vaste voornemen, alles op alles te zetten om dat doel te bereiken.

Ze hadden een wat hoger stuk bosgrond gevonden – daar was de bodem minder zacht en nattig. Het dichte bladerdak hield de zonnestralen tegen, maar belette tegelijk de vochtige lucht weg te drijven. Het was drukkend en benauwd – de mannen zweetten, al stonden ze roerloos te wachten. Op apen . . . die niet kwamen.

Toen begon Pablo fluisterend een praatje – en Bram gaf antwoord. Al wist hij, dat praten nu juist niet het meest geschikte middel was om wilde dieren te lokken. Ja, Pablo had gelijk: onder de mannen begon het verlangen te leven naar de bewoonde wereld terug te gaan. „Logisch,” beweerde Pablo. „Je verdient graag geld – maar als je het verdiend hebt, wil je het niet minder graag uitgeven. Ervan genieten. En dat kan alleen in de bewoonde wereld.”

„We zijn de langste tijd op expeditie geweest,” zei senhor Hoenders. Hij lachte even. „De tijd is bijna om – en de levensmiddelen zijn op en het geld . . .” Hij kon zijn zin niet afmaken, zó onverwacht kwam de vraag: „Hebben de senhores geld bij zich?”

De lach verdween van Brams gezicht – hoorde hij goed? Lag er in die haastige, te haastige, vraag begeerte? Hij antwoordde: „Nee, zo goed als niets. Wat zou je met veel geld hier in de wildernis uitrichten?”

„Niets,” zei Pablo. „Indianen in de selva hebben aan geld geen behoefte.”

„Dachten wij ook. Daarom hebben we het meeste in Manaos achter gelaten. Bij een vertrouwd adres.” Hij noemde de naam van de bank niet – zonder zelf te weten, waarom eigenlijk niet.

„Nou, dan geeft het toch weinig, dat er geen geld meer is,” zei Pablo. „Zonder dat kunnen we hier best leven.”

„Ja, dat wel. Maar er is meer. De mannen moeten wor-

Ben
Horshuis.

den betaald; en de reis terug naar Europa. Je kunt de dragers niet langer in dienst houden dan de tijd, waarvoor je ze betalen kunt."

„Hm." Meer zei Pablo niet. Hij had een geluid gehoord. Een zwak geluid nog, maar het waarschuwde. Iets of iemand naderde. Hij hief de hand op, om de aandacht van de senhor erop te vestigen. Ze luisterden nu beiden aandachtig. Links van hen was het – je hoorde takken kraken en het geschuifel van bladeren. Bram keek omhoog – tussen het groen bewoog iets. Hij nam de ontspanner van zijn toestel in de hand en wachtte. Dáár! Twee, drie apen werden zichtbaar: een moederdier met een jong tegen de borst gedrukt; een forse man-aap er bij. De camerasnorde . . . Meer beesten volgden – tot een van hen de mensen in het oog kreeg. Een schelle kreet – het moederdier klauterde snel omhoog, zocht verberging in het loof. Maar de man begon te gooien – met takken en stukken hout, die hij van de bomen afbrak. Hij kreeg hulp. Waar ze zo gauw vandaan kwamen, zagen de twee op de grond niet – maar in een mum van tijd zaten en sprongen en klauterden wel tien, vijftien apen boven hen in de bomen. Bekogelden hen met brokken hout, met afgerukte takken. Een tak sloeg tegen het camera-statief; het toestel wankelde. Pablo sprong toe en greep het. Hij schreeuwde, om de dieren te verjagen. Maar één mens kan nooit zo hard krijsen als een troep wilde apen en zijn kreten gingen verloren in het rumoer, dat de dieren maakten. Toen trok Bram een revolver. Tegen zijn zin eigenlijk – maar wat moest hij anders? Als je je niet verdedigde. . . . Als die beesten bleven gooien en smijten . . . Het schot knalde – een scherp, een ongewoon geluid. Het verschrikte de dieren blijkbaar – een ogenblik werd hun rumoer minder.

Weer een knal – toen verdwenen de aanvallers. De mannen keken hen na, zo ver nakijken in het gewirwar

van takken en bladeren mogelijk was. Zouden ze omkeren? Terugkomen? Gespannen luisterden de twee – nee, het rumoer van de beesten verwijderde zich. Gelukkig!

„U schoot mis,” zei Pablo. Hij zou best een van de apen uit de boom hebben willen zien tuimelen.

„Ik was niet van plan raak te schieten. Ik wou die beesten weggagen, niet doden.”

„Waarom niet?” vroeg de tolk verbaasd.

„Waarom wèl? Waarom zou ik een beest doodschieten, dat mij niets gedaan heeft? En waar niemand iets aan heeft, als het dood is.”

Pablo gaf geen antwoord – hij vond een dergelijke opvatting héél ongewoon. Om niet te zeggen sentimenteel. Wat geeft het nou, of er een wild beest meer of minder in de rimboe loopt? Maar goed, ieder heeft zo zijn eigen opvatting en ieder kon – wat hem betrof – die eigen opvatting houden.

Het wachten begon weer, want senhor Hoenders hoopte op nog meer kansen om te kunnen filmen. Pablo had er eigenlijk genoeg van – het liep tegen het heetst van de dag en al zouden ze dan niet naar het kamp terug gaan voor hun siësta – hij zou een dutje op hoge prijs stellen. Om de beurt dan, natuurlijk – in de selva moet je altijd op gevaar bedacht zijn. Maar senhor Hoenders scheen aan een middagslaapje niet te denken – die stond tegen een boom geleund te luisteren. Er was genoeg te horen – en Pablo vroeg zich af, of de Hollander tussen al die geluiden wel hét geluid zou kunnen onderscheiden, dat de nadering van levende wezens verried. Of eigenlijk vroeg hij zich dat niet af – hij was er dik van overtuigd, dat de vreemde senhor dat niet kon. Ja, als een beest of een mens vlakbij kwam, zodat je haast niet anders kón dan zien en horen . . . Voor de rest: als hij, Pablo er niet bij was, was de hele senhor Hoenders in de selva zo hulpeloos als een pasgeboren kind. In alle beschei-

denheid was de Braziliaan daar vast van overtuigd. En toen . . . De eerste die opmerkzaam werd, was de Hollandse senhor. Hij richtte zich een eindje op – luisterde ingespannen. Pablo zag het niet – Pablo doezelde even. Bram keek naar hem – láát de man doezelen. Want het geluid dat op een afstand hoorbaar werd, scheen helemaal niet dreigend.

Was er wel een nieuw geluid? Bram Hoenders luisterde scherp – weifelde weer.

Toen kreeg hij zekerheid – hij hoorde een tik als van een stuk hout tegen een boom. „Pablo!” zei hij in een scherpe fluister.

De Braziliaan was ogenblikkelijk klaar wakker. Waakzaam. Hij tuurde tussen het groen en de bomen door – hij luisterde.

„Daar,” wees hij.

Bram Hoenders volgde met de ogen de richting, waarin de hand van Pablo wees; hij zag een bewegende gestalte. Vlak er achter nog een, nog een. De inboorlingen die door de selva kwamen, waren zo goed als ongekleed – niet meer dan een lendeschoot droegen ze. Toen ze dichterbij waren gekomen kon Bram zien, dat de mannen lage, terugwijkende voorhoofden hadden. Hun armen waren lang en hun benen kort en krom. Ongetwijfeld behoorden ze tot een andere stam dan de Arowakken – niet onmogelijk waren ze een ander mensenslag. Primitiever nog dan de Indianen, met wie de expeditie eerder kennis had gemaakt.

Bram Hoenders richtte zijn camera – hij draaide het toestel op het statief in de richting van de komende mannen. Een zacht, zoemend snorren: Pablo begreep, dat de senhor een opname maakte, die hij minstens evenzeer op prijs stelde als foto's van dieren.

Plotseling bleven de mannen staan. Je zag ze elkaar aankijken – dan de ogen wenden naar de kant waar het voor hen ongewone zoemende geluid was. De voorste

hief de arm op – in zijn hand drilde hij een houten speer. Zou hij werpen?

Voor het zover was, riep Pablo. Een waarschuwend kreet. Tegelijk maakte hij een afwerend gebaar. Of de mannen zijn roep verstonden? Waarschijnlijk niet – want zouden ze de taal kennen, die hij gebruikte? Maar ze begrepen de kreet. Ze begrepen het gebaar. De speer werd niet gegooid – toch kwamen de drie niet naderbij. Je kon op hun gezichten grote verbazing lezen; je zag aan hun houding dat ze vrees voelden – ondanks hun gewapend-zijn en de dreigende worp van zoëven.

Bram Hoenders liet zijn toestel staan – met open handen trad hij op de inboorlingen toe. Gebaarde, dat hij geen kwaad in de zin had.

Het scheen, dat hij niet dadelijk overtuigde: de mannen deden een paar stappen achteruit als wilden ze in het dichte oerbos verdwijnen. Maar hun nieuwsgierigheid won het – aarzelend bleven ze staan en kwamen toen weer wat dichterbij. Pablo begon te praten – in een van de dialecten die hij in de selva geleerd had. De voorste man – die met de speer – schudde het hoofd. Een duidelijk teken, dat hij niet begreep wat de ander bedoelde. Wilde.

Bram was weer naar zijn toestel gegaan – maakte opnamen. Maar nu ze van vlakbij het zoemende geluid hoorden en het vreemde ding zagen dat glom en blonk en snorde, werden ze onrustig. Met bange blikken keken ze naar het gevaar – en dat dit gevaar niet dichterbij kwam, geen dreigende gebaren maakte, stelde hen blijkbaar niet helemaal gerust. De tolk begreep het eerst iets van hun vrees en hun achterdocht.

„Zet uw toestel eens stil, senhor,” verzocht hij.

Bram deed dat, en ogenblikkelijk schenen de drie mannen meer op hun gemak. Ze praatten onderling – snel, en met telkens blikken naar de blanken en naar het wonderlijke ding, dat nu zweeg.

Pablo liep op hen toe en begon te praten. Langzaam en nadrukkelijk.

De voorste man luisterde – keerde zich toen om naar zijn twee metgezellen. Weer een gesprek in hun onbegrijpelijke taal.

„Ze snappen mij niet,” zei Pablo tegen senhor Hoenders.

„Jij en ik hen ook niet,” zei die terug. „Wat zouden het voor lui zijn?”

De vreemde lieden boezemden Bram Hoenders veel belangstelling in: stel je voor, dat hij hier op leden van een tot nog toe onbekende stam was gestoten.

Het gesprek tussen de drie scheen afgelopen – de man met de speer keek naar Pablo. Hij was blijkbaar overtuigd van de vreedzame bedoelingen van de vreemde mensen, op wie hij en zijn makkers waren gestoten: zijn wapen hield hij nog wel in de hand, maar hij droeg het zó, dat duidelijk was dat hij het niet gebruiken wilde.

„Amahuaca”, zei hij met nadruk. Daarbij wees hij op zichzelf en op zijn makkers.

Pablo meende te begrijpen.

„Amahuaca,” herhaalde hij. En op zichzelf en senhor Hoenders wijzend zei hij: „Brasilianos.” Voor die kerels was het niet van belang te weten, dat senhor Hoenders een Olandese was – als zij maar een naam voor hen hadden, zoals zij hun eigen stamnaam hadden gegeven. Tenminste . . . wanneer hij, Pablo, de bedoeling van dat woord Amahuaca begrepen had.

De Amahuaca probeerde het vreemde woord dat de Braziliaan hem voorzei na te spreken – het lukte niet al te best. Maar dat was van minder belang – belangrijker was de vraag, wat er verder gedaan moest worden.

„Zouden die lui hier in de buurt wonen? of zwerven?” vroeg Bram.

„Eer zwerven dan wonen,” veronderstelde Pablo. „Ik zal proberen, wat van hen aan de weet te komen.”

Hij deed zijn uiterste best: met praten – maar dat hielp zo goed als niet; met gebaren – en dat ging iets minder slecht. Hij vermoedde, dat de mannen op jacht waren en hier in de buurt nog meer leden van hun stam of hun groep hadden.

„Dan moesten we zien mee te gaan – dan wil ik daar opnamen van maken.”

Pablo keek bedenkelijk. „Ze hadden daarnet angst voor uw toestel, senhor,” zei hij. Maar senhor Hoenders wilde deze prachtkans niet voorbij laten gaan.

„Die angst gaat wel over, als ik ze laat zien, dat er geen gevaar bij is,” beweerde hij met stelligheid.

„Misschien.” Als hij geluisterd had, had Bram kunnen horen, dat zijn tolk en gids bij-lange-na-niet verwachtte, dat die geruststelling gelukken zou.

Maar zó goed luisterde Bram Hoenders niet. Of . . . wilde Bram Hoenders niet luisteren. Hij keek opletten toe, toen Pablo met de mannen een onderhoud begon over wat zij beiden wilden. Hij begreep de gebaren van zijn tolk beter dan de schaarse vreemde woorden, die deze gebruikte. En hij werd wat ongeduldig, toen de Amahuaca's minder vlug van begrip leken.

„Snappen die lui je niet?” vroeg hij, het gesprek van de anderen onderbrekend.

„Ik moet hen eerst duidelijk maken, wat ik van hen wil,” antwoordde Pablo wat onwillig. „Wij tweeën wéten dat al – zij nog niet.”

Het verwijtende antwoord was raak – Bram was eerlijk genoeg om dat voor zichzelf te erkennen. Dus zweeg hij; maar het was beter geweest als hij die erkenning tegen zijn metgezel had geuit.

Na een poos schenen de mannen elkaar te hebben begrepen. De Amahuaca praatte tegen zijn twee stamgenoten – aan de toon hoorde Bram, dat de vent iets vroeg. De vraag scheen toestemmend beantwoord te zijn, want de inboorlingen wenkten hem, dat hij volgen

kon. Dat deed hij. Voorop liep de man met de speer, dan Bram, dan Pablo. De beide andere Amahuaca's sloten de kleine stoet.

Ze liepen vlugger als voor Bram – en mogelijk ook voor Pablo – prettig was. Want die beiden waren minder aan het lopen door het dichte oerwoud gewend dan de Indianen, en waren bovendien zwaarder belast. Hadden de woudbewoners niet meer te dragen dan hun lichte wapens, de blanken hadden de zorg voor het statief en de camera. Die laatste droeg Bram Hoenders zelf, maar ze werd hem zó zwaar, dat hij ze graag aan een ander had gegeven. Hij tikte de voor hem lopende Amahuaca op de schouder. De man keerde zich om, maar toen de blanke de hand vooruit stak waarin hij het toestel droeg en een gebaar maakte, dat uitnodigde om het zware ding over te nemen, schudde de gevraagde het hoofd. Met een blik van wantrouwen naar het geheimzinnige glinstergeval. Hij scheen dat toch nog niet helemaal te vertrouwen – al had het daar een ogenblik op geleken, toen Bram het snorren daarstraks had laten ophouden. Bram hield niet aan. Kon dat ook moeilijk, want de Amahuaca had zich dadelijk weer omgekeerd en vervolgde de tocht.

Ze kwamen aan een waterloop. Geen brede – een gevallen boomstam lag er overheen en je kon zien, dat daar takken waren afgekapt. Dat betekende natuurlijk, dat die boomstam door inboorlingen als brug werd gebruikt, stelde Bram bij zichzelf vast. Inderdaad was dat zo – hij kon het onmiddellijk ondervinden. Want zonder aarzeling of omkijken zette de voorste man de voet op de stam. Hij mocht éven wat langzamer lopen dan op de bosgrond, minder zeker liep hij niet. En het scheen dat hij hetzelfde van de lieden achter-zich verwachtte. Bram aarzelde niet. Hij wilde geen angst tonen – al voelde hij zich heel wat minder zeker van zijn zaak als de Amahuaca. Toen hij aan de overtocht over de boom

begon merkte hij, dat het ding glibberig-nat was. Door het water, dat er af en toe overheen gestroomd moest hebben. – Zeker als het hoger stond dan nu of als de zware middagregen viel, én door een soort mos, dat erop groeide. Het viel niet mee, je evenwicht te bewaren. Hij balanceerde zo goed hij kon – achter zich hoorde hij de stem van Pablo: „Langzaam aan, senhor. Voorzichtig.”

Jawel – alsof hij dat niet uit zichzelf doen zou! Hij wenste, dat Samper vlak achter hem was: in geval van noodzaak zou die hem wel een helpende hand geven om de overtocht makkelijker te maken. De bosman, die hij achter zich wist, zou wel evenmin behulpzaam wezen als de vent, die voorop liep.

Voorzichtig! Zijn éne voet gleed een beetje – met een lichte schrik richtte Bram zich rechter – hij zwaaide met de armen – hij wist zijn evenwicht te bewaren. Hij haalde diep adem – dat was op het kantje!

Voorzichtiger als eerst ging hij verder; onzekerder óók. En toen . . . Weer gleed zijn voet. En dit keer kon hij zich niet herstellen. Hij zwaaide dwaas met zijn armen – hij wankelde . . . Ver achter zich hoorde hij een roep van Pablo . . . Toen sloeg hij van de boomstam af het water in.

Hoe het allemaal verder gebeurde wist hij niet, maar hij werd beetgepakt en naar de kant gebracht. Half zwemmend, half wadend. Toen hij doornat aan de oever gekomen was, had hij zijn camera niet meer.

„Mijn toestel,” zei hij tegen Pablo, die dadelijk naast hem stond.

De Braziliaan haalde de schouders op. „Ligt in de rivier, senhor. En ik zie geen kans, het er uit te halen.”

„Dan zal ik . . .,” begon senhor Hoenders. Hij krabbelde overeind en liep op het water toe. De Amahuaca's riepen iets, maar lieten hem begaan. Pablo anders. Die pakte hem beet en hield hem tegen.

„Dat is dwaasheid, senhor,” zei hij. „Wie weet, hoever dat toestel al weggespoeld is. En . . . kijk dáár eens.” Hij wees.

Het laatste argument was overtuigender voor Bram Hoenders dan het eerste. Het was de kop van een alligator, die door het water naar de plek gleeed, waar prooi in de rivier gevallen was. Prooi, die gelukkig de kant had bereikt en nu begreep, dat het onverantwoord wezen zou, een duik te nemen naar de verdwenen camera. Bovendien – nu hij van de eerste schrik gekomen was, voelde de geredde blanke pijn aan de rechterschouder. Als hij die bewoog vlijmde er een pijnscheut doorheen. Hij keek ernaar – er drong bloed door zijn kleren.

„Ik ben gewond,” zei hij.

Pablo knikte. Hielp hem, zijn shirt uit te trekken. De schouder was open – hij was er zeker mee tegen een stuk puntig hout of tegen een scherpe steen op de bodem gevallen.

De Anahuaca-krijger was dichterbij gekomen en bekeek de wond. Toen verdween hij tussen het struikgewas. De blanken zagen elkaar aan – wat ging de man doen? Zijn gezellen maakten geruststellende gebaren en probeerden Pablo iets te vertellen. Dat laatste lukte niet. Er zat niet anders op dan wachten.

Lang duurde dat niet: de Amahuaca kwam al gauw terug met wat vers-geplukt kruid in de handen. Hij trok de planten die hij had, in stukken en kauwde die brokken stengel en bladeren tot een fijne moes. Bram keek toe – en voelde de pijn in zijn schouder feller worden. Daarom liet hij toe, dat de Indiaan een flinke kwak van het vieze kauwsel op de gewonde schouder legde. De man hield het papje daar met de hand tegen gedrukt – keek vragend naar Pablo. Deze begreep de onuitgesproken vraag niet en schudde het hoofd. Toen plukte een van de andere Amahuaca's een paar lange,

smalle bladeren en gaf die aan zijn makker. Die gebruikte ze als verband: hij legde ze over de plantenpleister en de wond, en bond ze om de schouder vast met een paar dunne, taaie slingerplantstengels.

„Het helpt,” zei Bram tegen Pablo. Hij bedoelde: ik voel al wat minder pijn.

De Amahuaca's wilden de tocht voortzetten, maar senhor Hoenders weifelde. „Weet je, waar die kerels ons heenbrengen?” vroeg hij. Tamelijk onnozel, vond Pablo: hoe kon hij nu weten, waar die lui heengingen? Hij haalde dan ook zwijgend de schouders op.

„Mijn camera ben ik kwijt,” vervolgde Bram Hoenders. Meer een halffluid overleggen met zichzelf, dan een mededeling aan zijn metgezel. Die begreep dat wel zowat en wachtte af, wat de senhor eigenlijk zou willen. Al was het bepaald niet moeilijk, daar met een grote mate van zekerheid naar te raden. Zie je wel, daar kwam het al.

„Als ik geen opnamen kan maken, heeft het weinig zin, met die lui mee te gaan,” zei senhor Hoenders. Hij trok met zijn rechterschouder. „En pijn heb ik ook.”

„Misschien dat de andere senhores bij de Amahuaca's willen gaan kijken,” opperde Pablo. „Als we dan weten waar ze zijn . . .”

Het argument kon senhor Hoenders niet overhalen.

„Probeer dan van ze te weten te komen, waar ze te vinden zijn,” zei hij. „Maar ik ga naar ons kampement terug.”

„Goed, senhor,” Pablo deed zijn best – en het lukte. Hij kwam te weten, dat de Amahuaca's een eind dieperhet-oerwoud-in een soort nederzetting hadden. Ja, ze wisten van het kampement van de vreemde mannen: dat hadden ze ontdekt toen het nog pas opgeslagen was. Of ze eens wilden komen? vroeg Pablo. Maar zonder overleg met zijn makkers schudde de speerdrager van nee. Met een uitdrukking van vrees op het donkere gezicht.

Toen sprak de tolk maar niet meer over een bezoek, dat hij en een paar andere blanken aan de Amahuacahutten zou brengen: als de senhores olandese dat wilden nou, dan moesten ze proberen nog eens op deze primitieve Indianen te stuiten, overlegde hij bij zichzelf.

Hij beduidde de Amahuaca's, dat zij beiden naar hun vrienden terug wilden. Moesten ze dan weer over de boomstam heen om de andere oever te bereiken? Of was er een omweg?

Die was er niet – over de boomstam moeten ze, dat kon nu eenmaal niet anders. De speerdrager wisselde een paar radde woorden met de beide andere Indianen – toen pakte hij de hand van Bram Hoenders en begon de loop over de gladde stam. Een tweede Amahuaca nam Brams andere hand. Heel wat langzamer dan op de heenweg liepen ze over de boomrug. Bram angstvallig; hij had een deel van zijn zelfvertrouwen verloren. Ze bereikten veilig de overkant. De Amahuaca beduidde de blanken de richting, die ze inslaan moesten en verdween toen met zijn makkers in het oerwoud.

„Een bijzondere ontmoeting,” zei Pablo, toen ze met z'n tweeën de-weg-terug gingen. „Je komt niet vaak zulke wilden tegen in de selva.”

„Jammer van mijn films en mijn toestel,” bromde de fotograaf. „Die zie ik nooit meer terug.”

„Met een ander toestel kunt u nieuwe opnamen maken,” zei Pablo. „Als u dat wilt, ga ik weer mee. U heeft toch nog reservemateriaal?”

Ja, reservemateriaal was er – en een tweede keer het oerwoud in om die Amahuaca's te zoeken, daar voelde senhor Hoenders alles voor.

„Laten we dat dan afspreken,” zei Pablo. „En dan gaan de andere senhores vast mee.”

De andere senhores – en evengoed de dragers – luisterden met belangstelling naar het verhaal van de twee.

Jammer, dat het filmtoestel verloren was gegaan en de opnamen, die al gemaakt waren. Maar Pablo had gelijk – niets belette hen om naar de Amahuaca's te gaan en daar nieuwe opnamen te maken.

„Dan zo gauw mogelijk,” besliste Tjeerd Rienstra.

„Wat mij betreft: morgen al.”

„Als het kan, waarom niet,” viel Koert hem bij.
Bram Hoenders zei niets.

HOOFDSTUK 7

Tegenslag

Het kon niet, de volgende morgen, want Bram Hoenders had hoge koorts.

Wat er precies bij gekomen was bij zijn wond – wie zou het zeggen? Tjeerd en Koert keken naar hun zieke vriend; Pablo kwam kijken met Gustavo. Zij hadden in hun selva-jaren wel vaker zieke makkers gehad en ze hadden wat kennis van kruiden en middelen, die soms hielpen. Maar wat er met senhor Hoenders aan de hand was, konden zij niet herkennen.

„Kinine geven en rustig houden,” besliste Tjeerd.

„Ik krabbel met een paar dagen wel weer overeind,” zei Bram zwak. Hij had de beraadslagende helpers bij zijn slaappleats gezien en was even uit zijn doezel ontwaakt. Maar hij was niet in staat de ogen lang open te houden; toen hij de kinine geslikt had die Tjeerd hem gaf, zonk hij weer terug in zijn soezerigheid.

Koert en Tjeerd overlegden, wat ze doen zouden: de hele dag in de buurt blijven of een grotere dagtocht maken. Eigenlijk stond dat laatste op hun programma: de naaste omgeving hadden ze tamelijk grondig afgezocht en het leek niet waarschijnlijk, dat ze daar

nog onbekende planten of dieren zouden vinden. „Als ik iets zeggen mag?” Pablo keek vragend naar senhor Rienstra. Die knikte – waarom zou een ander expeditielid geen stem in het kapittel hebben mogen. „De senhor komt er met een dag of wat wel weer bovenop, geloof ik. Gevaarlijk lijkt zijn toestand me niet. Wat jij, Gustavo?”

Die was het met Pablo Samper eens: de eerste dagen was er zeker geen gevaar.

Koert keek op. „De eerste dagen niet? Wat bedoel je daarmee?”

„Ik weet niet wat voor kruiden die Indiaan gebruikt heeft,” zei Gustavo. „Soms hebben zulke lui kruiden, die de ziekte eerst een beetje erger maken en dan beterschap geven.”

„Nou dan . . .,” zei Tjeerd ongeduldig. Hij begreep niet goed, wat Gustavo bedoelde. Als na een paar dagen Bram weer kon opknappen, wat betekende dan dat: de eerste dagen zeker geen gevaar?

„Ik weet niet, of een blanke tegen de middelen kan, die Indianen helpen,” zei Gustavo. Hij vertrouwde het geval blijkbaar niet helemaal.

„Senhor Hoenders heeft een sterk gestel,” zei Koert. Niet alleen om Gustavo met dat feit in kennis te stellen, maar veelmeer om zichzelf een beetje vertrouwen in te spreken.

„In elk geval: als de senhores vandaag wat verder weg willen – ik geloof, dat ze dat gerust kunnen doen. Er blijven immers altijd een paar mannen bij de tenten.”

„Goed, dan gaan we op pad zoals we van plan waren,” besliste Tjeerd. „Blijf jij bij onze zieke,” wendde hij zich naar Pablo.

„Si, senhor.”

Het kwam, zoals Gustavo en Pablo hadden verwacht – de zieke scheen eer erger dan beter te zijn, toen tegen

de avond zijn vrienden in het kampement terugkwamen. De nacht was hij erg onrustig. Het leek of de kinine geen uitwerking had – en de tweede morgen ná de ongeluksdag vonden Tjeerd en Koert het niet geraden, er op uit te gaan. Gelukkig was er in het kamp werk genoeg: wat ze aan planten en insekten hadden gevonden en meegebracht, moest worden verzorgd en opgeborgen. Dat gaf voldoende te doen – ze waren er de hele morgen mee bezig en kwamen er nog niet mee klaar.

Tegen de middag begon de regen weer – gelukkig waren hun tenten tegen een stevige bui bestand en zijzelf aan deze waterstromen een beetje gewend geraakt. Ze zaten in hun tent – soesden wat en luisterden naar het ruisen van de vallende stralen. Toen dat verminderde was er het geluid van de droppels die van de bladeren dropen.

„Hoe laat is het?” hoorden ze onverwacht de stem van Bram. Hij was wakker geworden. Tjeerd keek op zijn polshorloge. „Vijf uur bijna,” zei hij. Bram wilde over-eind komen, meer met een kreet van pijn zakte hij terug. „Mijn schouder wil nog niet,” zei hij.

„Dan hou je je nog een poosje rustig,” vond Tjeerd. „Ik zal er straks naar kijken.”

„Goed.” Bram zweeg – staarde omhoog naar het tentdak; keek toen, het hoofd even kerend, naar zijn kameraden. „Jammer van mijn camera en mijn films,” zei hij. „Maar ik ga nieuwe maken.”

„Als dat kan – vast en zeker,” zei Koert. „Te oordelen naar wat Pablo vertelde, moeten het merkwaardige lieden geweest zijn, die jullie zijn tegen gekomen.”

„Ja.” De stem klonk alweer zwakker – en toen geen van de twee Bram antwoord gaf, zakte deze weer terug in zijn slaperigheid.

„Het duurt langer dan ik verwacht had,” fluisterde Tjeerd, met een hoofdknik naar de zieke. „En die pijn aan zijn schouder . . .”

„Bevalt mij ook niet erg,” gaf Koert toe. „Het zal nog wel een dag of wat aanlopen, eer hij weer de oude is.”

„Als dat Indianenmiddel nou pas na een paar dagen gaat helpen . . .,” overwoog Tjeerd halffluid. Hij begon hoe langer hoe minder vertrouwen in het kruidenpapje te krijgen, waar Pablo van verteld had.

„Laten we hopen.” Je kon horen, dat Koert zijn vertrouwen in dat medicijn begon te verliezen – als hij het ooit gehad had!

Hij zat een poos zwijgend voor zich uit te staren – toen scheen hij tot een besluit gekomen te zijn. Hij stond op en ging naar de tent van de dragers. Vond daar Pablo. Die keek verrast op bij wat senhor Lammers hem vroeg en voorstelde. Of hij ongeveer wist, waar je die Amahuaca's zou kunnen vinden en of hij, Pablo, bereid was met hem mee te gaan om die kerels op te zoeken?

„Jawel, senhor,” antwoordde de tolk op de tweede vraag. Op de eerste gaf hij als antwoord een tamelijk omstandig verhaal dat erop neerkwam, dat je er nooit zeker van was, of die lui lang op één plaats bleven.

„En jullie hadden het over hun nederzetting en hun hutten,” voerde Koert Lammers aan. „Dan blijven ze toch ergens een poos.”

„Jawel, senhor. Maar niemand weet hoe lang die poos is en wanneer die voor deze Amahuaca's is begonnen.” Koert werd even ongeduldig: Pablo kon soms van die nuchtere opmerkingen maken, die een mens prikkelden. Net, of hij je op een bepaald moment tamelijk onnozel vond.

„Hutten zet je voor een flinke poos neer,” wierp hij tegen.

„Soms, senhor. Maar wat deze Indianen voor hut bouwen, nou, dat is gauw bekeken. Een paar stokken in de grond, wat takken daartussen gevlochten, een paar brede bladeren als dakbedekking en klaar is de

zaak. Zoiets zet je gauw neer en laat je gemakkelijk achter, als je wegtrekt."

„Goed. Maar jij weet evenmin als ik, wanneer die lui gaan. Ik wil er zo gauw mogelijk naar toe."

„Waarom, senhor?"

Toen legde Koert uit, wat hij wilde. De Amahuaca zoeken, die de wond van senhor Hoenders had behandeld – de vent meenemen naar het kampement en zeggen, dat hij vertellen moest, wat er verder gedaan kon worden.

Pablo Samper verbaasde zich heel wat méér, dan hij liet blijken: wilde deze olandese werkelijk zijn vriend eerder toevertrouwen aan een Indiaan uit de selva, dan dat hij hem behandelde naar eigen inzicht en met eigen medicamenten? Maar Pablo was zo wijs, iets dergelijks niet te zeggen: de senhores waren goed en vriendelijk, maar ten slotte waren ze zijn broodheren, en die moet je niet nijdig maken. Senhor Lammers mocht een opmerking over „meer vertrouwen in Indianenmiddelen dan in eigen kunnen" eens verkeerd opnemen.

Het leek, of de ander zijn gedachten min of meer geraden had. Tenminste: de senhor legde uit: „Die Indiaan weet natuurlijk, hoe een gewonde reageren moet op zijn middelen. En hij kan zien, of zijn kruiden goed gewerkt hebben of niet."

„Wanneer wil de senhor gaan?"

„Morgen. Vroeg."

„Goed, senhor."

Tjeerd Rienstra verwonderde zich niet eens erg over het plan van zijn kameraad. Hij had zelf in die richting gedacht – overwoog even, mee te gaan. Niet langer dan een ogenblik: je laat een zieke vriend liever niet alleen met een paar dragers in het kamp achter. Beter, dat Koert en Pablo met z'n tweeën de selva introkken.

De tocht werd bezwaarlijker, dan de beide mannen hadden verwacht. Ze duurde langer ook.

Het stuk tot aan de plek, waar senhor Hoenders van de boomstam in het water gevallen was, legden ze tamelijk snel af: Pablo wist die weg zo ongeveer en herkende telkens tussen het wilde groeisel van het onderhoud de smalle voetweg, die daar door trekkende mannen uitgelopen was. Hij bereikte tegen de middag de waterloop, die ze oversteken moesten – maar niet onmiddellijk op de plek, waar de boomstam als brug dienst deed. Een ogenblik overlegde hij met zichzelf, welke kant hij kiezen moest: de oever stroomop langs, of stroomaf. Lang had hij niet nodig, want een eind naar boven zag hij vlak bij het water een geweldige bos bloeiende mimosa. Hij herinnerde zich, die in de buurt van de stam te hebben gezien. Toen had hij er niet bijzonder opgelet, maar nu hij zoekend de waterloop links en rechts afspeurde, viel de helle kleur hem op en kwam de herinnering boven.

„Die kant op, senhor,” wees hij.

Inderdaad had hij goed gekozen bleek na een poos: ze kwamen bij de boombrug.

„Voorzichtig aan, senhor,” waarschuwde de tolk. Hij dacht aan het ongeluk de vorige maal, dat hij hier geweest was. Koert Lammers dacht daar evengoed aan – de aansporing tot voorzichtigheid was, wat dat betrof, overbodig. Koert ging voorop. Pablo liet hem met opzet vóórgaan, om hem te kunnen grijpen als hij mogelijk zou wankelen of glijden. Maar dat gebeurde niet – ze kwamen veilig allebei aan de overkant. En daar moest de weg gezocht worden, want Pablo had geen enkele aanwijzing meer. Hij nam de oever nauwkeurig op – zijn ogen zochten naar de voortzetting van het looppad. Hij vond die en ze vervolgden hun tocht. Het werd donkerder, de morgen was al een heel eind verstreken. „De regen,” mompelde de gids. De dichter wordende

schemer werd veroorzaakt door de regenwolken, die zich verzamelden.

Regen. – Dat betekende, dat ze wijs zouden doen, ergens schuiling te zoeken. Dat kon moeilijk ergens anders dan onder een dichte boomkruin of in een holle boom. Maar waar die te vinden?

De mannen speurden links en rechts – zagen geen enkele hoopgevende aanwijzing. Tot opeens Pablo iets ontdekte. Dicht bij een omvangrijke cacaoboom daalde de bodem een stuk. Er gaapte ergens een donkere opening. Ze liepen erheen: waagden zich in de duisternis. Na één, twee passen bleef Pablo staan. Luisterend. Met de hand maakte hij een achterwaarts gebaar om senhor Lammers te beduiden, dat deze stil moest staan. Koert deed dat en luisterde als zijn metgezel.

Er waren geen andere geluiden dan de meest-voorkomende: bladergeruis, een krakende tak, schreeuwende vogels. En toen kwamen de eerste droppels, de eerste stralen. Je hoorde het aanruisende water met toenemende kracht. Dat deed Pablo zijn voorzichtige aarzeling overwinnen: hij liep verder. Een paar stappen – toen wist hij, wat ze gevonden hadden. Het hol van een roofdier. Er hing een scherpe lucht: bewees dat, dat het hol bewoond was? Fluisterend vertelde Pablo aan de senhor, wat hij begrepen had. Zouden ze blijven; of de druipende selva weer ingaan?

„Hoor je iets in het hol?”

Ze spanden hun oren in – nee, geen onheilspellend geluid. Blijven dan maar, en scherp opletten. Koert bedacht met een gevoel van tevredenheid, dat hij een revolver bij zich gestoken had; Pablo hield de hand aan de greep van zijn machette.

De regen bleef vallen – onophoudelijk. Door deze zware bui zou geen enkel bosdier sluipen – als het hol nog bewoond werd, zou het beest waarvan het was, voorlopig niet terugkomen. Toch was het wachten

spannend: je kunt jezelf voorhouden, dat een roofdier niet komen zal, je bent toch ongerust om de mogelijkheid dat je je vergist.

Na een poos begon de regen te minderen; Koert stond op om verder te gaan. Het droop nog wel van de bomen, maar je kon moeilijk wachten tot ook dat zou ophouden.

Het was nat en benauwd in het bos, en de weg werd moeilijker. Ze verloren het pad – als je zo'n half-verborgen voetspoor een pad noemen kon. De vogels werden minder luidruchtig. Je hoorde er meer dan je er zag: het flitsende kleurenspeel van de voormiddag, als de bonte vliegers tussen het groen doorwiekten, was er bijna niet meer. Alles begon grauw te worden. Ze hoorden het geknor van bosvarkens; vlak daarop een kort gebrul. Koert huiverde en greep naar zijn wapen; Pablo schudde het hoofd.

„Die jaguar valt ons niet aan,” stelde hij gerust. „Die heeft andere prooi op het oog.”

Hij kreeg gelijk: er klonk het gekrijs van een pekari. Het scheurde door de drukkende zwoelte van het bos en zweeg snel.

Lianen versperden hun de doortocht. Maar Pablo aarzelde niet. Hij meende de richting te weten waarin ze trokken en trekken moesten, en wilde die niet veranderen. Overigens: als ze minder bezwaarlijk lopen wilden was er maar één weg: de weg terug. En dat was de bedoeling niet. Hij hakte met zijn machete taaie stengels door, boog takken opzij en veroverde op die manier pas voor pas een doortocht. Koert Lammers was vlak achter hem. Ook hij had een kapmes bij zich. Gebruikte het. Maar lang niet zo geoefend als Pablo.

Ze schoten niet vlug op, en het leek of ze in steeds ondoordringbaarder bos terecht kwamen. Maar geen van beiden dacht aan opgeven. Het ging niet meer om de Amahuaca's te vinden, het ging er in de eerste plaats

nu om, het oerwoud te overwinnen. Grimmig zetten ze door.

Het zweet droop hen van het gelaat; hun kleren plakten aan hun lichamen.

Na een poos rustte Pablo een ogenblik. Hij keek onderzoekend rond – opeens deed een schreeuw van senhor Lammers hem opschrikken.

„Daar!” riep die. Verschrikt. Hij deed een paar passen terug en trok zijn revolver.

Pablo keek. Dichtbij lag een geweldige anaconda. De listige oogjes fonkelden in de brede slangekop, maar de tong die uit de bek stak, trilde niet. Het dier had blijkbaar geen plan aan te vallen.

Pablo zag het dadelijk. Het midden van het slangelijf was monsterachtig dik. De Braziliaan begreep, dat het dier nog pas een prooi verzwolgen had en op het ogenblik te loom en te voldaan was, om een nieuwe vijand aan te vallen.

„Schiet niet, senhor,” zei hij. „Die doet ons geen kwaad en u kunt uw kogels beter bewaren.”

„Waarom?” vroeg Koert. Hij was geen vriend van gifslangen.

„Voor een gelegenheid, waar we ze misschien dringender nodig hebben,” zei Pablo.

Koert borg zijn wapen weg: de opmerking was juist. Ze liepen het monster op een paar meter afstand voorbij. Gebruikten hun machetes weer om een doortocht te kappen. Dat werd gemakkelijker.

„Ik denk, dat we aan een meer open stuk komen,” veronderstelde Pablo. Hij kreeg gelijk. De bomen stonden minder dicht op elkaar en de bodem begon wat te stijgen. Op een kleine verhevenheid midden in het bos was een open plek.

Pablo liet er zich op de grond vallen. Hij was doodmoe.

„Als de senhor het goed vindt, wou ik vannacht hier blijven,” zei hij. Koert Lammers begreep, dat er niet

veel anders opzat. Wat begin je met een kameraad, die niet verder wil omdat hij niet verder kan? Trouwens: zelf was de Hollander ook aan het eind van zijn krachten.

„Dat moet dan maar,” besliste hij. „Vanavond vinden we die lui zeker niet meer.”

„Nee,” zei Pablo.

Ze rustten een tijdje; toen kwam Pablo overeind. Hij kapte wat bebladerde takken en maakte daar een primitief afdak van. Dat bood enige beschutting. Of . . . de illusie van beschutting.

Het was donker geworden. Je hoorde verweg geluiden van beesten, die in de duisternis op prooi uitgingen. Je hoorde vlak bij je, òm je, het gonzen en zoemen van honderden insekten. Je voelde ze op je handen, op je gezicht, in je nek. De mannen sloegen naar de venijnige plagers, naar de bloeddorstige stekers en zuigers. Het hielp niet veel.

Ze zochten hout. Dat was er in overvloed – maar vochtig en nat. Een paar takjes vonden ze, die bijna droog waren. Met veel moeite lukte het, er de vlam in te krijgen. Toen slaagden ze erin, ook natter hout te laten branden. De rook bleef grotendeels hangen onder het gebladerte in het windstille bos. Dat was onaangenaam, omdat ze hun keel prikkelde en hoesten veroorzaakte; maar de rook verdreef de insekten voor het merendeel en dat was een voordeel, dat tegen de last die ze veroorzaakte, royaal opwoog.

Al met al: van slapen kwam niet veel, en toen de eerste morgenschemer grauw tussen de bomen hing, begaven de twee zich weer op pad.

Ze zwoegden de hele dag door – hun proviand, voor niet langer dan een dag of drie berekend, was al grotendeels verbruikt.

„Als het nodig is vinden we wel bananen of ander eetbaar spul,” beweerde Pablo. Maar senhor Lammers

vond het verstandiger, met de rest van de eetvoorraad wat zuiniger aan te doen. En . . . als ze die Amahuaca's niet gauw ontdekten, moesten ze maar onverrichterzake naar het kamp terugkeren.

„De weg terug naar het kamp zoeken,” verbeterde Pablo. Hij was er niet zeker van, dat hij zonder mankeren het kampement zou weten te vinden. Laat staan de kortste weg er naartoe.

De ganse dag worstelden ze verder. Geen spoor van mensen ontdekten ze. En ze kregen het gevoel, dat ze totaal de richting kwijt waren. Rond dwaalden, zonder dat ze meer wisten waar ongeveer ze zich bevonden. Soms meenden ze, een plek te herkennen: waren ze hier al niet eerder geweest? Maar dan ontgaven ze zich dat weer: in een bos lijken alle plekken op elkaar.

Tegen de avond hadden ze opnieuw kamp gemaakt. Pablo liep tussen het struikgewas door hout te sprokelen, toen hij op een afstand een rossig schijnsel dacht te zien. Hij tuurde ingespannen – weifelde. Overlegde. Keerde dan naar senhor Lammers terug en vertelde hem zijn ontdekking.

Zijn vermoeden. Kon dat schijnsel niet afkomstig zijn van een vuur van de Amahuaca's?

Koert Lammers kwam onmiddellijk overeind. Iedere kans moest worden benut – ze zouden dadelijk gaan onderzoeken.

„Maar voorzichtig aan,” zei Pablo. „We moeten ze in geen geval verschrikken.”

Ze gingen op pad, zoveel mogelijk alle geluid vermijgend. Helemaal lukte dat niet: in het duister van het avondbos was het niet te vermijden, dat ze soms op een tak traptten, die kraakte of haast struikelden over een boomwortel, die boven de bodem uitkronkelde. Toen ze op enkele tientallen meters afstand van het vuur gekomen waren zagen ze, hoe één van de mannen die daarbij zaten, iets scheen te horen. Hij hief luiste-

rend het hoofd op en wendde zijn gezicht naar hun kant. Naast hem was een vrouw bezig van een stuk gevangen wild lappen vlees af te trekken. Ze hield daarmee op, toen de man naast haar opmerkzaam werd. Een paar kinderen lagen op de grond in de lichtkring van het vuur – ze leken te slapen. Verder weg, minder duidelijk te onderscheiden, waren de gestalten van andere vrouwen en mannen.

De Amahuaca die hen gehoord scheen te hebben, rees op. Hij nam een speer, die naast hem gelegen had en kwam hun kant op. Met behoedzame, lenige schreden. Gereed, om aan te vallen of zich te verdedigen.

Pablo deed enkele passen vooruit – hij riep. „Brasilianos!” Hoopte, zich daardoor kenbaar te maken aan de man, die naderde. – Die leek wel wat op de speerdrager, die hij met senhor Hoenders ontmoet had.

De roep miste de bedoelde uitwerking. Het vreemde woord scheen de naderende krijger niets te zeggen – nu de man dichterbij kwam zag Pablo, dat hij hem niet kende. Zagen ze allebei, dat de Amahuaca geen vreedzame bedoelingen had. Hij riep iets achterom – een scherp bevel. Méér gewapenden rezen bij het vuur overeind en holden naar de roepende man. Pablo aarzelde – stond op het punt terug te gaan, veiligheid te zoeken. Want aan een verdediging tegen méér gewapende wilden waagde hij zich liever niet. Gedachten aan vergiftigde pijlen vlogen hem door het hoofd.

Met Koert Lammers was dat anders. Koelbloediger was die – en minder op de hoogte van de gevaren, die in de selva dreigen van dieren en mensen. Hij kwam van tussen de bomen te voorschijn – toonde zich onbeschut aan de mannen. Gebaarde met lege handen en uitgebreide armen, dat hij geen kwaad in de zin had. Maar zijn gebaren werkten anders uit. Er werd een speer geslingerd – ze trof niet, maar bleef trillend in de grond steken vlak naast de Hollander.

„Achter een boom, senhor!” schreeuwde Pablo. Hij deed zelf naar zijn waarschuwende roep, gespannen kijkend naar wat de ander doen zou. Die luisterde en zocht schuiling achter een brede boomstam. Rukte zijn revolver te voorschijn. Schoot. Omhoog. Het was zeker niet zijn bedoeling te raken; te doden. De korte knal deed de aanhollende mannen plotseling stoppen in hun ren. Verwilderd keken ze elkaar aan – je hoorde radde woorden. Toen, weifelend naar het scheen, begonnen ze de terugtocht.

„Gelukkig – die zijn we kwijt,” zei Pablo. „Kom mee, senhor.”

Hij wilde weg. Weg van deze gevaarlijke plek, van deze onberekenbare wilden. Met wie blijkbaar geen goed garen te spinnen was.

Koert Lammers schudde het hoofd: hij dacht daar anders over. Hij wilde na deze korte eerste „ontmoeting” niet dadelijk zijn plan opgeven, hulp te zoeken, te vinden voor Bram Hoenders. Hij kwam van achter de beschermende boom te voorschijn en begon voorzichtig in de richting van het vuur te gaan.

„Niet doen, senhor,” hoorde hij achter zich de stem van Pablo. „Ze kunnen achter elke boom zitten. Ze schieten of ze gooien.”

Koert rekende met die mogelijkheid. Hij zocht zoveel mogelijk dekking en keek scherp om zich heen. Maar ophouden? Teruggaan? Nee, niet vóór het duidelijk was, dat ze niet anders konden.

Dat werd hem duidelijk. Rond het vuur was geen mens meer te zien, alles was gevlucht. Toen de Hollander het bereikte zag hij, dat de Indianen in hun snelle weghollen verscheidene dingen hadden neergesmeten of laten liggen. Een paar pijlen – een boog – stukken rauw vlees. Hij boog zich om de boog op te rapen – op dat ogenblik werd een werpspeer van tussen de donkere bomen gegooid. Ze miste op een haar.

„Weg van dat vuur!” Pablo was met een paar wijde stappen naast senhor Lammers, greep hem bij de arm en sleurde hem de duisternis in. Daar stonden de beide mannen en luisterden. Maar geen geluid drong tot hen door, dat van mensen afkomstig kon wezen. De Amahuaca's hielden zich verborgen: doodstil en dreigend. Dreigend? Of . . . bang?

Ze overlegden in de duisternis van het nachtelijke oerwoud, dat méér gevaren bergen kon op dit ogenblik dan gewoonlijk. Hier blijven scheen nodeloos – je hoefde er niet op te rekenen, dat de Amahuaca's na wat nu gebeurd was, tot een vreedzaam gesprek gebracht zouden kunnen worden. Laat staan, dat een van hen mee zou komen naar het kampement.

Terug? Jawel, dat zou nodig wezen – maar zoek je weg maar eens in de ondoordringbare donkerte van een haast ondoordringbaar bos.

Ze besloten terug te gaan naar de plek vlakbij, vanwaar ze het vuur van de Amahuaca's het eerst hadden gezien en daar te wachten tot het lichter begon te worden. Om dan de terugweg te beginnen.

Het leek veiliger, geen vuur te maken: licht trekt aandacht. En getrokken aandacht betekende in deze omstandigheden aangetrokken gevaar.

Wakker blijven, allebei. Waken. Luisteren.

Dat wakker-blijven viel niet moeilijk – het bracht wel moeilijkheden mee. De nachtgeluiden zouden hun de slaap niet uit de ogen hebben gehouden; daar went een man aan. En als hij weet, dat zijn makker waakt, houdt de onrust hem de ogen ook niet open. Maar de talloze insekten, die je om het hoofd gonsden, die staken en zogen – dié beletten je wel in slaap te vallen. Het werd een vermoeiende nacht.

„Een vergeefse tocht,” zei Pablo teleurgesteld. „Hadden we dat geweten . . .”

„Het is voor senhor Hoenders erger dan voor ons,”

vond Koert Lammers. „Ik had graag hulp voor hem gevonden.”

„Wij zijn nog niet thuis,” mompelde Pablo. „Wie weet, wat ons nog overkomt.”

Hij voelde zich niet op zijn gemak. Herinneringen aan vroegere nachten in de verlatenheid van een oerwoud kwamen bij hem op.

Koert Lammers hoorde in de toon van zijn stem de vrees van de tolk. Op de man af vroeg hij: „Ben je bang?”

Het duurde even eer het antwoord kwam. Toen was dat – al werd het aarzelend gegeven – opener als Koert verwacht had.

„Ja, senhor. ”Hij zweeg een moment; toen ging verder: „U kent mij nu lang genoeg om te weten, dat ik best wat aandurf. Maar soms valt ineens een angst op mij, waartegen ik me niet kan verweren. Waar dat vandaan komt weet ik dikwijls zelf niet.”

„Dit keer hoef je de oorzaak niet ver te zoeken,” zei senhor Lammers. „Er was waarlijk wel reden voor.” Hij wilde de ander helpen. Hij begreép ook wel iets van wat deze zei.

Het scheen als had de tolk de helpende woorden niet gehoord. Als was hij een ogenblik vergeten, dat er een man naast hem zat. Als vervolgde hij zijn gedachten-gang alleen voor zichzelf.

„Dan doe je dingen, die je later zelf niet begrijpt. Waar je je voor schaamt. Maar wie zelf wel eens echt bang geweest is, dóódsbang, kan het wel aanvoelen.”

De stem zweeg en er viel een stilte tussen de twee mannen. Op dit ogenblik niet de senhor en zijn helper, maar twee mensen die in de eenzaamheid en de ongewisheid van deze nacht voor elkaar steun moesten en wilden wezen.

„Luister, Pablo.” Koert Lammers legde de hand op de de knie van de Braziliaan, die naast hem op de grond

zat. „Luister. Ik geloof, dat ik iets begrijp van wat je bedoelt. Dóódsbang. Dat is ieder mens wel eens, die niet gedachteloos door het leven gaat. Of die een avontuur doormaakt, zoals wij net achter de rug hebben. Die speerworp had kunnen treffen.”

„Dat heeft-ie niet,” mompelde de tolk. En met een rilling voegde hij er achter: „Goddank niet.”

„Juist – daar zeg je het goede woord. God dank. Hij heeft mij en jou bewaard.”

„Als Hij dat dan maar altijd doet,” zei de Braziliaan. Het klonk weifelend en oneerbiedig. Maar oneerbiedig was het toch niet bedoeld, nam Koert Lammers aan. De weifeling kwam wel doordat Pablo wist van speerworpen, die raak waren geweest en van ongelukken, die dan toch maar aan allerlei lieden waren overkomen.

„Je mag geloven, dat God altijd doet wat het beste is voor wie Hem eerlijk liefheeft,” zei Koert. „Al is dat vaak héél iets anders dan jij of ik graag zouden hebben.”

„Nou dan.” Pablo begreep niet goed, wat zijn makker bedoelde – hij snapte wel, dat deze zoiets wilde zeggen als: „Als je van God niet krijgt wat je graag hebt of van Hem verwacht, moet je toch geloven, dat het goed is zoals Hij komen laat.” Maar . . . dan was je nooit van te voren zeker ervan, dat je veilig door moeilijke of lastige dingen heen komen zou.

„Dat is een mens ook nooit,” gaf Koert Lammers toe. „Maar daar gaat het in hoofdzaak ook niet om. Het gaat erom, dat een man weet dat hij in leven en sterven op God kan vertrouwen. Dat God altijd voor hem zorgt en ten slotte alles wat een mens overkomt voor die mens ten goede keren doet.”

Pablo dacht na over wat senhor Lammers daar zei. Hij had dergelijke dingen wel meer horen zeggen, maar nooit zo regelrecht als nu. Of kwam het door het avontuur, dat ze pas achter de rug hadden, dat wat de senhor zei hem dieper raakte?

„Wat bedoelt u met ‚ten goede keren‘?” vroeg hij.

„Uiteindelijk gaat het er in een mensenleven om, dat je van allerlei ellende afgeholpen wordt. Van pijn en ziekte en miserabele gedachten of slechte plannen. En van ruzie met anderen . . . Afijn, je kunt zelf wel een heleboel dingen bedenken, die je liever en beter kwijt bent dan rijk.”

Ja, dat kon Pablo heel goed – dat kostte hem bitter weinig moeite. Maar . . . zover schopte een mens het nooit, beweerde hij.

„Klopt,” erkende Koert Lammers. „Zie je, de oorzaak van al die nare dingen in de mensenwereld en in een mensenleven is de zonde.”

„De zonde?”

„Ja. Dat is, wanneer iemand niet leeft naar wat God geboden heeft. De wet van God niet houdt.”

„Zal wel,” mompelde Pablo. Veel had hij nooit over deze dingen gesproken of gehoord. „Maar als je die wet nou nooit gelezen hebt?”

Koert glimlachte. Hij vroeg niet eens, of de Braziliaan dan niet lezen kon. Hij zei: „Jij hebt zeker van God en zijn wet gehoord, Pablo. Je bent toch wel eens in een kerk geweest?”

„Ja. Als ik in de stad was. Maar ik heb er nooit veel om gegeven. En nooit veel van begrepen van wat de priester deed en zei.”

„Misschien heb je niet altijd goed geluisterd. Maar laten we daar niet over doorpraten. Belangrijker is, dat je weet wat er in Gods wet staat.”

„Weet u dat?” Blijkbaar verwachtte de man, dat een leek van die dingen niet veel afweten zou.

„Je moet God liefhebben bovenal en je naaste, dat zijn de lui met wie je in aanraking komt en met wie je veel te maken hebt, als jezelf.”

„Nou, de lui waar je mee in aanraking komt zijn niet altijd om lief te hebben.” Hij verdedigde zich – zonder

te bedenken misschien, dat hij in die verdediging zijn tekortschieten toegaf.

„Nee.” Koert wachtte even voor hij verder ging. Hij zag op het gezicht van Pablo een tevreden glimlachje te voorschijn komen bij dat ‚nee’. Het verdween, toen hij de spitse vraag liet volgen: „Maar ben jij altijd zo beminnelijk voor een ander?”

Pablo gaf geen antwoord – er scheen een herinnering door zijn gedachten te gaan, die onprettig was. Koert maakte dat op uit de manier, waarop de man een andere kant uitkeek. En toen herinnerde hij zich óók: het verhaal van Gustavo. Maar hij zei daar geen woord over; stelde er geen vraag over.

Pablo liet dit punt van het gesprek vallen – het werd hem zeker te gevaarlijk. Hij gooide er een afwerende vraag uit: „God liefhebben, zegt u. Waarom zou ik?” „Waarom zouden we?” herhaalde Koert die vraag, terwijl hij haar tegelijk uitbreidde. „Dat zal ik je zeggen. Omdat God ons eerst heeft liefgehad. Wij houden zijn geboden niet – wij doen ons eigen zin en bekommeren ons niet om Hem. En daarom zijn wij tegenover Hem schuldig.”

„Wij?”

„Ja, alle mensen. Als je een wet overtreedt, moet je gestraft worden, dat weet je.”

Dat wist Pablo en dat vond hij volkomen begrijpelijk.

„Maar hoe . . . ?”

Hij kon zijn vraag niet duidelijk onder woorden brengen en bleef erin steken. Koert Lammers trachtte te begrijpen, wát de ander vragen wilde: hij slaagde daar niet volledig in. „Hoe God ons straft?”

Pablo schudde het hoofd – nee, daar ging het hem niet in de eerste plaats om. Hij vond nu woorden – onhandige woorden – zonder veel samenhang. Ze hadden over liefhebben gepraat, en toen over straf. Hij zag het verband niet.

Toen vertelde Koert Lammers. Langzaam en uitvoerig. Van de komst van de Here Jezus, die de straf voor de zonde gedragen heeft aan het kruis en zo Gods vergiffenis heeft verkregen voor alle mensen, die hun zonde belijden. „Kijk, als je weet dat God jouw zonden vergeven heeft omdat Hij rekent, dat voor jou de straf door Jezus Christus gedragen is, dan móet je Hem toch wel liefhebben. Hem en zijn Zoon, de Here Jezus. En als je God liefhebt, doe je je best om naar Zijn gebod te leven. Dan denk je niet meer in de eerste plaats aan jezelf, maar dan probeer je te leven zoals Hij wil. Lief te hebben zoals Hij wil. En allerlei verkeerde en zondige dingen laat je, zoveel je maar kunt.”

„Nou, verkeerde dingen laten moet een mens wel,” gaf Pablo toe. „Want meestal krijg je de kous op je kop, als je fout bent.”

Koert schudde het hoofd. „Al zóu dat zo wezen, dan moet je de verkeerde dingen niet laten, omdat je bang bent voor vervelende gevolgen. Je moet ze laten, omdat God het wil.”

„Nou ja . . .” zei Pablo half binnensmonds. Blijkbaar vond hij het ‚laten‘ voldoende – de reden waarom je dat deed, was voor hem minder belangrijk.

„En dan,” ging Koert Lammers door, „het gaat niet alleen om wat je láát, maar niet minder om wat je doet.”

„Hm,” bromde de tolk. Koert kreeg het gevoel, dat zijn metgezel graag een eind zag aan hun gesprek. Dat het hem onrustig maakte. Toch brak hij het niet af.

„Als God wil, dat jij en ik onze naaste liefhebben, bedoelt Hij niet, dat we zo iemand vertellen hoe aardig we hem wel vinden, en verder geen hand voor hem uitsteken. Liefhebben is vast en zeker niet alleen een kwestie van vriendelijk praten, maar veel meer een zaak van voor de ander iets doen. Hem niet in de steek laten, hem helpen als het nodig is.”

„Zal wel.” Pablo stond op en deed een paar passen het

bos in. Ging daar staan, alsof hij ingespannen naar iets luisterde. Blijkbaar hoorde hij niets verontrustends – tenminste toen hij weer terug was bij senhor Lammers zei hij: „Niets bijzonders gehoord. Als het lichter wordt, breken we op.”

„Doen we,” stemde Koert in. Hij had begrepen, dat het verstandig wezen zou het gesprek niet weer op te vatten. Hoopte, dat er later nog wel eens gelegenheid voor komen zou.

Als hij geweten had, welke herinneringen het bij zijn makker had opgeroepen . . . „Je naaste liefhebben betekent: hem niet in de steek laten, hem helpen als het nodig is.” Toen senhor Lammers dat zei, had Pablo de slapende Raúl Gomez voor zich gezien. Raúl Gomez, van wie Gustavo verteld had.

HOOFDSTUK 8

Pablo ontdekt

De terugkeer in het kampement was niet onverdeeld plezierig. Natuurlijk ben je dankbaar, als je elkaar terugziet – maar wanneer de lui die uitgetrokken zijn om hulp te zoeken en te halen, geen hulp meebrengen, valt dat tegen. Niet alleen viel het Bram Hoenders tegen – Tjeerd even goed. Want Bram mocht dan niet verergerd zijn, beter was het zeker niet met hem geworden. Hij bleef slap en moe, voelde zich uitgeput.

Hij had de films die hij vóór het verlies van zijn mooiste camera gemaakt had, nog eens nagegaan; had ze gecatalogiseerd. Ja, het was een unieke verzameling, en het was heel jammer, dat hij ze niet verder uitbreiden kon. Dat drukte zijn stemming – hoezeer Tjeerd geprobeerd had, hem op te beuren met de verzekering,

dat je eens zou zien, hoeveel waardering het publiek thuis voor zijn documentaires hebben zou als ze samen hun lezingen gingen houden. Ja, dat wilde Bram best aannemen – en hij wist wel, dat hij tevreden kon zijn met wat bereikt was. Maar . . . hij had graag méér willen bereiken. Hij had dat ook wel gedaan, met zijn reserve-camera, als . . . hij gekund had. Want dat was nu juist de vervelende hoofdzaak: hij voelde, dat hij lichamelijk te slap was om er opnieuw op uit te trekken. Om uren te wachten in de vochtige, drukkende hitte van het oerwoud op gelegenheid om opnamen van wilde dieren te maken. En zeker om zich in geval van noodzaak te verdedigen tegen onverwachte, gevaarlijke aanvallen. Nee, voor Bram z'n gevoel was hij voor verder werk uitgeschakeld.

Daar kwam nog iets bij. Wat hem niet uitsluitend persoonlijk betrof, maar de hele expeditie. Of het nu kwam, doordat Pablo er niet was en de dragers dus zijn leiding en zijn gezag misten – een feit was het, dat onder hen de stemming begon te verslechteren. Ruzietjes kwamen voor, die bij het opgewonden temperament van deze heren gauw schreeuwerig werden. En soms in handtastelijkheden overgingen. Dan suste Gustavo wel eens – maar lang niet elke keer. Hij was er trouwens ook wel in betrokken; en als je bij een van de partijen hoort, ben je niet de meest geschikte vredeftichter. Senhor Rienstra was er wel in geslaagd, de onenigheiden te laten bijleggen, maar de eensgezindheid waar ze tot nog toe mee waren opgetrokken en hadden samengewerkt, scheen een stevige deuk te hebben gekregen. En . . . zoals de verhouding onder de mannen nu was, had je evenveel kans dat die verslechterde, als dat ze verbeterde. Dat waren de dingen, die Tjeerd Rienstra zorgen gaven. Met Bram Hoenders had hij er niet over willen praten – omdat Brams toestand één van de moeilijkheden opleverde en Tjeerd zijn vriend niet

bedrukker wilde maken dan deze al was. Maar toen Koert en Pablo terug waren en hun teleurstellend verhaal hadden gedaan, was hij tegenover hen beiden dadelijk met zijn bezorgdheid voor de dag gekomen. Toen ze gedrieën voor de tent van de senhores zaten. Koert had dadelijk gemeend, een oplossing te weten. Kijk, ze naderden onderdehand het eind van hun expeditie. Niet, omdat er niet meer te vinden en te verzamelen zou wezen, al konden ze best tevreden zijn met wat ze hadden bereikt.

Maar omdat de geldmiddelen grotendeels waren verbruikt en ze voor hun ander werk terug moesten naar Nederland. En kwam daar nu bij, dat Bram eigenlijk niet meer kon, of, om het anders te zeggen, dat het onverantwoord leek voor hem, langer in de selva te blijven, wel, dan moest hij maar vast teruggaan naar Manaos. Mèt wat tot nog toe bijeengebracht was, hun verzameling planten en insekten. En zijn films natuurlijk.

„Misschien geen gek idee,” vond Tjeerd. „Maar wie begeleiden hem?”

Hij keek naar Pablo Samper. Deze meende, dat dat betekende, dat senhor Rienstra hem vroeg senhor Hoenders te begeleiden. Maar Pablo blééf liever.

„Hoeveel dragers heeft senhor Hoenders nodig?” vroeg hij.

„Je kunt ook vragen: hoeveel man hebben wij verder nodig,” zei Koert, en hij keek Tjeerd aan.

„Ja. Laten we dat eens bekijken.”

De slotsom van hun overleg was, dat senhor Hoenders vijf dragers mee zou krijgen en twee man bij de andere senhores blijven zouden.

„Twee drágers,” zei Tjeerd Rienstra met nadruk. Hij had begrepen, waarom Pablo op zijn blik geen rechtstreeks antwoord had gegeven. Wilde de man laten voelen, dat als deze bij hem en senhor Lammers bleef, hij dienst zou moeten doen als koelie.

Pablo begreep dat. „Ik kan en wil best hetzelfde werk doen als Leon en Matteo en de anderen,” zei hij.

Toen was de regeling gauw klaar. Met senhor Hoenders zouden vier man meegaan, onder Matteo als voornaamste; Gustavo en Pablo zouden bij de andere senhores blijven.

Bram Hoenders stemde gauwer toe dan zijn vrienden hadden verwacht – een zeker bewijs voor het feit, dat hij zich lang niet fit voelde. En de vijf aangewezen dragers mopperden niet in het minst tegen. Ze kregen uitbetaling tot de laatste dag van de onderneming, was indertijd met hen in Manaos overeengekomen – dat ze eerder de selva uit konden en een poos eerder in de stad terug zouden zijn dan de anderen, vonden ze uitstekend. Vonden ze een ongedacht buitenkansje, dat aan hun mopperen en hun groeiende ontevredenheid op slag een eind maakte. Ze verzekerden de senhores, dat ze prima voor senhor Hoenders zorgen en hem veilig in Manaos brengen zouden.

„Met een goede week komen we je achterna,” beloofden Tjeerd en Koert, toen ze van Bram en zijn dragers afscheid namen. Ze bleven de groep nakijken, tot het bos deze aan hun blikken onttrok. Dat duurde niet lang. „We konden moeilijk anders,” zei Koert, toen hij zich omkeerde om aan zijn werk te gaan. „Maar eerlijk gezegd: ik zal blij zijn als we hem gezond en wel in Manaos vinden.”

„Geen bepaalde reden om daar niet op te hopen,” zei Tjeerd. „Maar ergens heb ik een zelfde gevoel als jij.”

Als je met z'n vieren bent is het net, of je dichter bij elkaar leeft dan wanneer de groep groter is. In elk geval ben je meer op elkaar aangewezen. Praat je meer met elkaar en reken je meer op elkaar.

Dat betekende in dit geval, dat Pablo en Gustavo vaker samen zaten en praatten dan voordien. Waar met name Pablo even aan scheen te moeten wennen.

Iets, dat alle drie de anderen opviel en waar geen van de drie anderen over sprak. Waar ze wel alle drie het hunne van dachten of het hunne over veronderstelden. Soms gaf het iets gewrongens aan hun gesprekken – vooral 's avonds, na de dagtaak. Overdag hadden ze hun werk – en dat voerde hen vaak twee verschillende kanten op. Tjeerd had dan Gustavo als begeleider en helper, Koert trok erop uit met Pablo. Werkelijk bleek deze bereid tot alle werk, dat van hem gevraagd werd – al was daar heel veel bij, dat hij als tolk eigenlijk niet hoefde te doen. Senhor Lammers kon best met hem overweg – en een enkele maal stond hij zelfs op het punt om met de man te beginnen over de kwestie, die hem telkens weer in de gedachten kwam: het verhaal van Gustavo. Hij deed dat niet, en toch . . . Merkwaardig eigenlijk, dat Pablo ietwat anders werd 's avonds, zodra ze alle vier in het kamp terug waren en hij Gustavo in de buurt had.

En niet minder merkwaardig: het gedrag van Gustavo scheen ook te veranderen. Dat kwam zeker, doordat hij nu vaker op Pablo aangewezen was dan eerst. Zijn antwoorden waren soms korter dan nodig was; in zijn toon klonk vaak een zekere geprikkeldheid.

De tweede dag al had Koert Lammers dat menen op te merken – de derde dag was hij er zeker van. En wat hem daarbij opviel: Pablo nam dat van Gustavo. Gaf dikwijls een heel wat kalmer en minder-onvriendelijk antwoord, dan je zou hebben verwacht. Kwam dat mogelijk door een soort vrees; door zoiets als schuldgevoel? vroeg Koert zich af.

Hij praatte er over met Tjeerd.

„Je kunt gelijk hebben,” zei die. „Ik had ook al zoiets gezien en gedacht. Afijn, daar kunnen we ons niet in

mengen, vind ik. Hopelijk maken die twee geen moeilijkheden."

„Zal wel niet," beweerde Koert optimistisch. „Die paar dagen dat we nog hier werken, houden ze het wel met elkaar uit."

Maar als je hem naar de grond van dat optimistische vertrouwen gevraagd had, zou hij die niet hebben kunnen noemen. Want het spreekwoord: „Wat je hoopt, geloof je graag" is wel een verklaring, maar geen stevige bewijsgrond.

Koert kreeg ongelijk. Plotseling en fel.

Ze waren in het kamp terug na een dag van hard werken in het oerwoud. Allebei de groepjes hadden reden tot tevredenheid: senhor Lammers zowel als senhor Rienstra was thuisgekomen met mooie, nieuwe vondsten. Ze waren bezig die te verzorgen en te bergen, allebei met hulp van hun assistent. Gustavo en Pablo hadden elk een kist uit de tent gehaald, waar de klaargekomen meegebrachte vondsten in zouden worden geborgen. In de ene de planten van senhor Rienstra, in de andere de insekten en kleinere dieren van senhor Lammers. De kisten stonden niet ver van elkaar – en op een gegeven moment liep Pablo in zijn ijver Gustavo voor de voeten. Botste tegen hem aan. Helemaal niet erg. Maar . . . door de onverwachte stoot liet Gustavo wat hij in handen had, vallen.

„Kijk uit, sufferd," zei hij nijdig. „Raap op!"

Als hij dat laatste gewoon gevraagd had, wie weet had Pablo dat dan niet gedaan. Maar de bitse toon waarop Gustavo commandeerde inplaats van te vragen deed drift in Pablo opvlammen. „Doe het zelf. Ik ben jouw knecht niet."

„Raap op, zeg ik je." Gustavo deed dreigend een stap naar Pablo toe – wees gebiedend naar wat hij door Pablo's schuld had laten vallen. Het scheen, dat de

tolk het wijzende gebaar verkeerd begreep, of dat het herhaalde gebod te veel voor hem was. Voelde hij zich bedreigd? Beledigd? Wie die het wist?

Vóór een van de beide Hollanders tussenbeide komen kon met woord of daad, rukte Pablo de machete uit zijn gordel – hief de arm op om toe te stoten.

Tjeerd riep – Koert sprong toe – het was niet nodig. Met de rechterhand weerde Gustavo de stoot af: hij ving de arm van Pablo, die daalde voor de stoot, op. Greep de pols van zijn aanvaller en duwde die omhoog. Tegelijk legde hij zijn linkerarm in Pablo's rug – drukte de rechterarm van zijn tegenstander boven diens hoofd met kracht naar achteren. Pablo wankelde – toen smiet Gustavo hem van zich af. De tolk tuimelde tegen de grond. Woest klauwde hij overeind – wilde opnieuw aanvallen. Hij kreeg de kans niet: Tjeerd en Koert grepen hem vast en hielden hem in bedwang. Hij worstelde om los te komen – het lukte niet. Gustavo keek hem aan met een minachtende blik.

„Laat hem gerust los, senhores. Ik ben geen voorman bij de seringuero's.”

Het duurde even voor de betekenis van wat Gustavo zei tot de drie mannen doordrong. Pablo was de eerste die de bedoeling, de beschuldiging, snapte. „Je liegt!” schreeuwde hij wild. „Je liegt!”

Gustavo keerde zich naar de senhores, die ondanks zijn woorden Pablo stevig bleven vasthouden. „Hoe kan ik nu liegen, dat ik geen voorman ben?” zei hij spottend. „Waar verdedigt deze schurk zich tegen?”

Koert keek naar Tjeerd – Tjeerd zag Koert aan. Pablo worstelde niet meer om los te komen. Ze hadden allebei het woord ‚schurk’ gehoord. Ze herinnerden zich allebei het verhaal over Raúl Gomez. Hun vermoedens daarna. Had Gustavo méér geweten dan hij tóen gezegd had? „Hij wil zich verdedigen, omdat hij bang is dat jij hem aanvalt,” zei senhor Rienstra diplomatiek.

Gustavo was zichzelf weer meester. „Hem aanvallen? Waarom? Als ik dat gewild had, had ik het wel gedaan.” „Was je het dan van plan?” snauwde Pablo. Onvoorzichtig, want hij lokte het weerwoord uit: „Denk jij, dat ik er reden toe had?”

Verward zweeg de tolk – hij kon geen antwoord geven. „Jullie moeten deze twist bijleggen, mannen,” zei Tjeerd Rienstra. „We zijn hier in de wildernis op elkaar aangewezen, en als we onderling twist krijgen kon het wel eens wezen, dat we niet heelhuids de bewoonde wereld bereiken.”

„Goed,” zei Gustavo. „Maar dan moet hij – met een hoofdknik in de richting van Pablo – me één vraag beantwoorden. Hoe is zijn werkelijke naam?”

Daar had je de vraag, die ze alle drie zichzelf al vaker hadden gesteld; die geen van hen openlijk had durven doen.

Pablo was losgelaten; maar de senhores stonden vlak bij hem, klaar om hem zo nodig opnieuw te pakken. Hij durfde geen van hen in de ogen te zien, toen hij antwoordde: „Pablo – hoe anders?”

„Hoe méér?” De stem van Gustavo klonk scherp.

„Caldera,” zei Tjeerd Rienstra.

Pablo maakte een beweging die geen van drieën begreep – maar de twee Hollanders pakten dadelijk elk een van zijn armen. Wilde hij vluchten?

„Stom, dat ik dat niet eerder vermoedde,” zei Gustavo.

„Maar toen ik er eenmaal erg in kreeg, was ik er zeker van.” Hij legde niet verder uit hoe hij dat vermoeden had gekregen – het was nu duidelijk, dat hij gelijk had. Je kon het zien aan de houding van Pablo. Die liet het hoofd hangen en zweeg. Durfde hij geen van de anderen aanzien?

„Dan ben jij dus de man, die mijn vriend in de steek gelaten heeft,” stelde Gustavo vast. Grimmig. „Je weet, hoe ik en anderen daarover denken.”

Het leek als maakte weer woede zich van hem meester; dreigend deed hij een pas in Pablo's richting. Koert Lammers voorkwam handtastelijkheden. Hij hield Gustavo tegen. „Je hebt gelijk,” zei hij, „en ik kan begrijpen dat je wild wordt. Maar weet je, waarom Pablo jouw vriend in de steek gelaten heeft?”

„Dat doet er weinig toe: gedáán heeft hij het. En als Raúl niet levend uit de selva gekomen was, dan gebeurde dat met hem evenmin.”

Tjeerd glimlachte even – maar hij was zo wijs niet te zeggen wat hij dacht: als Raúl niet levend de selva uitgekomen was, zou Gustavo niets van wat er gebeurd was geweten hebben. Zou hij van de schuld van Pablo geen flauw vermoeden hebben gehad.

„Het doet er niet álles toe,” hoorde Tjeerd zijn vriend Koert zeggen in weerslag op Gustavo's ‚weinig’, „maar het is misschien wel van enig belang.”

„Voor mij niet, senhor.”

Pablo volgde de woordenwisseling met toenemende aandacht. Waar wilde senhor Lammers heen?

Hij hoefde niet lang te wachten om dat te weten.

„Een man kan zijn vriend in de steek laten uit lafheid, uit ongevoeligheid en wie weet waarom nog meer. Hij kan hem ook in de steek laten, omdat hij vlucht uit angst.”

„Vlucht uit angst? En zijn maat dan – kan die niet net zo goed bang zijn?”

Je kon horen, dat de onverwachte opmerking van senhor Lammers Gustavo meer verwonderde dan overtuigde. Hij kon ook niet weten, dat de senhor hier zei, wat Pablo hem nog geen week geleden bekend had.

De hulp, die senhor Lammers hem gaf schonk de tolk moed. Hij keek Gustavo aan.

„Het is, zoals de senhor zegt. Jij weet misschien niet wat dat is, maar soms valt de angst, de verstikkende angst op me, zonder dat ik precies weet waarom. En zonder dat ik me er tegen kan verzetten.”

„Een flinke vent móet overal zich tegen kunnen verzetten,” beweerde Gustavo. „Jij had moeten blijven, al was je nog zo bang geweest. Om Raül.”

„Je hebt gelijk,” erkende Pablo. „Maar ik kón niet.”

„Je hebt er niet over gedacht en het niet geprobeerd,” hield de ander hard vol.

Toen gaf Pablo geen weerwoord meer. Hàd Pablo geen weerwoord meer.

„Helemaal ongelijk heb je niet, Gustavo,” zei Koert Lammers. „Helemaal gelijk nog veel minder. Als je zelf je nooit zó heb gevoeld . . .”

„. . . kun je het niet begrijpen, wilt u zeker zeggen? Nou, ik kan het niet begrijpen.”

„Maar je zult toch toegeven, dat Pablo niet weggelopen is, omdat hij jouw vriend in de steek wilde laten.”

„Of hij het wilde of niet – hij dééd het.” Het scheen als wilde hij nog iets zeggen, maar er kwam geen woord meer. Hij neep de lippen op elkaar, maar de blik die hij naar Pablo wierp was nog verre van vriendelijk.

„In ieder geval, we spreken af, dat jullie elkaar verdragen, zolang we op expeditie zijn. Dat is een. En twee is, dat je bedenken moet, dat je je vijand moet vergeven. En niet alleen bedenken – doen óók,” zei Tjeerd.

„Ik zou niet weten waarom.” Gustavo bleef weerbarstig.

„Niet ,waarom’, maar ,om Wie’,” zei Tjeerd. „Dat zal ik je zeggen, al weet je het wel. Om Jezus’ wil.”

De man wendde zich af, liep weg. Mompelde in het weggaan: „Ik zal wel zien.”

Was dat een soort belofte, òf een smoesje, om zich van het gesprek af te maken?

Mieren

De vrede bleef bewaard – maar daar was enig overleg voor nodig van de kant van Tjeerd en Koert. En veel zelfbeheersing bij de twee anderen.

Overdag viel het nog het gemakkelijkst – Tjeerd nam Gustavo mee en Koert Pablo. Dat was niets opvallends, dat hadden ze geregeld al gedaan. En als de twee Brazilianen elkaar niet zagen, werd er van hun zelfbeheersing weinig gevergd. Ze mochten, elk voor zich, over hun vete denken; ze mochten er een paar of meer dan een paar woorden over wisselen met de senhor, met wie ze in het oerwoud naar planten en dieren speurden, maar overdag was dat alles. 's Avonds, terug in het kamp, lagen de zaken anders. Moeilijker. Want je kon mekaar wel uit de weg gaan – helemaal elkaar ontlopen ging nu eenmaal niet. Bij de maaltijd zaten ze met z'n vieren – en dan wisten Tjeerd en Koert de gesprekken wel zó te houden, dat er geen twist ontstond. Waar – dat zagen ze allebei en ze waren er tevreden over – Gustavo en Pablo toe meewerkten, door weinig te zeggen. Of over niet meer dan het werk te praten.

Ietwat meer kopzorg had Tjeerd gehad over de kwestie van het slapen. Koert en hij hadden hun tent – sedert Bram met de andere dragers weg was, hadden ze géén tweede tent meer: die had Bram mee voor zich en zijn mannen. Bezwaar had dat niet gegeven: toen Bram 's morgens vertrokken was, stond er 's avonds een hut van takken en bladeren, groot genoeg voor twee man. Bestemd voor twee man, voor Pablo en Gustavo. Die er de eerste avond samen naar toe gegaan waren.

Maar . . . of het wijs was, hen nu een hele nacht met

z'n beiden alleen te laten? Goed, je kon het zó regelen, dat ze niet tegelijk wacht hielden 's nachts. Maar daar was niets meer dan een stuk van de nacht mee gemoeid. En wat kon er niet gebeuren in de rest van de donkere uren?

Lang had Tjeerd niet overlegd. Hij hield van door-
tasten en had een hekel aan halve maatregelen. Ten-
slotte waren ze geen kinderen meer, geen van vieren en
moest je belangrijke dingen, al wáren ze pijnlijk, open
kunnen bepraten. Eigenlijk ging het hem niet om ‚be-
praten‘, maar om regelen.

Hij deed dat, toen ze die avond met z'n vieren zaten te
eten.

„Ik heb zó gedacht,“ zei hij. „Pablo komt bij senhor
Lammers in de tent, en ik ga bij Gustavo in de hut
vannacht.“

Niemand zei: „Waarom?“ want ze begrepen het alle
drie.

„Mij best,“ steunde Koert zijn vriend.

„Ik wil ook wel alléén in de hut,“ zei Gustavo.

„Hoeft niet. Met z'n tweeën is gezelliger.“ Tjeerd zei er
niet bij, wat hij wél er bij overlegde: als je Gustavo alleen
de hut in liet, zou deze misschien het gevoel krijgen,
dat hij een beetje uitgesloten werd; zoiets als aan de
kant gezet. En dan kon je nooit weten, waar grimmige
gedachten de man toe brengen konden. Je kunt je door
eigen denken zó opwinden, dat je woest wordt . . . En
wie weet, wat er dan zou gaan gebeuren!

Het gebeurde zoals senhor Rienstra had gezegd, en het
was goed zo. Dat vonden ze alle vier – al zeiden ze er
geen woord meer over.

De nacht was voorbij. Gustavo had het laatste stuk er-
van wacht gehad – maar net zo min als in de voornacht
was er in de nanacht iets bijzonders geweest. Het vuur,
dat hij een poos aangehouden had, begon uit te gaan.

De man had er geen nieuwe brandstof opgeworpen sedert het grauwe licht van de aanbreekende morgen tussen de bomen en onder hun lover sterker werd. Nu stond hij op om de anderen te wekken. Hij liep de hut binnen. Senhor Rienstra wás al wakker – hij was bezig zich te kleden.

„Morgen, Gustavo,” groette hij.

„Morgen, senhor.”

De Braziliaan keerde zich om, om naar de tent te gaan van senhor Lammers en Pablo – toen hij in de opening van de hut was, vloog hem een duif voorbij. Met wild geklapper van vleugels, als in hevige angst. Het beest botste tegen de achterwand van de hut, klauwde zich vast aan de dunnere rijzen van die achterwand en bleef daar hulpeloos hangen. De twee mannen keken elkaar verbaasd aan. Niet lang – Gustavo zag onmiddellijk, wat er aan de hand was. Hij schrok.

Op de veren van de vogel ontdekte hij ettelijke mieren. Van de gevreesde, rode soort, die soms in hele horden het woud onveilig maakten. Ze zaten op de kop van de duif, vlak bij de ogen; hij zag ze onder de vlerken. Het beest sloeg nog steeds met de vleugels, als poogde het de kwellende diertjes kwijt te raken. Dat lukte niet – de duivepootjes lieten de takken los en de vogel viel op de grond. Tjeerd bukte zich om haar op te rapen.

„Laat liggen, senhor. Daar kunt u niet meer helpen.”

Terwijl hij het zei, liep Gustavo naar buiten. Daar kwamen méér, daar klonken ándere geluiden dan gewoonlijk in het ochtendbos. Krijsende kreten, woest brullen, angstaanjagend gegil. En de dieren waren wild van onrust en vrees. Steeds meer kwamen er voorbij in jagende angst. Tapirs braken door het onderhout en holden zo snel het hun mogelijk was voort. Een gordeldier schoof snel over de kleine open plek, waar de tent stond – je zag op zijn pantser veel rood. Mieren!

Uit de takken van een van de bomen viel een klein aapje

omlaag – het had blijkbaar geen kracht meer om zich aan de takken vast te houden. Het probeerde over de bodem verder te komen – je zag, dat het diertje met moeite en pijn liep. Vogels joegen over de plek – ze verdwenen tussen de bomen. Een verwarring van geluiden vervulde de lucht, scheurde je trommelvliezen haast stuk. „Mieren!” schreeuwde Gustavo. Een kreet van schrik. Tegelijk een alarm. Hij holde met grote sprongen naar de tent – hoefde de makers dáár niet te wekken. Die kwamen al naar buiten – Pablo de eerste. Hij had eerder dan senhor Lammers begrepen, welk gevaar dreigde. Trekkende mieren. In brede kolonnes komen die vaak door de Braziliaanse wouden. Kilometers breed soms, tientallen meters diep. Dan kruipen ze over alles, wat op hun weg is; dan knagen ze alles kapot wat ze tegenkomen. Geen dier is veilig – geen dier kan tegen hen op. Want voor tien mieren die worden doodgetrapt onder een poot, komen er honderd in de plaats; als een beest door uitputting neervalt op de vlucht is het in een ogenblik met de rode rovers overdekt. Dan wordt het gebeten, uitgezogen, uitgemergeld. Afgevreten resten laten de mieren ervan achter – dan trekken ze verder naar nieuwe prooi. Er is geen verweer tegen deze verschrikkelijke stroom van wriemelende insecten. Er is alleen maar de vlucht.

Die niet altijd redt. Want ongelooflijk snel beweegt de rode vloed zich voorwaarts. Een aarzeling of een struikeling op de vlucht betekent, dat de eerste vervolgers zich aan het lichaam van de vluchteling hechten. Dat ze hun slachtoffer pijnigen en verzwakken door hun venijnige beten; door de zwellingen, die die beten veroorzaken.

„Hollen!” schreeuwden Pablo en Gustavo bijna tegelijk. Maar Tjeerd en Koert volgden die roep niet dadelijk op. Beseften de omvang van het gevaar niet. Ze keken rond in de tent: wat zouden ze kunnen meenemen? Kunnen redden?

„Wapens!” riep Gustavo, die hun kijken had gezien en begrepen. „En voedsel.”

De Hollanders volgden de geschreeuwde raad op; half zich ervan bewust, hóe groot het gevaar was. Ze grepen hun geweer, hun ammunitie. Keken rond, wat ze méér meenemen konden. Daar stonden de kisten met hun moeizaam verzamelde planten en insekten. De kostbare opbrengst van hun expeditie. Tjeerd deed een pas in die richting – maar hij bukte niet. Op dit ogenblik holden een paar apen in doodsangst voorbij. Ze klauwden met hun lange armen, hun behaarde handen zichzelf over het lichaam. Eén viel neer.

En daar . . . De stroom naderde, een brede, onafzienbaar brede baan van rood tussen de bomen, over de bodem. Het lagere struikgewas was in een moment erdoor overdekt; je zag de bewegende gordel opklimmen tegen de stammen van palmen en rubberbomen. Het geel van mimosa's verdween eronder . . .

„Die kist!” Tjeerd wees er een, die de belangrijkste vondsten bevatte. Maar Koert was verstandiger mogelijk.

„Staan laten – kom mee.” Met wijde stappen vluchtte hij. Wèg van deze toenemende verschrikking. Wèg van dit gruwelijke gevaar.

Tjeerd begreep en volgde. Vlak achter hem kwam Pablo; dan Gustavo.

De laatste had een blikken trommel proviand gegrepen. Het was zo goed als zeker, dat ze in het bos niet veel eetbaars zouden vinden, als ze ontkomen waren, bedacht hij. Daarom belastte hij zich met iets, dat hem in zijn vlucht belemmerde. Dat zijn vlucht vertraagde. Al zou dat – hoopte hij – niet noodlottig zijn.

Het werd hem noodlottig.

De mieren naderden – haalden in. De mannen liepen al over de voorsten van de vinnige rode beestjes. Die kropen tegen hun benen op – je voelde er op je handen.

Hollend sloegen ze het gedierte zoveel mogelijk van zich af.

En toen gebeurde het. Maar van de drie anderen zag het géén. Over een kronkelende boomwortel, die hij in zijn jacht om voorwaarts te komen, niet snel genoeg zag of misschien helemaal niet zag, struikelde Gustavo. Met een doffe smak sloeg hij tegen de grond – zijn trommel vloog hem uit de handen en botste tegen een boom. De gevallen man keek daar niet naar om – dringender was zijn veiligheid. Hij wilde overeind komen – met een kreet van pijn zakte hij terug. Hij voelde een stekende pijn in het rechterbeen – dat was gekwetst. Maar liggen-blijven betekende ondergang. Hij beet de kaken op elkaar en probeerde opnieuw. Het lukte – met moeite. Zijn gezicht vertrok krampachtig van pijn. Van angst óók. Hij voelde de diertjes in snel groter wordend aantal op zijn handen, zag ze op zijn kleren. En tussen de bomen door zag hij de achterste van zijn makkers verdwijnen, Pablo.

Hij schreeuwde. Pablo keek om. Holde door, al omkijkend. Toen zag hij, dat Gustavo kreupelde, haast niet opschoot. Hij schrok. Een kort ogenblik aarzelde hij – toen keerde hij om en kwam terug. Zonder een woord te spreken pakte hij Gustavo onder diens rechterarm en sleepte hem mee. Het ging – maar te langzaam. De rode stroom rond hen werd breder, dieper. Stroomde al een paar passen voor hen uit.

„Laat . . .” begon Gustavo hijgend. Wat hij wilde zeggen: dat wachtte Pablo niet af. Hij ging vóór zijn makker staan, met de rug naar deze toe. Boog voorover.

„Spring op,” beval hij scherp.

Het lukte, al was de sprong waarmee Gustavo op Pablo's rug trachtte te komen te kort: de man kon met zijn gewonde been zich niet voldoende afzetten. Hij voelde de armen van zijn makker onder zijn dijen – hij voelde, hoe deze hem met een ruk hoger sjoerde.

Toen begon Pablo te lopen. Zo snel hij kon. Je hoorde zijn hijgende adem. En nóg waren ze niet aan de rode bedreigers ontkomen.

Geen van beiden zei iets. Pablo had zijn adem voor belangrijker dingen nodig; Gustavo keek uit, of hij ergens redding zag. Of hij de senhores zag. Hij riep, maar zijn kreet ging verloren in de chaos van geluiden om hen heen.

Toch . . . Hij meende tussen het groen van planten en struiken en boomstammen door, de kleur te zien van een vuilwit overhemd, een kakibroek. Dat was een van de senhores. Wonnen Pablo en hij op hen? Of kwam er een terug om naar hen te kijken? Nu zag hij: senhor Rienstra stond even stil. Om te zien, waar zij bleven zichtbaar. Nu ontdekte deze hen. Hij kwam op hen toe. Uitleg vroeg hij niet – uitleg had hij niet nodig om te begrijpen, dat er geholpen moest worden. En dat deed hij. Hij trok Gustavo van Pablo's rug, greep Pablo's rechterpols met zijn eigen linkerhand. Zo vormden de twee onderarmen een zitplaats.

„Je armen om zijn nek en de mijne,” beval hij kort. Gustavo deed het. Toen droegen twee man hem: voor elk van hen de helft van de last.

„Gelijk stappen,” beval senhor Rienstra. Het bevel was niet nodig, want dat begreep Pablo wel uit zichzelf. Wèl nodig was het, op dat gelijke stappen voortdurend te letten: de haast van hun vlucht, de ongelijkheid van de grond maakten het lastig, met elkaar in de vereiste pas te blijven. Maar het lukte. Hoe lang zou deze vlucht duren? Deze vlucht voor de blijvende dreiging achter hen; naast hen?

„We winnen,” zei Gustavo. Hij kon daar beter op letten dan de mannen, die hem droegen, die al hun aandacht nodig hadden bij hun lopen.

En toen kwam de sterkende mededeling.

Bij een hoge palm stond senhor Lammers. Hij wachtte

op hen – ongeacht de honderden vinnige mieren, die over de bosgrond bij en langs hem kropen. Ondanks de duizenden, die hij wist dat daarna volgen zouden. Toen hij de drie zag aankomen, riep hij: „Nog even volhouden! Hier weet ik de weg. We zijn bij het water.” Pablo keek rond – ook hij herkende de plek. Met senhor Lammers was hij er geweest. Niet ver er vandaan stroomde de rivier – en daar zouden ze redding vinden. Het water inlopen – waar de mieren hun niet volgen konden. Vooruit!

En terwijl hij, hijgend en verbeterd, met senhor Rienstra samen zijn maat uit dit gevaar trachtte te dragen, viel hem de verschrikkende gedachte in aan het gevaar van de rivier. Die zou hen van de mieren verlossen – die herbergde alligators.

In de jagende vlucht had hij zijn aandacht zó gespannen gehad bij de mogelijkheden om weg te komen, dat in zijn denken geen voldoende plaats was geweest voor vrees – nu viel plotseling een verlamdende angst op hem. De greep waarmee hij de pols van senhor Rienstra vasthield, verslakte – Tjeerd keek naar hem met een snelle blik. „Vasthouden, Pablo,” zei hij.

De blik en het woord hielpen de man. Hij mócht niet toegeven aan zijn angst. – Hij beet de kaken op elkaar en vermande zich: hij wilde niet toegeven aan zijn angst. Even zag hij het gelaat van Raúl Gomez voor zich: tóen had zijn angst hem overwonnen; nú zou dat niet gebeuren. Hij keek naar zijn metgezellen, en voelde de steun van hun hier-zijn. Alléén was hij indertijd voor zijn vrees bezweken; het hielp, dat hij nu niet alleen was.

Koert Lammers was doorgelopen, toen hij zijn makkers naderen zag. Telkens omziend naar hen, de weg voor hen banend. Hij boog takken opzij hij zocht de vlakste stukken grond. De drie waren vlak achter hem.

Toen zagen de mannen een eind voor zich uit het

glinsteren van water. Dat gaf moed, dat hielp hen volhouden. Ze hadden op de mieren gewonnen: niet veel maar tóch zoveel, dat de diertjes niet meer in massa vlak achter hen waren. Al waren er meer dan hen lief was op hun kleren en op hun lichamen gekropen onder de vlucht.

Dáár was de rivier. Zonder bedenken liep Koert het water in; dicht achter hem deden dat Tjeerd en Pablo met hun last. De oever glooide langzaam – dat was een geluk. Ze waren al meters van de kant en nog stonden ze niet dieper in het water dan tot hun knieën. Ze bleven staan – voorlopig beveiligd voor de miljoenen insecten, die ze nu bedaarder konden gadeslaan. Het golfde over de bosgrond, het golfde tegen boomstammen en over struikgewas – de rode vloed naderde de oever. In spanning keken de mannen toe – nog lang niet helemaal zonder vrees. De voorste zoom van het naderende mierenleger bereikte de waterlijn – het scheen, dat ook die hun opmars niet zou tegenhouden. Een halve meter, een meter ver bedekte het rood de rivier vanaf de oever – Pablo deed een paar passen verder van de kant af. Met hem liep senhor Rienstra mee: samen droegen zij immers Gustavo! Maar Tjeerd Rienstra was voorzichtig – hij dacht aan de gevaren, die in de rivier konden schuilen. Alligators in de eerste plaats. En . . . hoe lang zouden ze in het stromende water kunnen blijven staan? Hoe ver zouden die dreigende mieren kunnen komen?

Hij zag, hoe de stroom ze wegdreef, hoe ze in het water onder gingen. Maar er waren er zó ontzaglijk veel – er zouden vast wel talloze hen bereiken. Goed, dan moesten ze onderduiken – telkens weer. Om de gevaarlijke dieren af te spoelen.

En toen . . .

Gustavo zag het het eerst; de anderen bijna op hetzelfde ogenblik! Een eind stroomop, waar de rivier een

bocht maakte, kwam om die kromming een eiland aan-drijven. Begroeid – ja. Bewoond! Er stond een soort huis op, van takken en stammen. Met een loofdak. Dan moesten er mensen zijn, al zagen ze die nog niet. Koert zette de handen als een toeter aan de mond en schreeuwde over het water. **Wéér! Weer! Gustavo riep eveneens. Van achter de woning kwam een man naar de kant van het drijvende eiland lopen. Aan de zijde waar hij het roepen hoorde. Koert zwaaide met beide armen om hulp – Gustavo riep: „Mieren!”**

Zij werden begrepen – zij werden geholpen. De man maakte een kano los, die aan een stuk touw achter zijn drijvende land mee werd gesleept – pagaaide naar de vluchtelingen. Hij hielp hen instappen – na enkele ogenblikken waren ze veilig. Al stonden ze dan niet op vâste grond.

Hun verhaal was gauw gedaan. Hoefde eigenlijk niet gedaan te worden – want de bewoners van de drijvende woning begrepen het wel. Zeker het laatste stuk ervan: de nodige vlucht.

Met een paar woorden vertelde Pablo – allereerst van het vallen van Gustavo en van zijn verstuikte voet. Ze keken naar die voet. Het was lelijk angekommen: rond de enkel was het been dik en blauw. Toen Tjeerd het beetpakte om het beter te onderzoeken, trok Gustavo het in een onwillekeurige beweging terug. Toen grimlachte hij om eigen kleinzerigheid en stak het senhor Rienstra weer toe. Behoedzamer nu betastte deze het – drukte hier en daar even. „Niets gebroken geloof ik,” zei hij. „Misschien een spier gescheurd of verrekt.”

„Dan een stevig verband erom,” zei Koert Lammers. Jawel, dat zou zeker goed zijn, maar . . . hoe kwám je aan een stevig verband? Zelf hadden ze niet meer bij zich dan de paar simpele stukken linnen, die ze droegen: een doorzweet hemd elk en een kort broekje. De be-

bewoner van het drijvende eiland hielp: hij gaf een versleten laken, dat in repen kon worden gescheurd. Tjeerd wikkelde die strak en stevig om het gekwetste been. Aanvankelijk deed dat pijn – later gaf de wikkel sterke steun. Toen het verbinden gebeurd was, konden de mannen praten. Vertelde Pablo uitvoeriger, wat hun was overkomen. Hoe ze gevlucht waren, en alles in de steek hadden moeten laten. Soms vulde Koert of Tjeerd met een enkel woord zijn relaas aan, Gustavo zweeg. Ze dachten: om de pijn, die hij had.

Maar het lag anders.

Hij keek naar Pablo. En toen er even een stilte viel in het gepraat van de anderen zei hij: „Jij was bang.”

Zijn zeggen verwonderde Koert en Tjeerd; het verwarde Pablo. Vóór een van hen iets kon terug zeggen, ging Gustavo door: „Ik zag het. En toch heb je me geholpen.”

„Heeft hij,” bevestigde Tjeerd. Die had de aarzeling van de tolk, toen ze de rivier instapten, ook opgemerkt. En Pablo had z'n angst teruggedrongen terwille van zijn makker.

„Je bent een flinkere kerel, dan ik gedacht heb,” zei Gustavo. „Ik zal nooit vergeten, wat je voor me hebt gedaan.”

„Dank je.”

„Dan moet je hem ook dat geval met je vriend niet meer nadragen,” zei Koert. „Toen heeft de angst hem zó te pakken gehad, dat hij niet wist wat hij eigenlijk deed.”

„En ik was toen alleen.” Het was een zwakke verontschuldiging.

„Ik zal proberen,” beloofde Gustavo. Hij meende dat eerlijk. „Maar of ik het vergeten kan . . .” voegde hij er weifelend achter.

„Dat hoeft niet,” mengde Tjeerd Rienstra zich in het gesprek. „Vergeten is een kwestie van het geheugen; vergeven is er een van je wil en je hart.”

„Bovendien,” zei Koert nuchter, „als je iets vergeten bent, hoef je over vergeven niet meer te praten. Want wat je vergeet, daar heb je geen last meer van. De kunst is: al vergeet je niet, tóch vergeven. Niet boos meer willen zijn om wat een ander heeft gedaan.”

„Valt niet mee,” mompelde Gustavo.

„Gelijk heb je.” Koert Lammers glimlachte, toen hij verder ging. Om de scherpte van zijn opmerking te verzachten. „Maar – vermoedelijk heeft een ander jou ook wel eens iets moeten vergeven.”

„Nou ja.” Gustavo had geen ander weerwoord. Ontkennen, dat senhor Lammers gelijk had, kón hij niet, maar om het toe te geven . . .

„Hoeveel vergeeft God ons niet, telkens weer,” zei Tjeerd Rienstra. „Veel meer dan wij ooit aan een ander hoeven te doen.”

„Nou ja,” mompelde Gustavo weer. Wat verlegen; wat afwerend. Maar toch: het trof hem, dat zeggen van senhor Rienstra.

Hij keek Pablo aan. „In elk geval: jij hebt me uit die mierenstroom geslept.” Hij stak hem de hand toe.

Pablo aanvaardde die graag.

Het oerbos aan weerskanten gleet aan het langzaam drijvende stuk grond-en-planten voorbij. Behalve de man, die hen in zijn kano gered had, waren er nog twee mannen op, broers van hem. Jongere broers. En verder zijn vrouw, donna Marina en drie kinderen. Ze wilden ergens in de buurt van Manaos hun eiland naar de kant sturen en daar blijven liggen. In selva's daar de bosprodukten zoeken en die verhandelen aan kooplui, die de rivier bevoeren. Lukte die verkoop niet gauw en goed genoeg, dan wilden ze verder gaan om zelf in de stad hun voorraad aan de man te brengen.

„Een voorraad, die jullie nog niet eens hebben,” zei Pablo.

Dat was zo – maar ongetwijfeld zouden ze er een verzamelen. Trouwens: een déél hadden ze al – gezocht en gehakt en gekapt verder stroomop. In een streek, nog ontoegankelijker dan die waar de Hollanders en hun helpers hadden gewerkt. Ze lieten zien, wat ze al bij elkaar hadden gebracht.

Gustavo en Pablo gaven daar niet meer aandacht aan dan nét genoeg, om hun gastheer hun onverschilligheid ervoor niet te laten merken; de senhores toonden meer interesse. Keken, of ze er voor hen onbekende dingen bij ontdekten. Vroegen, hoe groot de voorraad wezen moest, om verder stroomaf te drijven.

Henrico, de oudste van de broers, gaf uitsluitsel.

„Hoe lang duurt zo'n tocht?” vroeg Tjeerd.

Ja, dat was moeilijk precies te zeggen. De ene keer was je gelukkiger met je zoeken en vinden dan de andere. Maar een paar weken bleven ze zeker liggen op de plek, die ze kiezen zouden. Henrico lachte, toen hij erbij voegde: „Als de senhores en hun mannen meehelpen, gaat het vlugger. En duurt het korter.”

Nee, dat was de bedoeling niet. Ze waren blij en dankbaar, dat ze aan boord waren genomen en mee mochten reizen – maar ze wilden en moesten zo gauw mogelijk naar hun andere kameraden. Die in Manaos op hen wachtten.

„Dan gaan de senhores mee, tot wij ergens aan de oever liggen en trekken dan zeker te voet verder?” veronderstelde Henrico.

Ja, dat zouden de senhores kunnen doen – en ze waren Henrico dankbaar, dat hij hen zover mogelijk wilde meenemen.

Wie weet . . .

De vier mannen hoefden niet te voet verder te trekken: de dag nadat ze door de bewoners van het drijvende eiland waren gered, kwam hen een stoomboot achterop. Dikwijls zag je zo'n boot niet – zeker niet elke dag. Hoogstens één, twee keer in de week. Want druk was de vaart de-binnenlanden-in niet.

Tjeerd en Koert hoefden niet lang te overleggen, toen ze de stomer zagen aankomen en van Henrico hoorden, wat ze zelf al vermoed hadden, dat Manaos het eindstation van het vaartuig was. Dan mee, als het kon!

Natuurlijk kon het: de kapitein van de rivierboot liet nooit een passagier staan, die mee wilde. Omdat een volgende reisgelegenheid gewoonlijk dagen op zich liet wachten. En . . . zó vol kon het vaartuig niet wezen, of met wat goede wil en veel inschikkelijkheid was er altijd wel plek te vinden of te maken.

Het afscheid van Henrico en zijn familie was hartelijk – die hadden tenslotte de vier ,aan boord' genomen, toen dezen voor de mieren op de vlucht waren. „Jullie hebben ons gered,” zei Gustavo. „Ik blijf jullie dankbaar.” „Al goed,” antwoordde Henrico. „Wij hebben niet meer gedaan, dan ieder ander zou doen. Iemand die in nood zit, laat je nu eenmaal niet in de steek.”

„Dat is zoiets als de wet van de selva,” voegde zijn broer er aan toe.

„Maar die wordt niet altijd gehouden,” zei Gustavo. Hij bedoelde te zeggen, dat de broers die wet wel gehouden hadden en dat hij hun doen op prijs stelde – meer niet. Maar toen hij zijn eigen woorden hoorde en het gezicht van Pablo zag, begreep hij opeens wat deze

in zijn zeggen zou kunnen horen. Toch nog de herinnering, toch nog het verwijt: Raúl Gomez.

Hij zei er niets over zolang anderen erbij waren – pas een poos later, toen Pablo en hij samen ergens aan dek van de stoomboot een hoekje hadden gevonden, begon hij er over. Zei, hóe hij zijn opmerking had bedoeld. En hoe hij die niet had bedoeld. Zeker niet om Pablo nog iets te verwijten.

„Je zou gelijk hebben gehad,” zei deze. „Ik héb toen verkeerd gedaan.”

„Je hebt mij wel geholpen,” zei Gustavo.

„Heb ik. Maar daar is het andere niet mee ongedaan gemaakt. Zie je, ik had het je willen zeggen – maar senhor Lammers heeft het toen voor me gedaan. Ik was doodsbang, toen ik de selva uitvluchtte. Eigenlijk wist ik niet, wat ik deed.”

Gustavo gaf geen antwoord. Hij wilde Pablo wel geloven, doch hij kon dat maar moeilijk. Hij kon zich doodeenvoudig niet indenken, dat een man zó door de angst gegrepen kon worden. Hij was heel anders. Robuuster in zijn zelfvertrouwen. En . . . een man blééf toch niet bang? Kwam toch tot bezinning?

Die dingen dacht hij – hij zéi ze niet. Hij wilde de verstandhouding met Pablo, zijn redder, niet opnieuw bederven. „Vergeven”, had senhor Rienstra gezegd – goed, dat wilde hij doen en dat had hij gedaan. Maar het vergéten wilde niet helemaal lukken. En . . . dan kwam er toch telkens iets in je gedachten, dat met het vergeven niet veel uit te staan had.

„Ik weet niet, of jij of ik nog ooit Raúl tegen zullen komen,” zei Pablo.

Gustavo haalde de schouders op – hij wist dat evenmin. „Als ik hem zou zien, zou ik hem zeggen, hóe bang ik wel geweest ben.” Hij aarzelde even, ging toen door: „En ik zou hem vragen, me te vergeven, dat ik hem toen in de steek liet.”

„Ja.” Meer woorden had Gustavo op dit moment niet.
„Als jij hem ziet, vertel hem dan, wat ik je nou zeg.”

„Zal ik doen. En wat jij hem zou vragen.”

„Zou hij het begrijpen?”

„Niet dadelijk. Maar dan zal ik hem zeggen, wat senhor Rienstra over vergeven heeft gezegd.”

„Wél vergeven, al kun je niet vergeten,” zei Pablo.

„Dat ook. Maar . . .” Weer even een aarzeling, nu bij Gustavo. Dan ging deze door: „Ook wat hij zei over God, Die óns veel vergeeft.”

Verrast keek Pablo hem aan. Hem zelf had wat de senhor over deze dingen gezegd had, óók getroffen. Maar over zulke dingen praat een mens niet gauw, niet veel. En wanneer je erover begint is het net, of je niet goed dóór durft praten.

„Ja,” zei hij. „Als je weet dat de dingen die je verkeerd deed door de ander vergeven zijn, is dat een grote rust.”

Hij dacht misschien in de eerste plaats aan Gustavo en Raúl – hij dacht óók aan de grote „Ander”, aan God.

„Je hebt gelijk,” zei Gustavo. „En ik ben blij, dat de senhores over die dingen met ons hebben gesproken. Jammer, dat we ze straks kwijt zijn.”

„Als ze weer naar hun land teruggaan, bedoel je. Ja, dat is zo. Maar voor ze gaan wil ik toch nog eens met hen over die dingen praten.”

Het kostte meer moed dan moeite, om met senhor Rienstra en senhor Lammers aan de praat te raken over vergeving en wat je verkeerd deed. Veel moed, omdat je beginnen moest over dingen, waar je verre van trots op kon zijn; weinig moeite, omdat de senhores bij het eerste woord al begrepen, dat het je niet makkelijk viel over deze dingen te beginnen en ze het je zo gemakkelijk mogelijk maakten. Niet doordat ze dadelijk zeiden, dat jij zo verkeerd was geweest en dat het goed was, als je dat inzag – maar doordat ze vertelden, hoe zijzelf telkens

verkeerde dingen dachten en zeiden en deden, en dan telkens weer om vergeving moesten vragen. Om vergeving vroegen en er zeker van waren, dat God die dan ook gaf. Omdat Jezus Christus de straf gedragen heeft voor ieder, die in Hem gelooft. Voor ieder die Hem liefheeft en Zijn genade aanvaardt.

Zie je, toen de senhores zó erover spraken kreeg je niet het gevoel, dat zij betere kerels waren dan jij – helemaal niet. Begreep je, dat zij net zo goed verkeerde dingen op hun kerfstok hadden. „Zonden,” zeiden ze zelf heel duidelijk. Zonden, die God vergeven wilde en vergaf, wanneer je er eerlijk berouw over had en vergeving vroeg om Jezus’ wil.

Pablo en Gustavo zouden dat gesprek niet licht vergeten.

De boot legde aan voor de stad Manaos. Het ontschepen ging vlot – al zat er aan die vlotheid een onprettige kant. Want . . . ze konden zo snel van boord, omdat ze totaal geen bagage hadden. De verzamelingen, die ze na het vertrek van senhor Hoenders nog hadden bijeengebracht, waren verloren gegaan – met z’n vieren bezaten ze niet meer dan wat ze op het lijf droegen.

Maar als je bedacht, aan welk gevaar je ontsnapt was, vond je dat verlies overkomelijk. Was je dankbaar, dat je het leven eraf gebracht had.

En weer zei Gustavo tegen Pablo: „Dat heb ik aan jou te danken.”

„Heb je,” bevestigde senhor Rienstra. „Maar verder gekeken: we hebben alle vier onze redding aan God te danken. Hij heeft onze vlucht laten lukken, en Hij heeft het zó bestuurd, dat we dat drijvende eiland zagen.”

„Ja,” zei Pablo, „ik gelóóf, dat u gelijk hebt.”

Koert Lammers glimlachte. „De bijbel zegt, dat geloof zekerheid is, Pablo. Wist je dat?”

De tolk schudde het hoofd – nee, dat wist hij niet. Maar hij had wél bedoeld, dat hij vast overtuigd was van die hulp van God. Beslist geloofde, dat de Here God hen had geholpen en bewaard.

„Ik ben blij, dat ik dit allemaal heb meegemaakt,” zei hij. „De expeditie en de avonturen en onze gesprekken.”

„Wij ook,” verzekerde Tjeerd Rienstra. „Er zijn moeilijke dingen geweest – vooral tussen jou en Gustavo. Maar die zijn nu uit de weg geruimd, want Gustavo draagt jou niets meer na.”

„Zeker niet, senhor. En wat ik al gezegd heb: wat hij voor mij gedaan heeft toen ik in gevaar verkeerde, vergeet ik nooit.”

„Prachtig. Een mens moet het nooit vergeten, als een ander hem redde. Met name niet, als het gaat om de grote Ander, om de Here Jezus en wat Hij voor ons heeft gedaan.”

Ze vonden senhor Koenders in een hotelletje ter plaatse. Alleen – maar opgeknapt en monter. Zijn dragers hadden hem veilig begeleid tot hij in Manaos onderdak had gevonden; ze hadden voor de pakkage, die ze uit de selva hadden meegesjouwd, behoorlijke opslagplaats gevonden. „En toen heb ik ze niet langer in dienst gehouden,” vertelde Bram. „Ik had ze niet meer nodig en de tijd waarvoor we ze hadden aangenomen, was om.”

„Waren ze content?” informeerde Tjeerd.

„Ja. De stemming was al verbeterd toen we op weg gingen naar de bewoonde wereld – toen ik ze hier uitbetaalde en ontsloeg, bedankten ze me voor de prettige behandeling die ze van ons hadden meegemaakt. Pablo en Gustavo moest ik hun groeten doen – maar die twee zouden ze nog wel eens zien, dachten ze.”

Wat Gustavo betrof was daar voorlopig meer kans op, dan wat Pablo aanbelangde. Want de eerste bleef in

Manaos; de tweede vroeg, of hij mee mocht naar Belèm. Naar zijn broer. Ja, dat hadden de senhores vermoedelijk al wel begrepen, toen ze zijn echte naam hoorden: Pablo Caldera. Romulo Caldera, de hotelhouder in Belèm, die hem indertijd bij de senhores had aanbevolen, was zijn broer. Die had hem geholpen, toen hij in moeite zat. En nu zou hij graag aan Romulo gaan vertellen, wat er allemaal was gebeurd en dat hij niet meer in de knoei hoefde te zitten. Door wat er gedaan en gezegd was op de tocht, die ze achter de rug hadden.

„Natuurlijk mag je mee – je hebt er zelfs recht op,” zei Tjeerd. „We hebben jou aangenomen in Belèm, we ontslaan je pas in Belèm.”

„Ik ben de senhores zéér erkentelijk,” en je kon horen aan de toon waarop Pablo het zei, dat hij dat van harte meende. „Het was een goede expeditie voor mij.”

„Voor ons ook,” zei Koert Lammers. „Om de resultaten. En om de mannen, met wie we de dagen hebben doorgebracht.”

„Als we ooit de kans krijgen een tweede maal naar Brazilië te komen, zoeken we jou en Gustavo weer op om met ons mee de oerwouden in te trekken,” beloofde Tjeerd Rienstra.

„Graag,” nam Pablo aan. „Mijn adres kunnen de heren altijd krijgen bij mijn broer.”

Hij scheen goede hoop te hebben op de verwerkelijking van de verre en vage mogelijkheid, waar senhor Rienstra van sprak.

Nou ja – wie weet . . .